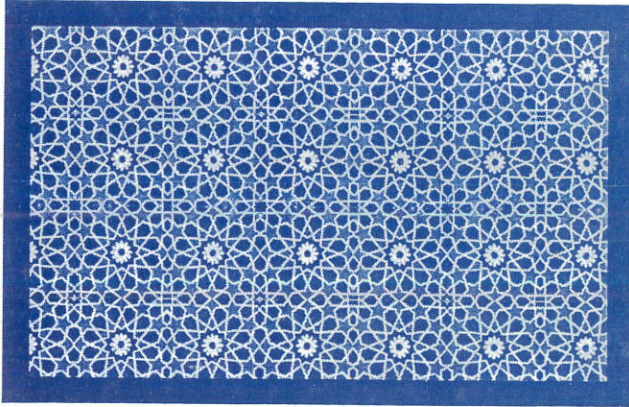

وسوں ویسٹری

شادن لُنڈ (دیرہ غازی خان)

اچو کے سرائیکی ادب داسنہیر و

مارچ 2014ء پھلپن 2070 ب

وسوں والٹ
محبوب تابش

2008ء دی چھیکڑی شام

محبوب تابش

ڈھولن جانی!

ایں توں پہلے سال و ہاوے
شاہریں تیں کوئی شام آن لاہوے
ایں توں پہلے موسم بے اتارے تھیون
درویں دی در سال تے بہہ کے
مونجھاں آپ مکاٹی تھیون
ایں توں پہلے، تاگھ تگھیندیں
ساڈیں اکھیں لکڑے پوون
دُنیا ساڈے ناں توں مگرے
ڈھولن جانی!

ایں توں پہلے، ساہ مگ و بجن
سبھ متراں داسا تھ نہ راہوے
ایں توں پہلے، ساڈے شاہریں
وت کوئی کاٹا دیہہ پھر ونجے
ساڈیاں جھوکاں، دستیاں ساریاں
رت رونون تے وسن والا نون
دُنیا ساکوں منہ نہ لاوے
ڈھولن جانی! ایں توں پہلے
موسیں دی ہتھ واگ ولا گھن
تاں جوشاہریں شام نہ لاہوے
درویں دی در سال توں سارے
مونجھیں دے پے تپڑے چا ورنج
اکھ وصال داسر مہ پاورنچ

وسوں ویہڑے

شادن لُنڈ (دیرہ غازی خان)

وسوں والٹ: محبوب تابش

پانہ بیل: پروفیسر مختار شاہ

کریم بخش خیر

لیسین پھرواٹی

مُل 50 روپے

سچاک ادبی سنگت شادن لُنڈ دیرہ غازی خان

Mob:0301-7527454

تندیر

اداریہ

- (1) آریا
(2) تل وطنی چیتے کاری
(3) کلام دے توابع تے سرانیکی اچ تابع مہمل
(4) اسلم رسو پوری، سرانیکی دارولاں بارتھ
(5) لون لوں جاگدی تس تے تردی ججات
(6) صدیں بچ آلیا
(7) کچھ فارسی کنوں سرانیکی اچ
(8) میں افریقی ہاں
(9) سید مالک اشتر (خاکہ)
(10) ڈھک (کہانی)
(شاعری) نظماں
(11) ڈھولک وجدی راہوئی اے
(12) مکاں
(13) غریب تریت دا ڈکھ
(14) تیکوں ہاں آکھاں
(15) نظم
(16) ڈاڈا واحدو
(17) اظہر کلیائی

غزلاں

اقبال سوکڑی، سعید اختر سیال، مصطفیٰ خادم، شاہد عالم شاہد، جاوید آصف، ڈوہڑے
(عابد ملک، خانیوال)

نواں سرانیکی بیانیہ

ہنٹ تائیں پاکستانی ریاست اتے ایں توں پہلے انگریز دی کالونیل ہدہ چھوڑتے ڈوجھیں دھاڑلیں
اسا کوں تے اساڈی وسوں کوں ڈیا، ڈکھایا تے پڑھایا ہے۔ او اصولوں اینویں ہے جیویں بک اکا سادہ بندے کوں
مولوی وال کوں پتلے تے توار کنوں کھنٹی پل صراط راہیں علم ڈیندے۔ اوں ساری ڈکھ ڈیہن اچ بیاتاں بھگجھ
ہوندے پر اسان آپ کتھاپیں نہیں ہوندے۔ سرکار دربار دی ایں علمی تے فکری راند مقامی بندے کوں بے پاڑا
Rootless کہتے۔

اچوکی سرانیکی وسوں دے مہاند رے ریاست دے ایں کوڑا کوں کھڑتے اپنٹے ہووٹ دی گواہی پنے
پندوں۔ سرانیکی لوک سانجھ، خمیس یا ترا، سرانیکی فیٹیول ایں وسوں دانواں بیانیہ ہے۔ اوں سارے کوں ولا
ڈیکھن، بھجن تے ورتن دی ایں سو بھ اچ اچوکی نسل (نویں لوک جیڑھے پہلے توں قومی تحریک نال گنڈھیل نہ بن
) تے نویں سرانیکی مڑیں (ساڈے اوہم وطن بھراجیرھے ہندوستان دی تقسیم توں بادساڈے نال آکے زلیں)
کوں ایں احساس نال گھن تے ٹرن جواہر اسان سمورے لوک اچوکی وسوں (سرانیکی دھرتی) دے سانجھے وارث
ہیں۔ نویں سرانیکی دوستیں کوں اچوکی سنبھا (شناخت) ہنٹ ایں دھرتی نال جوڑن دی اتم لوڑھ ہے۔ کیوں جواہر
انجیں وامراٹ، جیون ایں بھونیں تیں ایں دھرتی نال ہے۔ دھرتی تے اوندی ثقافت ہمیش بک سمندر دی مثال
ہوندین۔ بھجے وہیرے، منہراں، دوریا، چھر کے انت سمندر راج اُن دھبندن تے سمندر تھی ویدن (یعنی اوں دھرتی
دا حصہ تھی ویدن) جیڑھاوی ایں بچ کنوں مکر دے او اپنے ہووٹ دا منکر تھندے۔ جیڑاں جو کوئی نواں ٹولہ یا
گروپ اچوکی نویں بھونیں دی شناخت کوں اپنے سانگے من گھندے تاں اوند اکھائیں وی اے مطلب نہیں ہوندا
جو اوندی پہلی زبان تے ثقافت دی گچی گھٹ ڈتی ونجے یا او مر گئی اے۔ نویں شناخت حاصل کراں آکے گروہ دا
اے حق ہمیش اوتیک تھیرکار ہندے ہے تائیں او آپ اچوکی ٹر ریل (پہلی) زبان پو لے، پڑھے، لکھے یا کہیں وی
ریٹ اچ ورتے اتے اینویں او کوں اچوکی پہلی ثقافت تے زبان نال جو یا راہوٹ دی اجازت تے حق ہوتی ہے
تائیں فطری طور تے یا اچوکی ذاتی پسند نال او انھیں کوں چھوڑ نہ ڈیوے۔ پراں سارے زمانے اچ وی اوندی قومی
سنبھاں اوں دھرتی تے وسوں ہوسی جتھاں او (موجود زمانے اچ) رہندا پیا ہوسی۔ اصولوں اینویں جینویں افریقی،
امریکی گورے تے آسٹریلیوی اچ برطانوی انگریز یا برٹش نہیں بھل امریکی، آسٹریلیوی تے افریقی بن۔ جینویں افغانی
، ترک تے یہودی نسل پنجاٹ اچ پاکستان اچ صرف پشتون یا دول پاکستانی بن۔ اینویں ایں اٹلیں ون پون
زبانیں تے ثقافتیں دے سز دھپ سودے اردو، پنجابی، ہریانوی یا بیاسیاں زبانوں پو لے آکے اوسے لوک سرانیکی بن
جیڑھے اچ ایں دھرتی تے پرانے سرانیکیں نال آباد بن۔ بک انگریز شاعر کیملنگ آکھیا ہا، ایہ سو باڈی مند اے۔

God gave all men earth to love
But since our hearts are small
Ordained for each one should prove
Beloved overall.

محبوب تابش

مارچ 2014ء

آریا

استاد فدا حسین گاڈی

کھڑا پائی گندا تھی ویندے۔ ویب دی جنہاں وگدی رہے تاں جیوٹی صاف ستھرا رہندے۔ جے وسائل ہک طبقے دے ہتھ اچ رہ وچن تاں ویب ہگل سڑ ویندے۔ کلچر سک سڑ ویندے، بدبو تھی ویندے۔ ٹروٹ بھی تھی ویندی ہے۔ ہڑپائی ویب دے پکے مکاں اچ کرور دا ویب پلٹن لگا۔ ہڑپی ویب بھٹیج، سو پتج تیں سوی کھا دھا تھی گیا۔ باہر دے آنوٹ آلیں آرتیں دابار تاں سہہ سگا۔ آنت اچ اوندی جا ہک نویں ویب آن گھدی۔

آرتیں ہڑپی ویب دے شہریں تیں، ساڈے ایس سرائیکی ڈیس تیں اینویں حملہ نہ کیتا باجیویں بابر مک گھن کے ابراہیم لودھی تیں حملہ کیتا ہا۔ ناں اتھوں دی اوں وقت دی حکومت ابراہیم لودھی وانگوں مقابلہ کیتا ہا۔ آریا ایس علاقے اچ اینویں آئے جیویں بلوچ آئن۔ وڈے وڈے ٹولے تھی ہک بکی مٹھ دے کئی قبیلے آئے انیں آریائی قبیلیں جنگ کر کے ہڑپی ویب دے قبیلیں کنیں کچھ زمین کس کے اتھاں آباد تھیں۔ اینویں بچھو بے قبیلے آندے رہے تیں نویں آنوٹ آلیں پہلے آریائی قبیلیں نال یا اتحاد کر کے اگوتیں ودھے یا پھنیں اپنی سٹھ دے قبیلیں نال جنگ کیتوئے یا آرتیں دیں انہیں اتھاں آباد قبیلیں دے انوٹو تھی دیسی لوکیں نال جنگ کیتوئیں۔ زمین تیں قبضہ کیتوئے۔ جے پہلے آباد آرتیں نویں کنیں شکست کھادی تاں پہلے آریائی قبیلیں اگوتیں تھیں نہ تاں نویں آنوٹ آئے قبیلے اگوتیں تھیں ودھے۔

ظاہر ہے جو آرتیں دی آپت اچ وی جنگ تھی، پہلے رہن آلیں دراوڑی تیں اسٹرو لائڈ لوکیں نال وی مقابلہ تھیا۔ کڈاہیں کڈاہیں آرتیں دے ہک ٹولے دا ہڑپی قبیلے دے کنیں ٹولے نال اتحاد تھیا۔ ایندے رد عمل اچ آرتیں دے پے قبیلے دا ہڑپی کہیں پے ٹولے دیں قبیلے نال جوت تھی۔ اے اتحاد بندے ٹرندے رہے۔ جنگیں تھینیاں رہیاں۔ ڈونہا تیں پاسو آدمی گسدے رہے۔ آرتیں کون ایس سرائیکی ڈیس اچ فتح تاں تھی بھل ہوں مہنگی ہئی۔

ایں گالھ کون اگوتیں تیں ٹورن کنیں پہلے اے مناسب ڈسدے جو اسماں اے

ڈیکھوں جو آریا کون ہائن۔ آرتیں دے معنی اشراف دن۔ ہڑڈ اڈھا، ہر غالب شریف ہوندے۔ آریائی ڈاڈھے دی مَن تیں غالب وی، ایس واسطے شریف دی مَن۔ کمزور دا بکواہی معنی ہوندے، جتھاں ہووے تیں جیڑھی زبان ہووے، کمزور ذلیل، کمینہ تیں گھٹیا ہوندے۔

آہن آریائی ہجیرہ کمپین دے آسے پاسے تیں لاغے روی کپتی میدانی دے رہن آئے مَن، اے ودھ کے کئی قبیلے اچ وڈن تچ گئے۔ اے قبیلے یونان، ایشیاء کوچک، ایران تیں ہندوستان تاں مَن مال مویشیں دی بوتیں چرے دی گول اچ کھنڈ گئے۔ ایس واسطے اے آریا سڈ ویندے مَن۔

آریا ہک نسل دانانیں، زبان پولن دے حوالے نال ہر آریائی زبان پولن آلا آریا ہا۔ اے لوک کڈاں آئے۔ ایں گالھ اچ قطعیت مشکل ہے۔ آرتیں دالٹر پچر وید ہے۔ انیں لکھیں ویدی کتابیں دی فیصلہ نہیں پیا تھی سکدا جو اے کڈاں لکھیاں، گھنیں۔ اندازا اے ہے جو ہڑپی کلچر 3000 (ترائے ہزار سال) مسیح ق۔ م کنیں پندرہراں (1500) سال۔ ق م تاں رہ گئے۔ ہڑپی کلچر ڈو جے ہزارویں سال ق۔ م اچ ٹرٹ بچ دا شکار تھیں۔ پندرہراں سول سال ق م اچ ختمائے تیں پچے۔

ایشیاء کوچک تیں پچا دھی ایشیاء اچ بوغز کیوی تیں کئی نہیں جاہیں کنیں کئی تختیاں ملن۔ اے 1400 ق۔ م دے زمانے دیاں مَن۔ انہیں تختیں اچ کئی بادشاہیں دے ناں مَن۔ اے ناں آریائی مَن۔ انہیں بادشاہیں آپت دے معاہدیں اچ اندرا، مترا، وارنا، دیوتیں کون معاہدیں دا گواہ بنائے مَن۔ اے دیوتائیں دی گواہی اے قسم ہائی جو او بادشاہ ایس معاہدے تیں عمل کریسین۔ پھر نہ ویسین۔ جیویں مسلمان بادشاہ معاہدے دی ضمانت واسطے قرآن شریف تیں معاہدے لکھدے مَن۔ ایسے اندرا، مترا تیں وارنا ہندوستان اچ آرتیں دے ویدیں دے زمانے دے دیوتا مَن۔ ایندا مطلب ایہ ہے جو معاہدے کرٹ آئے بادشاہ وی آریا مَن۔ ڈو صورتاں بڈین یا تاں آریا ایشیاء کوچک کنیں ہندوستان دوا آئن یا ہندوستان کنیں کچھ لوک ایشیاء کوچک دو گھنیں۔ رگ وید اچ ہک بھجن اے۔ ایں بھجن اچ اندرا دیوتا ہک پجاری اپنے دیوتا اندرا کنیں امدادی دُعا منگدے تیں اوندی پُراٹی جاوا حوالہ ڈے کے اہدے جو مپڈی اونویں امداد کر جیویں مپڈے وڈیں دی امداد کریندا ہانویں۔ اے وی ویدیں کنیں پاتا ویندے جو ڈو قبیلے

یاد تیں تروا سورا اندرانال ہاہر کنیں آسن۔ اے ڈوہیں قبیلے رگ ویدی قبیلے۔ اتھوں ایہو نتیجہ نکلے جو آریا پچا دھو آئے ہن۔ ہندوستان کنیں پچا دھو دوناہن گئے۔

یونانی، ایرانی، جرمن، انگریز، اٹلی آئے، روسی تیں کئی بیاسی قوماں تیں ہندوستان دے آریا بکے قبیل دے ہن۔ ایند اپتہ انیں دیں زبانیں کنیں لگدے۔ جیویں پرائے کھنڈر دی کھنائی کنیں پرائے وقتیں دیں شیں کول ڈیکھ کے اوں ویلے دے لوکیں دے رہن دا اندازہ کیجا ویندے اینویں لوٹیں کول ڈیکھ کے پچھلیں وقتیں دے خیالیں دا اندازہ تھیندے۔ لسانیات یا زبانیں دا اپنا ہک علم ہے۔ ایندے مطابق آوازیں دی ہک ترتیب ایچ ہک بنیادی خیال سانجھا ہوندے آوازیں دی ایں ترتیب کول لوٹیں کنیں ایچ کیجا ویندے او ترتیب جیڑھی لوٹیں ایچ ہائی اوں کول لوٹیں دامادہ آکھیا ویندے۔ پٹھو ڈتے گئیں لوٹیں کول توجہ نال ڈیکھو:

Stay, Stand, Stable, Stiff, Stick, Stack, Stump, Stem, Stooe, Stead, State, Station, Statue, Stoic.

اے لوٹیں اُتیں کنیں نکلن آلے پے ہوں لوٹ جیویں جو:

Stealy, UnStealy, Unstable, Standard, Stabatory, Slatuery.

اے لوٹ اُچ اُچ ہن۔ ساریں دا ہکو مطلب وی نیں، معنیں وی نیں۔ انیں ساریں گالھیں دے باوجود انہیں ساریں لوٹیں ایچ ہک بنیادی خیال اے، او خیال اے ہک جاتیں ٹیکچن تیں رہن دا۔ اُتیں ساریں لوٹیں دامادہ ’س‘ تے ہے۔ سارے لوٹ ایس ’س‘ ت نال کئی آوازاں گھٹا ودھا کراہیں بٹائے گئیں۔ اے سنسکرت دامادہ ہر آریائی زبان ایچ پاتا ویندے۔ زبان دے ایں عنصر کنیں اے پتہ لگدے جو ایں عنصر دی زبان ورتن آلے کڈاہیں رلے رہندے ہن تیں بکے قبیل دے لوک ہن۔

اینویں سنسکرت دا ہک، ڈوجھا مادہ ”آ“ ہے۔ ایندے اصلی معنی ہل ان، اے مادہ لاطینی تیں اٹلی زبانیں ایچ ازار ایچ اے۔ سلاوی ایچ آریائی (ہل و ہانوں) یونانی ”آروت“ راون، ایچ انگریزی ایچ ایریبل (ہل چلانوں دے قابل) یونانی ارور لاطینی اروم (بندھیندے ایچ ہل و ہانچ چکے ہونوں)۔

میکس ملر اپنی کتاب ”لوٹیں دی وبائی“ ایچ لکھدے۔ اسان جیڑھ ہلے ہمیں زبان

دے ”لوٹیں دا علمی اصولیں تیں تجزیہ کریندے ہائیں تاں اساکوں انسانی دماغ دے اہم ترین رازیں دا پتہ لگدے۔“ ہک لوٹ پڑ دامادہ پاء۔ پادے معنی بچانوں یا حفاظت کرن ہن۔ اے لوٹ پیو واسطے آندے۔ ایں لفظ کنیں نسلی سلسلے دا خیال نیں ملدا۔ ایندے مادہ ایچ اخلاقی اثر وی اے اینویں پڑ یارک اے جرمن ایچ اے پیو تیں حاکم ڈونہائیں لو آندے۔ اے تاں اے گالھ اے جو لوٹیں ایچ خیال لگے ہوندن۔ اینویں ہک لوٹ ہی زبان ایچ تھوٹی تبدیلی نال ملدے۔ جے بنیادی رشتیں دے لوٹ کنائیں قوماں ایچ تھوٹی تبدیلی نال موجود ہونوں تاں اے اُنیں قومیں دے وڈ وڈیریں دے ہک ہونوں دا ثبوت ہوندے۔ پیو، ما، بھرا بھادی رشتیں، لوٹ بھرا کول گھنوں۔ انگریزی ایچ برادر، فارسی ایچ برادر، لاطینی ایچ فراتر، ٹیوٹن بروہار، جرمن برڈر اے۔ اُتیں لوٹیں دا ہک مادہ تیں ہک ہونوں پٹ پٹ کے ڈسیندا کھڑے۔ اینویں ہیا لوٹ ”دہی“ گھنوں۔ سنسکرت ایچ دوی تر، اوستا ایچ دو گدھر، جرمن ایچ ٹو خشر، انگریزی ایچ ڈائر اے۔ اُتیں لوٹیں دے سانجھ، اے ڈسیندی اے جو اسان اے کڈاہیں کٹھے ہائیں۔ ہک ہائیں، لسانیات دی نال انگریزیں، جرمنیں، روسیں، ایرانیں تیں ہندوستانیں دا پرائے ویلے ہک ہونوں دا پتہ لگدے۔ ترن ایچ اے ہند یورپی سڈ ویندن۔ اے اپنے وطن کنیں ان تیں اُن تیں کھنڈ گئیں۔

اے آریا لوک سرائیکی ڈیس آئے۔ اتھوں دے لوکیں تیں فتح پاتی اتھوں دے عملی طور تیں زمینیں دے مالک تھے۔ ایں سب کچھ تھیوٹ تیں وی اتھوں دے پہلے والیں ایچ زمین دے مالک ہونوں دا احساس ختم نہ تھیا۔ راجپوتانے ایچ آریا کنیں پہلو ”منا“ ناں دے لوک ہائیں۔ میواڑ ایچ حکومت راجپوتیں دی ہائی۔ اے راجپوت آریا کنیں بعد دے حملہ آوریں دی نسل ہن۔ میواڑ دی گدی تیں جڈاں نانواں راجہ پے باتاں اوں کول تک ”منا“ اچوں کوئی لیندا ہا۔ اے تیلک ”منا“ اگوٹھے دے لہودا ہوندا ہا۔ اے رسم علامت ہائی جو اتھوں دے اصلی لوک میواڑ دے راجے کول اپنا وڈا بیٹھن دے پھین تیں اے دھرتی دے مالک راجے کول اختیار ڈیندے پھین۔ اُتیں ”منا“ لوکیں ایچ اکھاں اے۔

”بہاگ راہن راج ہو، بہوم راہن ماج ہو

”راجا اپنے حصے دا مالک اے تیں میں بھومیں دا مالک آں۔

رگ وید ایچ ہک بھجن ایچ آندے اندر دیوتے ابھیا ورتن۔ اے ابھیا ورتن جیہا مانا دا

پتر ہا۔ اندر وراٹھکا دی نسل کوں ختم کیا۔ اے کم اندر وڑچی دت دی آل کوں ختم کیا۔ اے وڑچی دت ہری یو پیادے راہنہ درہا بن۔

”اندر، جیس کنیں ہوں دُعائیں تیں مدد منگدن، تر یہ ہزار زرہ پوش لڑاکے یادوت تیں کھٹے تھے۔ وڑچی دت دشمن تھی تیں اگو تیں ودھے انیں قربانی دے تھان وی بھن ڈتے۔ آپ اٹنی تباہی کوں پئے۔“

”اوجیندے دھمال پیندے چوٹی خوراک دے پکے گھوڑے آکاش تیں دھرتی دے وچالے دھن اوں وڑچی دت کوں دیوت دی (ابھیا ورتن) دی اولادیں کوں ڈے ڈتے۔“

ایں اُتلی لکھت اچ اوں وڑی کوشش دا ذکر اے جیندے اچ تر و اساجن حصہ گھدے تر و اساجن کوں جنہیں کوں اندر دیوتا ہر و پر دے علاقیں کنیں گھن آیا ہا۔ اینویں نظر دے جواں تر و اساجن اتھا ہو (سرائیکی ڈیس) دے سو واٹیں دی طرف داری کیتی اے۔ انیں کوں انیں دا دیوتا اندر چھوڑ گئے۔ ایں دیوتا ”سرنز جایا“۔ جن کوں فتح ڈیوائی۔ نظر دے جواںیں سرنز جایا۔ Srinjayas۔ اوڈ اپار تھوا ہا۔ اے ناں ایران دی یاد ڈ ویندے۔ پار تھوا دا تقابل پار سونا لکھتا وچ سگدے جنہیں دا ذکر یاد وچن آئے۔

ہری یو پیارگ وید دی تفسیر دے مطابق کہیں جایا دریا دا ناں لگدے۔ ایندا سانگا وڑچی دت دے لوکیں نال جوڑا گئے۔ ہری پوپنی یا کوں ہڑپہ سمجھوں، جیویں جو کہنا تیں دا پہلے کیس خیال اے تاں اے پراٹے وقت دے ہڑپہ شہر دا ذکر کربٹدے۔ اے بھجن پچھیں او جنگ دا اشارہ اے جیڑھی ہڑپہ تیں تھی ہوئی۔ اتھاں ہڑپہ تیں اندر دے دھمال پیندے گھوڑیں تیں سوار ہاں (ورمنہا) آلے اندر دے پجاریں دی دھاڑا کی۔ اے ڈوہیں شیں، لوہا تیں گھوڑے، وادی سندھ دی تہذیب تیں میں ملدیاں۔

اندر دے پجاری ڈوٹولیں اچ وندج گئے۔ ہک ٹولہ سرنز جایا تیں انیں دیں پانہہ پیلی بھرت داہا۔ ایں ٹولے داں تعریفاں بھار و واج دے گھراٹے دیں پروتھیں کیتن۔ ڈوہجھے ٹولے اچ یادو، تر و اساجن، دراہا یو، انوتیں پورو قبیلے ہا بن۔ انیں دی اکثر دیسی لوکیں نال بھرت ہوندی ہا بن۔ رگ وید دے ہک مستز دے مطابق یادوتیں تر و اساجن (دیسی مقامی) لوک ہا بن

باقی ترانیں اچوں پورویں کوں ”مزدھ واچھ“ آکھیا گئے۔ جیندے معنی دشمنیں دی زبان آلا بن۔ اے لوظ اونویں غیر آریائی داس لوکیں لووی ورتا گئے۔

انیں اندر دے ڈوہا تیں مجاری ٹولے کنیں سوا خاص داس لوک وی ہا بن جنہیں دی شکل کالی تیں تک پڈ، ناسرا ہا۔ اے لوک (قبیلہ) اوز بان پولینڈ دے ہا بن جیڑھی آریئیں کوں سمجھ نہی آندی۔ انیں لوکیں کنیں قلعے تیں مال مویشی ہا بن۔ نانویں آریئیں کوں انیں دے مال مویشیں دا حرص ہا۔ اے وادی لوک آریئیں دی قربانی دیں ریتیں نال نفرت کریندے ہا بن۔ اے لوک لنگ مجاری ہا بن۔ اے لنگ مجا (پوچا) پٹھلے سندھ دی ترنجی تہذیب دی علامت اے۔ بھرت قبیلہ یادو قبیلہ دے ٹولے کنیں بلکل آج ہا۔ بھرت قبیلہ دارگ وید دے کہیں منتر اچ ہا ہر کنیں آنوٹ دا ذکر نہیں۔ یادوتیں تر و اساجن طاہر تھیندے جونا نوں آئے ہوئے بن۔ رگ وید کنیں پتہ لگدے جو بھرت قبیلہ درشہ وتی، سرس وتی تیں اپیا دریا ویں دی کندھی تیں قربانیاں کریندن ہا بن۔ اے گالھ توجہ دے قابل اے جو لوک اگنی دیوتا نال تعلق رکھیندے ہا بن۔ اگنی دیوتا دا بوغز اکہو یں دیں لکھتیں اچ کوئیں تیں نہ موئن جودارود دے کھنڈریں کنیں اگنی دیوتا دا کوئی پتہ لگے۔

شروع اچ بھرت اپنے دشمنیں کنیں کمزور ہا۔ اے گالھ منی منائی اے ایندے مویشی تیں زمیناں دشمنیں کھسی گھدیاں ہا بن۔ وسٹھہ ایں جن دا پروہت ول تھے تیں تر ت سودے لوک خوشحال تھیں۔ پتہ لگدے جو تر ت سو بھرت قبیلے وی ملو متی گوت ہا بن۔ ایں تر ت سودا نمائندہ تیں مشہور سردار دیو داس تیں اوندے بعد اوند اپتر سوداں ہا۔

تر ت سودے مخالف سرنز جایا اتحادی یادو، سرواس، درہا یو تیں پورو ہا بن، پہلے ڈو قبیلے تاں دیو داس دے دشمن ہا بن۔ پتہ اینویں لگدے جو اے دریا سراجیو تاں فتح کر چکے ہا بن۔ سراجیو اودھ در دریا اے۔ درہا یو گندھاری ہا بن۔ رگ وید اچ جو اے لوک اٹھیں بھڑیں تیں اُن لو مشہور ہا بن۔ اے پشاور دے آسے دے علاقیں تیں قابض ہا بن۔ انو، لوک درہا یو لوکیں دے قریبی ہا بن۔ پورو اپنے دشمن بھورت قبیلہ دے نال سرس وتی تیں نال آباد ہا بن۔ پورو قبیلے داں آبادیاں پچا دھی پنجاب اچ ہا بن۔

بھرت تیں اوندے امدادی زیادہ دیر تاں اپنے زمینیں دے کھسج وچن کوں ناں

سا ہے سگدے ہائے۔ ایندا نتیجہ اے کھتا جو ڈونہائیں ٹولیں دی خونی جنگ تھی۔ انہیں جنگیں اچ
 ہک جنگ اچ سترنر جایا کھتر و اساتیں انیں دیں امدادیں وڑچی و ت کوں شکست ڈتی۔ ہی جنگ
 اچ جیڑھی ڈاہ بادشاہیں دی جنگ دے ناں نال مشہور اے۔ تر ت سو جن اپنے دشمن جن کوں
 شکست ڈتی۔ اے دشمن قبیلے "شواتیں پختہ پر وشی (راوی) دی کندھی تیں کھ پے کریندے ہائے
 اے اے اے پچا دھے پنجاب دے ہائے۔ ایں تھیں دے کھ تیں بھرت قبیلے ستلج تیں بیاس ٹپ کے
 ابھر گت حملہ کیتا تیں فتح پاتی۔ ایندے بعد بھرت دی دہشت بہہ گئی۔ شت پتہ و دیں دے نال دا
 لکھا بہمن اے۔ ایندے اچ ہک گاتھا اچ آندے جو "بھرت جہیں وڈائی ناں پہلے کہیں کوں ملی
 اے نہ انیں دے بعد۔"

جیویں جو پہلے آکھیا گئے جو تر ت سوا بھرت دشمنیں تیں حملہ کیتا تیں فتح پاتی ہس۔
 ایں کنیں پہلو دے دشمنیں دی چال تر ت سو تیں حملہ کرن دی ہائی۔ وشواتر دے بھجی کنیں پتہ
 لگدے۔ ہک بھجی شاعر تیں دریاویں اچ سوال جواب دی صورت اچ ہے۔ ایہ ہک پوری نظم
 اے تیں عام طور تیں جیویں انیں بھجی اچ ہک ہے داں اٹ گالھیں ہوندن اووی کانیں تیں
 ایندا ترجمہ نثر اچ پٹھو ڈتا۔ بندے۔

1- ڈو چھٹ ہگنیں گھوڑیں وانگوں کھنڈ دیاں کھنڈیاں ہنڈیاں ہنڈیاں ویا تیں
 (بیاس) تیں شندرو (ستلج) پہاڑیں کنیں پانی گھن کے آندن اے پانی کھیر وانگوں چٹا اے۔
 2- اندر دے حکم نال تیکھیں رھیں وانگوں تساں پانی دے سمندر یں دو بھجداں آؤ۔
 تہاڈے وڈائی مٹھوں اچن۔

3- میں وپاش دے کولہو گیاں۔ ایندا پٹیا چوڑے۔ نظارہ دل چکھن آلے۔ اے
 ڈونہیں وپاش تیں شندرو) دریا اینویں واہندن جیویں گائیں اپنے پھلیں نال کھنڈ دن۔ اگو ہک تھی
 ویندن۔

4- (ندیں دا جواب) اسان مٹھے پانی نال بھرتج کے واہندیاں پیاں ہئیں۔ اسان
 اپنے مقدر آلی جادو ویندیاں پیاں ہئیں۔ ساڈا اوہن کوئی نیں ڈک سگدا۔ شاعر! توں کیوں آئیں
 تیں چاچا نہندیں۔

5- مہڈی عرض سٹو۔ تھولی دیر واسطے رک ونچو۔ میں کشیکا کا داپتر وڈیں آئیں نال

تہاڈا و آیاں تیں ہتھ جوڑ عرض کرینداں۔

6- وچلی دے دیوتا اندر ورت (خشک سالی داویو) کوں مار کر انہیں ساڈا اراہ کھول ڈتس
 ۔ سوہٹا سوتیار (اے او دیوتا اے جیندی پوجا لو ہندو لوک ڈینہ اچ ترائے دفعہ گائتری بھجی
 پڑھدن) سا کوں راہ ڈکھیندے۔ ساڈا اپنا چوڑے۔

7- اندر ناگ (ورت را) کوں مار کر انہیں بہادر ہونوٹ ثابت کیتس اوندی اے
 بہادری جیں تائیں جگ رہی اندر وچلی نال پرانے حق تیں ڈاکے سٹن آلیں کوں مار کر اہیں
 سا کوں آزاد کرائے سی۔

8- اے شاعر اپنے لوظیں کوں ناں بھلیں۔ ساڈا اوی چنگائی نال ذکر کریں تاں جو
 آنوٹ آلے لوک سا کوں ناں بھلن تیں ساڈی عزت کرن۔

9- بھییو! میں منزلاں مار کے لڈے چھڑے گھن آیاں تھولا جیہاں جھونس ونچو۔
 اسان تہاڈے! چو لگھ ونچو۔ مہڈے چھڑیں دے پھیتے نہ پوسن۔

10- اے رشی لون دور ڈیسیں کنیں آئیں۔ اسان مہڈی گالھ منی اے۔ اے
 تہڈے حکم تیں اینویں سرنیوار ہوسوں جیویں مالک دے حکم تیں غلام، جیویں ہنے دے آکھے تیں
 ہنی۔

11- جے بھرت دے جوش کنیں مست کنک آنوٹ جنہیں دا اگو اٹ اندر ہو دے تاں
 و ت تیکھاں تیں چھتاں تھی کے واہائے۔ مہڈا اہو عرض اے۔

12- بھرت نشے وی ترنگ اچ تیکھائی نال دریاؤں پار لگھ گئے۔ دریاویں شاعر دی
 گالھ من گھدی۔ تیکھائی نال واہن لگے تیں انیں دے پیٹے چوڑے تھی گئے۔

وشواتر دے دوستیں کوں تاں وقت نہ ملدا جو بیاس تیں ستلج کوں لگھ کے سرس و تی دی
 کندھی تیں وسدے بھرت جن ٹپ تیں حملہ کرن ہا۔ ہاں اے ضرور تھیا جو بھرت لوک بیاس تے ستلج
 پار ٹپ کے پر وشی راوی دی کندھیں تے ڈاہیں بادشاہیں دے کھ تیں حملہ کر کے فتح پاتی۔ شودے
 وشواتر داعرضی عرض اے رہیہا۔

ہڑ پئی تہذیب دامر کز اچ داسرا نیکی علاقہ ہا۔ اتھو دے لوک بہادر ہائے۔ انیں علاقہ
 اچ پیر نکا نوٹ تیں آئیں کوں صدیاں لگ بگیاں۔ ایں ڈیکسی اچ رگ وید دے بھجن منتر

لکھے گئے۔ رگ وید 1028 بھجن ڈاھ انجھیں اچھیں۔ ہر حصے کو منڈل آہن۔ اے حصہ
 وٹ ول اگوتیں وندیدن۔ انیس حصیں اچوں ہر حصہ کہیں رشی دے ناں تیں ہے۔ سمھتا (مجموعہ)
 رگ وید دے منڈلیں دے حصے جیوہی رشی دے ناں تیں ان، اے اول ہک رشی دے ناں ہون
 ۔ ڈسدا اے ہے جواول رشی دیں نسلیں دے وی ہون۔ ناں وڈے پہلے رشی دا آیا ہوی۔ رگ
 وید صدیں دیں منتریں دا مجموعہ ہے۔ اے منتر ہوں آدمیں دے نظم کیئے ہوں۔ بنیادی طور تیں
 اے شاعری اے تیں اول وقت دی ذہنی سطح دے مطابق اے شاعری پوجادی شاعری وی ہے۔
 ایندے اچ ترخی واقعات و تسلسل ناممکن با۔ تیں نہ ہے۔ خیالیں و منطقی تسلسل نہ تھی سگدا ہا تیں
 نہ تھئے۔ ایں واسطے اتھان انیس ترخی واقعات دا اشارہ اے جیوہی اے اول وقت دے منظم کرن
 آلیں کوں متاثر کیتا ہوی۔ ترخی خاندانیں اچ کڈا ہیں بنیو پ ہک وقت دانیں۔ ایں واسطے
 جیوہی تضاد واقعات دے بیان اچ ڈسدا اے او اتلا زیادہ تضاد نیں۔

رگ وید اچ ڈورشیں و شوا متر تیں و سٹھ ڈاڈ کر آندے۔ اے ڈورشی اصل اچ ڈو
 انج نظر نیں دے اصلی و ایں کوں نال گھن کے چلے۔ اونیں دے اقتدار وچ شریک کرن دے
 حق اچ با۔ اوندی کوشش اچ بھرت قبیلہ جیوہا اتھوں دارا ہندز با و آریا یا گیا۔ اینویں پے کئی
 قبیلے وی۔ بھرت فح داں دعائیں دی اندرا کنیں منگدا ہا۔ اریں دے نہیں دیوی دیوتا تیں
 وی یقین رکھیندا۔ اے تھیا او ویلے جوی جڈاں آریں دا ڈاڈا ہا ہونو ثابت تھی چکا ہوی۔
 تہذیبی برتری تاں ہڑپی دی ہائی۔ انھیں دے وسیب دے اندر دے تضادات انھیں کوں اقتدار
 اچ ناں رکھ سکدے ہاں۔ جیویں تہذیبی برتری تاں ایران دی ہائی۔ ایں وسیب کوں ایں حد
 تاں سیوی کھا گئی ہائی جو عرب دے رہن آلیں قبائلی تہذیب دا دکھناں سہہ سکے۔ بعد اچ
 ایران عربیں دی تحریک تیں قوت آلی قیادت اچ ہک نویں تہذیب پیدا کیتی۔ اینویں ہڑپی مٹ
 کے آریائی تہذیب دے نویں جم اچ ظاہر تھئے۔ ڈو آدمی جیویں شکل صورت تیں خراج اچ بکو
 جیہیں نیں ہوندے اینویں کوئی ڈو واقعے یا ڈو مظہر بظاہر بکو جیہیں نظر نہ بکو جیہیں نیں ہوندے۔
 انیں دا اگا بچھا، انیں دے نیچے تے فطرت انج ہوندن۔ آریائی تہذیب ہک انج تہذیب ہائی۔
 ایندے نال نال ہڑپی تہذیب دا چنگاں لنگاں تسلسل وی ہائی۔ ایہا وجہ ہائی جو ہڑپی تہذیب
 آریں کوں متاثر پی کریندی ہائی۔ ایں واسطے و شوا متر تیں و سٹھ ڈو انج نظر یے رکھیندے

ہاں۔ بنو امیہ خاندان خالص عرب مفاد تیں اپنے اقتدار وی بٹھا رکھی کھڑا ہا۔ بنو عباس اقتدار تاں
 بچن واسطے ایرانیں نال گٹھ جوڑ کیتا۔ اینویں و سٹھ خالص آریائی رسم و رواج تیں وسیب دا
 حامی ہا۔ پہلے آریائے گئے خاندان تاں آریانوں دے عمل اچوں اتلے گزر چکے ہاں جواوہن
 آریہیں کنیں انج نامہن کیئے وچ سکدے۔ اگوتیں او ایں عمل دے خاتمے دے حق اچ ہا۔
 و شوا متر اچاں وی آریانوں چاہندا ہا۔ صاف لوٹیں اچ ایں وی آکھ سکدے ہیں جو و سٹھ
 خالص آریائی حکمران پرست دے مفاد دے حق اچ ہا۔ و شوا متر اعتدال پسند ہا۔ و سٹھ بھرت قبیلے
 دا پر و ہت ہا۔ پر وشی (راوی) دی فتح دے بعد ایں قبیلے واسطے گنگا جمنہ دا راہ کھل گیا۔ ایہو قبیلہ
 اگوتیں و دھارا ایں قبیلے دے ناں تیں ہندوستان واناں بھارت ورش رکھا گیا۔ جیوہا اچ تاں
 بھارت سڈ بندے۔ ایندا عملی نتیجہ اے تھئے جو و سٹھ دے خیالیں کوں ودھارا ملے۔ او علاقہ
 جتھان پہلے قبیلہ بھرت راہندا ہا۔ سرسوتی تیں شندری دے وچالے آلا علاقہ ایکوں برہم ورت
 آکھیا گئے۔ منو شاستر اچ اے جواے دیوتاں دا پیدا کیتا ملخ اے۔ جیکوں عقل آلے برہم ورت
 آہن۔ اے سرس و تیں تے دری شروتی دریادیں دے وچالے ہے۔ ایں ملک (برہم ورت) اچ
 ذاتیں تے رلے ملے لوکیں اچ جیوہیاں ریتاں رمن انہیں تے سارے پاک باز لوک عمل
 کرن۔ برہم ورت کنیں ذات پات دانج پھٹیا۔ و سٹھ دی قدامت پسندی دے ایں بج دا جمنہ
 تیں گنگا دی کندھی تیں سٹھکتا۔

رگ وید دے ہک اشارے دے مطابق یادو غیر آریائی ہاں۔ کرل منجن دے مطابق
 انیں ایودھن (اجودھن) وسائے۔ اچ دی جویا قوم یادو نسل دی یاد ہے۔ کوروک ساوا قبیلے۔
 اے قبیلہ پراٹا پورواے۔ اے وی رگ وید دے اشارے دی مطابق غیر آریائی ہے۔ بھرت،
 جیندے ناں تیں بھارت ورش اے۔ اے وی پراٹا آریائی اے۔ اے زبردست قبیلن۔ انیں دا
 ذکر رامائن مہا بھارت اچ وی ہے۔ ایں کنیں صاف اے ظاہر تھیندے جو قدیم زمانے اچ سندھ
 دی تہذیب پوادی ہندوستان کوں ناں ڈتے تیں اول علاقے کوں و سٹی طور تیں متاثر کیئے۔ بعد
 اچ وی ایہو عمل دہر تیجے۔ سندھ پوادی علاقے کوں مسلمانیں دے ویلے متاثر کیئے تیں
 ایکوں ”ہند“ داناں وی ڈتے۔ ڈو نہاں لنگ ایں عمل اچ سرا لگیں ڈس داوڈ اتھہ ہا۔

تل وطنی چیتے کاری

احسن واگھا

علم لینگوئیٹکس وچ ہک نظریہ اے ہے جو گالھ یا تقریر دی پیلیھی اتے افاتی شکل ڈی سینڈر جملہ (declarative speech) ہئی۔ سوائے جملہ بعد دی گھڑت یا ڈیولپمنٹ ہے۔ سوال دی ابتداری علم دی منڈھ ہدہ ہئی۔

کیا آتیں کیوں دے سوال موجود راہندن، اے پوچھی اے، کتاب ہے، یا مجموعہ، آیا شاعری ہے دی سہی؟ انہیں سوائیں دا وقتی جواب پڑھن والا، اتیں پکا جواب وقت ڈیسی۔ جیکر اہو کی شاعری دی پئی پوی ریت دے وچ رکھ کیں ڈکھتے تاں اے کئی شاعری کانتی۔ تاں وٹ اینکوں سو دھن چھاہن دا اہر کیوں کیجے؟ ایں کیجے جو اے لفظ ہن۔ اکھر، پورا، شبد، ہن۔ جیویں جو ہوندے انہیں وچو ہوں سارے مڈی مادے الائے ورہیے ہوئے لفظ ہن۔ انہیں دا لکھن سانھن لا کر یسی ٹھیک کم ہوی۔ ایں مواد کوں چھاہن دا ہک جواز اے دی ہے جو اسان اہو کی پیڑھی دے سرائیکی لکھاری چیتے کاری اتیں چنتے کاری دی بک رلت، جوت دا حصہ ریہے ہئیں۔ اے لفظ شبدے اتیں انہیں دے ارتھ معنی ہک ریت وچوں آئیں۔۔۔ تہوں انہیں کوں او نہہ ریت وچ واپس رلا ڈیو تے۔

ایں مضمون دی زبان پڑھن والیں کوں اوکھی لکھی۔ پراوکھ کن خالی لکھت وچ پخس تاں ہوندی ہوی، سکشا (تعلیم) نہیں ہوندی۔ ڈوجھاہرائ لکھی بولی جیرھ لکھن پڑھن وچ آندی ہے تاں ہے شدہ بھاشا اکھڑن (langage=purism) دی لوڑ ہ پوندی ہے۔ اے ہک فریضہ ہوندے جیز ہا بولی دے معیار تک۔ آون (standardization) توڑیں بولی دے لکھاریں کوں ادا کرنا پوندے۔ ایندے نال ہوں سارے لفظ وی مرٹ کن پچ ویندن۔ اے کم کرٹن دے بارے وچ انگریزی وچ ڈولفظ ہن: نیو لائزم (neologism)، یعنی پراٹے لفظیں وچوں نواں لفظ گھڑن اتیں کوڈ سوچنگ (code-switching) یعنی لفظیں کوں تل وطنی اتیں علاقائی معنی دے بجائے نویں ڈوجھنیں عمومی معنی کیجے ورتن۔ مثلاً ایں مضمون وچ فکر و

فلسفہ کیجے چیتے کاری، وزڈم (wisdom) کیجے سٹھپ، اتیں کلاسیکی (classical) کیجے ریت، یا پکی ریت ورتن، اتیں اسم صفت (adjective) بناون کیجے۔ ایل، والا حق ورتن جیویں جو لکھیل، یعنی لکھیا ہویا۔ اتیں وٹ دی نویں اتیں تجریدی (abstract) سوچیں کوں سرائیکی وچ لکھن ہک اوکھا کم ہے۔ اتیں سائنسی الاوٹی کوں سرائیکی وچ اپتراون ایں کن دی اوکھا اے۔ امید اے ساڈا اے گمان برحق ہے جو سرائیکی وچ سٹھپ، اتیں چیتے کاری دی ریت اتیں مڑی مواد ڈوہائیں پھیل ہن۔ ہن اے اہو دی گالھ ہے جو ایندے کیرھے پٹھ کوں 'لوکایت' (folk)، کیرھے کوں پکی ریت (classical) اتیں کیرھے کوں 'نویں ریت' (modern) وچ رکھجے۔

ہک وڈا مسئلہ موجود مواد دی پرکھ دا ہے۔ مثلاً لینگوئیٹکس وچ سرائیکی لکھاریں ہوں سارا مواد جوڑیے پرچرھا بہ شمول واگھا دی دی سرائیکی لینگوئیٹکس ات زگردتھ اینڈ ڈولپمنٹ (The Sirai Language its growth and development) (1990)

دے ناں پکی ریت وچ پھندے ناں نویں ریت دے تھلاوڑے پورا بہندے۔

سرائیکی چیتے کاری دی اصل مڑی ایندی الاوٹی دی زبانی ریت (oral tradition) وچ اے۔ سرائیکی وسیب دی وثت، جوت ادھی مال پال اتیں ادھی راہی وال اے۔ تہوں وسیب دے سٹھپ، اتیں چیتے کاری دی ریت زبانی الاوٹی (oral communication) تیں قائم جلدی پئی ہے۔ ساڈی اہو کی سینگ پیڑھی وچو الاوٹی ریت دے کجھ پختیں دا ذکر کرن (اتیں جنہیں دا اتھ ذکر نہ آوے، انہیں دا آدردل وچ رکھن) مناسب ہوی۔ جنہیں کن ایں بے علم بندے کجھ سکھیے انہیں وچ سائیں فدا حسین خان گاڈی، سائیں ارشد تونسوی اتیں سائیں استاد اعجاز بلوچ ہن اتیں جنہیں کن سنگت بٹ کیس سکھیے انہیں وچ سائیں محمد اسلم رسولپوری، میانوالی دے سائیں فیروز شاہ، سائیں محمود نظامی اتیں نصر اللہ خان ناصر دے کجھ مہاندے رکھیں دے اہو ہن۔

اوئیں آپ کونو چھوٹیں کوں آڈر ڈیون دی ریت کانتی، نہ تاں مشتاق گاڈی کن دی ہوں کجھ سکھیے۔

ارشاد تو نسوی مٹن مپڑے والا والا آکھن کول پسند نہیں کریندے جو جینر انہیں دی سنگت نصیب نہ تھیندی تاں میں اچ اپنے ابا سائیں مولوی ملک اللہ داد دی دیوبندی لائبریری کن ہارھونہ نکل سگدا۔ ارشاد تو نسوی آہدن ”حصول علم وچ اصل کردار طلب تیں ترہہ دا ہوندے۔ میں نہ ہوندا، توں کہیں ہے دی سنگت گول گھنیں ہا۔“

پچھلے ڈیہاڑیں (جنوری 2014ء دی گالھ ہے۔ انھیں دے آشرم تیں گالھیں کریندیں میں ہک ڈواری آریو ویدک والفظ پو لیے۔ اولفظ لنگھ گئے۔ ہک نویں گالھ آپ ٹورکیں ارشاد تو نسوی آکھجے آریو ویدک ساڈے لوک اچ دی ورتیندن۔ مپڑے کن کیٹے تھیں۔ گھر آکیں لغاتان بنیں۔ درست لفظ ”آریو ویدک“ (آریو جیون کول ودھاوٹ والا، ویدا علم) نکھتے۔

سائیں فدا حسین خان گاڈی بندے دینیں مندا سیں کول پوری ڈنگھ وچ ڈیکھ سکدے ہن اتیں وت اونھانیں دے وچو بندے واسٹھپ گول آندے ہن۔ اندھارے دے پروسوجھا ڈیکھن دا انھیں کول ڈاڈا سو مٹا ڈا! اندھا۔ ضیاء دور دے اندھارے ڈیہہ اسان تونے والے سنگتیں انھانیں دے ڈتے سو جھلے پٹھ گزارے۔ اوڈا ہیں کتاب لڑی سنبھا چھپندے ہاے۔ استاد ہوں احتیاطی بلکہ انھیں دے آپٹے لفظ وچ ’بیلے‘ آدمی ہمیں۔ آکھو نیں میں قلمی ناں نال لکھساں۔ میں سو جھل بروچل تجویز کیتا۔ انھیں من گھدا۔ اتیں استاد کیتلا وڈا اتاریجی بندہ آپٹے اندر و لکائی ودا ہا، اے گالھ اسان تونے والی سنگت نہ سمجھ سکے۔ (کیوں جو مقامی طور تیں استاد گلے کم ہوں کریندے ہمیں) انھیں دی پوری ہوند لوک سانجھ دے اُسرن (بنگلہ کورائی 1985ء) دے بعد پورے وسیب دے سامنے آئی۔ فدا حسین الاوٹی حکمت وچ وی نو پیکے ہمیں۔ گھٹ اکیندے ہمیں اتیں انھیں دیاں آکھیاں چیتے وچ رہ ویندیاں ہمیں؛ ”علم کیا ہوندے کا کا؟۔۔۔ شیں وچ گانڈھے تیں کنکشن جائن علم ہوندے۔“

نصر اللہ خان ناصر دی وسیب دوستی وچ ریاست نال اچیا عشق ہمیش نظر آندے۔ انھیں دی چھیل شاعری انھیں دی ہوند دا ہک حصہ ہے، پوری سچائی نہیں۔ نصر اللہ ناصر نال اچ وی ٹساں پٹھک کرو، گورگج قبیلے کن گھن کیں روہی والیں دینیں ریتیں اتیں پرتیں تیں دے بارے وچ ایسی وی سہی اتیں تہاڈے مکھ مہاندرے، اتیں لوں لوں دے اتیں پوری بھال وی رکھیں۔ ایس شخص نال مل کیں دل آہدی ہے، تہذیب کول کسجے ای کیوں؟ اینٹوں اینویں زبانی ایجے اتیں

ورتیجے۔

پتہ نہیں آپ و ہائی دا اے بیان پڑھار کول بھانسی وی سہی؟ ریڈیو پاکستان اسلام آباد تیں 1981ء وچ پروڈیوسر دی نوکری لگن سرائیکی وسیب کن ہک لمبے وچھوڑے واٹ ڈے ڈتا۔ اتیں شاید ایہو وچھوڑا ہاجیندے ہتھو سائیں عزیز شاہد دے لفظیں ”مپڑے اپنے نال حجاب لٹھے۔“ جیر ہلے مانیکرو فون دے راہیں تاراں جودیاں ہمیں تاں چیتے وچو وسیب دی ڈتی سکشا ای ہا ہرو آندی ہائی۔ میڈیم ویوز دے 500 کلو ہرٹز دے ٹرانسمیٹر دے راہیں پروگرام اکثر وسیب وچ سٹیند ہا۔ مپڑا ہک میں کن وڈی عمر دا سوتر کا کا ملک عمر بخش دی ریڈیو تیں مپڑا ترائے وچے دا پروگرام سٹن داہمیک تھی گیا۔ پروگرام سٹن دے دوران او میکوں دڑ کے ڈیون دا اپٹا حق وی وصول کریندا پٹھا راہندا ہا۔ گواہ آہدن، ہک ڈیہہ پروگرام سٹنیں ہونیں مپڑی کہیں گالھ تیں فرمائیں ”مراہینس جو بچا لم نکھتی آوے۔ بھل ارمان اے بھناریڈیو ویسی۔“ اے گالھ سٹن کیں میں جیر ہاماں محسوس کیتا اوندی اچ وی سدھر آندی ہے۔

لیٹو کیٹکس حالی ناہی پڑھی۔ پر ریڈیو تیں روز ایں قسم دیاں گالھیں الاوٹ دی عادت ہی جو مثلاً ہند آریائی زبانیں وچ سین (s) دا الا (h) ہن دیندے تہوں دس ڈاڈا تھی ویندے۔ چنانچہ جیرھا ”سندھ“ ہے ایہو وی اصل ”ہند“ ہے۔ اتیں ”سندھ“ دا اصل وت شاناز بان والفظ ”سین پانی“ اتیں سرائیکی زبان والفظ ”ستا“ ہے۔ ریڈیو تیں الایاں ایہو جھپیاں گالھیں نمونہ ہن جواں زمانے دے اسان بے شناخت و سیمیں کول کیوں بکلیاں گالھیں ہک سچا ڈیون لگ پیاں۔ لوکیں ساکوں ہی طراخ ڈھا۔ اسان آپ کول ہی طراخ ڈھا۔ اے دنا پھیر کئی ”اٹ ڈھڑوں“ ناہی آئی۔ ایندے پچھو سرائیکی چول دا 1970ء دا ڈاڈا ہا کا موجود ہاجینکوں لاہور دے کجھ لکھاریں جیویں سائیں نجم حسین سید، رمزدی بھال نال ڈھا، تیں جینکوں ہے کئی پنجابی لکھاریں (شفقت تنویر مرزا مرحوم) سازش آکھن وچ دیر نہ کیتی۔ اے نہ سوچیا جو اتنے ڈھیر سارے سرائیکی لوک استی اٹنک مدت توڑیں کہیں سازش دے پٹھلگ کیوں رہ سگدن۔

سرائیکی چول اتیں ویسی شناخت دے بارے وچ ہک سوال موجود ہے، او اے ہے جو سرائیکی سچا اتیں مودونٹ دا پچھو کڑ یعنی ماضی کتلا لمبا ہے ایس سوال دا گھڑت جواب ڈیون درست نہ ہوی۔ سرائیکی ہوند، ریت اتیں وسیبیت (تہذیب) دا پچھو کڑ، تھی سگدے ہوں لمبانہ

ہو دے پراپیڈینڈیٹی دی تحریک ہک دی کارہوندی ہے جیڑی نوکس دے سبھے ولس دے اتیں
 نیلھی چیری دی 'چوں' آلی کارکیں ہک وھی ویلے ہک دم اترسکدی ہے۔ 1950-60 دے
 ڈہاکے وچ پاکستانیت دازورہا ایں مدت وچ اختر شیرانی دی کتاب 'پنجاب میں اردو' کن گھن کیں
 حسام الدین راشدی دا مضمون، 'اردو کا مولد سندھ' اتیں مہر عبدالحق دا مقالہ 'ملتانی زبان کا اردو سے
 تعلق' سامنے آئے۔ ہر کوئی اکھچے بے وطن اردو دا وطن بٹن کیئے ریس کریندا پیا با (انہیں کن کوئی
 گلہ کاغی) پر لہنہ بکی پیڑھی دے کہے لوک 1970ء دے ڈہاکے دے آون توڑیں اٹھی لسانی
 بھاند (linguistic bias) دنا گئے۔

تاریخ دا اے قانون وی ہوں چسولا ہے جو ہک ویلھے دی بھٹی ریت کون مکاؤں کیئے ہک
 نویں ریت ونا پھیر، تبدیلی اتیں انقلاب دا پرچار کریندی ہے۔ دت جیر ہلے سماج کون ہک مزید
 نویں ریت دی لوڑھ پوندی ہے تاں او دہا تبدیلی پر چارٹ والی ریت اگلے ونا پھیر دے خلاف
 فتوے ڈیوٹ شروع کر ڈیندی ہے۔ اتھ ڈی ولفظیں دے لسانی ورتارے (epistemology)
 دی مثال ڈیوٹ چرگا لکھی۔

اسلام، صحرائے عرب: اے اتیں پوری دنیا دے پراٹے مذہبیں اتیں روا جیں (قیصر و کسری)
 کون ہلاؤں اتیں وٹاؤں دا نغارہ وچا کیں آیا۔ ڈھیر مد نہ گزری جو بدعت (بدع، تجرید، نواں
 پن) دی منہاں کرن مفتیاں اتیں قاضیاں دا بیت دا ہتھیار بن گیا۔ جیر ہا کئی ضروری تبدیلی دی
 گالھ کرے ہا، آہدے 'مبین بدعتی' ہے۔ اینویں، سوشلزم دے روسی اتیں چینی انقلابیں دے آون
 سیتی وڈیں کیونسٹ پارٹیں مارکس اتیں لینن دے فرمائیں کون اسمانی درجہ ڈے ڈتا اتیں ہر
 سوشلسٹ ریاست دے لیڈر دے اتیں ایندی ہو بہو عملدرآمد کون لازمی بنا ڈتا۔ چنانچہ
 ریولوشن (revolution) تبدیلی کون ڈکن اتیں مندا آکھن کیئے جیر ہا لفظ ورتیا اوبا،
 'ریویژنزم' (revisionism)، یعنی تبدیلی ہک مندا بن گئی۔

سرائیکی الاؤٹی اتیں لکھنٹی وچ نکھیرا، وچھوڑا اتیں ملن دی سک ہوں ڈھیر ہے۔ "کہڈن
 ولسو اتیں ول نہ آویں" ہوں آکھیا سٹیا اتیں دت وی ہر دم نواں سڈ ہے۔ خواجہ فرید وچھوڑے
 اتیں ملن دی سک دی لکھویں ہوند اتیں ماہیت کون آکھن اتیں الاؤں دے کم وچ ساری
 حیاتی لاڈتی ہوئی ہے۔ انھیں چولستان دا ہوں ورگھا پیورا ماچن کیں ایندے وچ ہوند دیکیں

چھوٹیں، وڈیں وں پونیں شکلیں کون ہک بھال وچ 'رلین' اتے ہی بھال وچ 'کھنیں'
 ڈٹھے۔ ہک پئے دی سک وچ بھوندا اتیں گرلاند ڈٹھے۔ دت ایہندے وچ وچ وصال دی ہک
 ہی، آسیو پاسیو نال ہک تھیوٹ دی سمت کدھی نیں۔ کئی مثالیں وچوں ہک مثال کافی نمبر 70 دے
 جھیکو دی بند دا اے مصرعہ ہے، "دیس ایہو ابناس ہمارا"۔ مولانا عزیز الرحمان دی معنی نگاری ہک
 مہمان کم ہے۔ پرا تھ انہیں نال نوٹ کرن دی لوڑھ آپی ہے۔ انھیں ابناس دا معنی 'فنا ہونے والا'
 ، اتیں مصرعے دا ترجمہ "یہ ٹھکانہ تو فنا ہونیوالا ہے" فرمائے۔

جڈاں جو سنسکرت دے ایس لفظ 'ابناس' دا 'چھوڑا' اے ہے: ابناس = اَوْناس، وْناس، ناس،
 (کہڈا ہیں نہ فنا تھیوٹ والا) (avinas, 'imperishable')۔ جیکر اینویں ہے تاں پورے بند وچ
 جیرھا آپنے اتیں ملن دا مضمون ہدھا ہونے اوندے مطابق خواجہ آے فرمیندن جو ساڈا اے جاہ مقام فانی
 جہان دی حد کن باہر ہے، لاہر لا فنا ہے۔
 وچھوڑا:

وچھوڑا یعنی جیندا ناں وچھوڑا ہے او کتھو آئے؟ علمی ریتیں وچ ایندے ترائے جواب نظر
 آندن:

ہک اے جو، مولانا روم دے مطابق وجود آپنے کہیں پچھلے پراٹے اصلی نکاٹے کون نہیں پیا و سار
 سکدا۔ اے گالھ انھیں ہک سوکھی اتیں بھاؤٹی مثال نال آکھ چھوڑی ہے:

بہ شنو آئے چوں حکایت می کند

وز جدائی ہا شکایت می کند

گزینتیاں تا مرا بہ مدیدہ اند

از نفیرم مرد و زن نالیدہ اند

یعنی جے وچھوڑے دی شان لکھتی ہیوے تاں بینری کن سٹو۔ جیرھی ڈھیر سارے نکھیریں
 دیاں ارداساں ڈیندی ہے: اچو جڈاں لا میکوں مہڈے کا نہہ، کوندرا، بانس بن کنوں کپ گھن
 آئیں، مہڈی دھال تیں جوان تریمتیں زمین۔ گویا ایں جون وچ آون کن پچھو بندے دا کئی جاہ
 مقام ہا جنیں کن نکھر کیں اوند ا روح بینری آلی کار گرلاندے۔

نکھیرے دی ڈجھی تشریح فرائیڈ کین ہے جیرھی تریمت اتیں جوان دے وچالے دے

رو لے کوں ہک پکی و تھ دے طور تیں ڈیہدی ہے، یعنی تربیت اتیں جوان آنکھیں ڈی و پڑہن جیرھے نہ ہک تھی سگدن، نہ ہک پئے کن انج کہیں کارے مسئلے دے (functional) تھی سگدن۔ سندھ ہندی جیون ریت وچ جنیں، ناری یعنی تربیت کوں آپ کن پوٹھار کھن وچ اپنے دھیان تیں گیان دامغالطہ پالے۔ کئی جوگی تیں سنیا سی گھر، گڑہستی کن تراہن تھی کیں جنگل دومنہ کرویندن۔ چھوہک واند سٹ ویندن جیندے وچ محض قصے کہانیاں بٹدین۔ اچو کے ویلھے دی ایس وچھوڑے دی نفسیاتی ڈنگھ دے چھو آہن تربیت دے پائے جوان دے وطرے دا ہک کہان پئے جیرھاتا رنجی ہے۔ یعنی ابتداء وچ نہ ہا بلکہ بعد وچ پیدا تھئے۔ مثلاً جڈاں دا اول آپ کوں اے آکھ کیں ترسلا ڈیون شروع کیجے جو رل جیون دی بہشت وچونکلن داسوب تربیت دا کنگ داٹھ کھاوٹا ہا۔ تربیت تاں آنکھیں کئی روایت نہیں کریندی جو جوان فلانی غلطی کیتی ہائی۔

چنانچہ وچھوڑا جوان دی نکھیرا مکاواں دی وادھو خواہش وچ پیدا تھیندے۔ تربیت اوکوں سوٹھی لگدی ہے پر اوندا سوٹھپ جوان کوں آپ کن انج لگدے۔ تربیت دا وکھرپ اوندا سوٹھپ ہوندے۔ اوپٹا وکھرپ بچاواں دا ترا کریندی ہے۔ پر جوان اینکوں اوندا سوٹھپ کن انکھی نکھیرا کھدے۔ اتیں جیرھلے اوندا وکھرپ کوں پورا مار مکا کھڑ دے اونہہ جھٹ کن اوندا کیجے سوٹھی نہیں راہندی۔ اتیں تربیت کوں اوندا وچ اپنے کیجے سک نہیں ڈسدی۔ اتھوں ہک نواں نکھیرا شروع تھی ویندے۔ جوان دا نکھیرا تربیت تیں اندھیندے۔ ڈویں وٹ نکھیرے وات ہوندن۔

نکھیرے دی تربیتی وکی مارکزم دو منسوب فلسفہ بیگانگی (alienation) ہے۔ مارکسی فلسفہ وچ داخلی یا نفسیاتی موضوع تھولے ہن: انھیں وچوہک فلسفہ بیگانگی (آپ کن اُپر) ہے۔ ایندے سادہ معنی اے ہن جو سرمایہ داری نظام وچ بندہ جو کجھ بنیندے یا تخلیق کریندے او اوندا آپٹا نہیں ہوندا۔ تہوں ایہو چیتا جو میڈی تھدی بنی امنہ شے دا میں مالک تھی بلکہ میکوں ایندا وٹاندر، بھارز وغیرہ ملی جیرو ہامپڈا تھدا بنیا نہ ہوی۔ ایہو انکھی تھنٹی کن نکھیرا بندے دے اندر، اندر وچ ہک پکا نکھیرا تھی کیں وسدے۔ اس گالھ دی غیر مارکسی الاونی ذریعہ پرزیادہ لاگو تھی سگدی ہے او اے ہے جو ملکیت دا ویلھا مرحلہ آون کن وی ویلھوں ہر کم، ہر تخلیق بندے دے اندر و ہوندی ہے۔ بندہ ایندا وصال حاصل کرن کیجے اینکوں بنیندے یعنی باہر و کٹھدے، اتیں باہر و آون سیتی او تخلیق، شے بٹاواں آ لے کن انج، آپ ہک ہوند بن ویندی ہے اتیں نکھیرا

اونیں دا اونیں ہوندے یا ہک اکھے کن پئے اکھے وچ وڑ کھڑ دے۔

اچو کی پیڑھی دے وچا لے ہک سانجھ ویلھے وسیب اتیں دیہار دی سانجھ ہے۔ ایس کن ودھیک ہک سانجھ سُدھ ہڈھ اتیں فکر فلسفہ دی ہے۔ اے ہک وڈا گھیر ہے جیکوں اساں تصوف یا صوفی ازم آکھ کیں نیز چھوڑیندے ہیں۔ تصوف ساڈی پیڑھی دی من بھاوٹی الاونی اتیں ورتارا ہے۔ حالانکہ خواجے اتیں ہک اُدھ پئے بزرگیں کن آنکھیں اساڈی پیڑھی ابن عربی اتیں پئے اصل متن ہوں گھٹ پڑھین۔ پراس فکر کن سچے چاٹو ہن۔

سرائیکی چیتے کاری اچ رلن آ لے واہن

اساڈی پیڑھی دی آسیو پاسیو ترائے فکری دھارے و ہندے پئے ہن: تصوف دی سنٹرل ایشیائی اتیں اندلسی ریت، مغربی فلسفہ دی پراڈی اتیں نویں ریت اتیں سچ کن نکڑی پر متروک ریت، یعنی ساڈی آہنی سندھ ہندی فکری ریت جیکوں تھولی جھیں گنجائش نال اساں ویدانتی ریت آکھ سگدے ہیں۔ انہیں فلسفیں دے سمندر وچو چٹکوں دے برابر بیان، بنا کھنڈہ ترپ اتے سیاق سابق دے پیٹھ لکھیل ہن۔

سائیں شیخ اکبر ابن عربی:

محمد الدین محمد بن علی بن محمد الطائی الحاتمی المرسی معروف شیخ الاکبر ابن العربی سائیں دو ہوں تصنیفاں منسوب ہن۔ انہیں وچو فتوح المکیہ اتیں فصوص الحکم انہیں دیاں ڈو وڈیاں کتاباں ہن۔ فصوص الحکم سنٹرل ایشیائی تصوف دی ریت وچ نصاب دا درجہ رکھیندی ہے۔ ایندے وچ سائیں ابن عربی فلسفہ دے وحدت اتیں شریعت دے یکے لگتے کوں جیان فرماون وچ ہوں تکرار ورتی ہے۔ ایکوں پڑھ کیں اینویں لگدے جو شیخ اکبر ہوں ملوخلات دے پابند نہیں۔ او فلسفیانہ سچ کوں اپنے عہد دے طاقتور لٹریچر یعنی تفسیر اتیں حدیث دی ریت دے تابع رکھن دا اہر کریندے ہیں۔ پر انہیں استخراجی (deductive) منطق اتیں شعری اکھرورتی (diction) دا ہک سوہٹا ورتارا کرکیں فصوص کوں ہک من بھاوٹی لکھت بٹاڈتے۔ مثال دے طور تیں، فلسفہ دے ایس آفاقی سچ کوں آکھن کیجے جو ہوند توڑیں خدا دی یا کہیں شے دی ہووے آپٹیں وصفیں وچون نظر آندی ہے، حضرت جنید بغدادی دے ایس قول نال بیان کیجے جو ”لَسُونُ

انمّا ءلؤن انا ئه۔ یعنی پاٹی دارنگ اوئدے تھال دارنگ ہوندے، انہیں ایں فلسفے کوں بیان فرماوئ دے نال کجھ نتیجے دی کڈھیں۔ مثلاً اے جو، 'اوقات حیندی عبادت تھیدی ہووے، او عبادت کرئ والے دی ہتھ اُسری ہوندی ہے۔' اتیں اے جو پک معبودی عبادت کرئ دا ہک شمع جہالت دے نیڑے گھن ویندے۔ اے مختصر گالھ آکھ کیں سائیں ابن عربی تصوف دے ویدار تھی کوں ہک اگلے نصاب دو گھن ویندن جو بھی عبادت کرئ ہک مطالعہ ہے۔ اتیں کثرت دی عبادت، پوجا یا مراقبہ کرئ ایں مطالعے دا گھیر و دھا ڈیندے اتیں بے لچک توحیدیت ایں مطالعے کوں سوڑا کریدی ہے اتیں علم گھنیدی ہے۔ کیوں جو اے حیند، ہوند اتیں خلق خدا کن اکھ نوٹ کر اڑیندی ہے۔

(Ibn. U:402-4)

سائیں ابن عربی دے کجھ ماخوذ پٹھ لکھیل ہن۔:

شیں دے پاک باپلیت ہووئ داسوب:

فَمِنْ حَيْثُ هُوَ إِلَهِي بِالْأَصْلَةِ

كُلُّهُ طَيْبٌ فَهُوَ طَيْبٌ. وَمِنْ حَيْثُ مَا يُحْمَدُ وَيُذَمُّ فَهُوَ طَيْبٌ وَخَبِيثٌ.

اتیں ایں پاسو جو اوئدی ذات اوٹی اصل وچ پاک ہے، او پاک ہے۔ اتیں ایں پاسو جو اوئدی ذات چگہیں لفظیں وچ بیان تھیدی ہے اتیں مندے لفظیں وچ دی بیان تھیدی ہے۔ تاں او پاک ہے اتیں پلپت ہے۔

ہر شے ہر ماٹھو ہر ذات کوں صفتیں اتیں وصفیں کن واند کر کے ڈیکھے تاں اوئدے اصل تے بھال رکھٹی پوی۔ اتیں چھری چھنڈ کی اصل یا تاں کئی شے نہیں ہوندی۔ یا وت منطقی تقاضا اے ہے جو پلپتی اضافی وصف ہووئ دی پاروں بلا سب کہیں تے لاگو نہیں تھی سگدی۔ تہوں شے تیں جیرھی پیلھی وصف لاگو تھیدی ہے او پاکیزگی دی وصف ہے۔ شیں اوٹی ہوند وچ پاک ہن۔ ایں کن چھیں شیں دی سچاں اتیں نہیں دے ناں رکھ جیجی و امر حلہ آندے۔ ایں مرحلے تیں شیں کوں جیرھی وصف ملدی ہے یعنی چگہی یا مندی، اوئدہ دے سب کن شیں چکھیاں یا مندیاں ہن ویندین۔ ابن عربی سیں دا اے فلسفہ سنٹرل ایشیائی یا اندلیسی وی ہے اتیں آنحضور دی ہک حدیث پاک نال وی جو یا ہوئے۔ جیرھی اے ہے:

كُلُّ مَوْلُودٍ يُؤَلَّدُ عَلَىٰ فِطْرَةٍ. فَلَبَّوْهُ يَهُودَ دَانِهْ أَوْ يُنَصِّرَانِهْ أَوْ يُمَجِّسَانِهْ
”ہر جنم ہار ریت تیں ہمدے۔ وت اوئدے مایوہ اوئکوں یہودی کریندن یا نصرانی کریندن یا مجوسی کریندن۔“

ایں فلسفے کوں، ہوندی جانی۔ جم، چنگائی تیں ہے، دا فلسفہ آکھ سگدے نہیں۔ پراپیدا زیادہ درست ناں شاید ایں ہوئی: ’ہوند چنگائی تیں مندائی کن واندی ہوندی ہے‘ یعنی ہوندی ننگی (nutrality) دا فلسفہ۔ (ابن عربی از بن محمد الترک: 971)۔

ہکڑپ دا ڈوڑ (وحدت دی ثنویت):

ساڈے اچو کے ساجی علوم دا جیرھا حصہ لے دسارے وات ہے، او ہے اسلامی، سنٹرل ایشیائی صوفی فلسفے اتیں ہندوستانی فلسفے دی سکاوت اتیں گانڈھا۔ ہوں کجھ وچو ابن عربی سائیں دا ہک قول اتیں اپنشد دا ہک منتر پٹھ لکھیل ہن:

وَحَقُّ الْهَوَا اَنَا الْهَوَا سَبَبُ الْهَوَا وَلَوْلَا الْهَوَا فِي الْقَلْبِ مَا عَبَدَ الْهَوَا

’ایہو اینویں ہے جو محبت آپ محبت داسوب ہے۔ اتیں جیکر دل وچ محبت موجود نہ ہوندی، محبت کیندی عبادت کریدی؟‘ (یعنی محبت آپ محبوب ہے)۔

(Ibn. U:403)

ایسا اپنشد:

”یاہو سروٹی تھتیا اتھنی ایوا انوسپاتی

سروا تھتیشو چا آتمنم شتاہ نہ وچو گستے۔“

’اے اینویں ہے جو او (براہما) سارنیں ہووئ ہار شیں کوں آپ وچ ڈیہدا ہے۔ اینویں سارنیں ہووئ ہار شیں وچ آپ کوں ڈیہدا ہے۔ تہوں کو بھاند (نفرت) دی جاہ کا کینی۔‘

(ایسا: منتر 6)

ظاہر ہے جو ’ایسا اپنشد‘، فصوص الحکم کن صدیاں پہلے دی تصنیف ہے۔ ابن عربی سیں دے ہوں سارے خیالات اے ظاہر کریندن جو انہیں دے ویلھے توڑیں تصوف دا فلسفہ ہندوستانی فلسفے نال کتھاؤ نہ کتھاؤ جو یا ہو یا با۔

چیتے کاری دی ہند سندھ ریت

سندھ وادی وچ نسری ہوئی ہندوستانی چیتے کاری دے وڈے کیں حوالیں وچوں ویداں اتیں مہا بھارت وچ رلیے ہوئے ٹیکسٹ جیویں بھگود گیتا، اتیں یوگا سٹرا، اپنشدے اتیں نیم سائنسی لکھائیاں یعنی شاستر شامل ہن۔ ایس علاقے واسبھ کن وڈا تر کہ سائنس پائٹھی دی گرامر ہے جیندے گھٹ ودھ چار ہزار قانون اوں زبان دے بارے وچ جن جینداناں حالی سنسکرت نہا پیا۔ جیکوں گرامیر نین 'بھاشا' آکھ کیں 'لوکا' کن انج کریندے ہین۔ اتیں جیڑھی شاید الیندی وٹیندی ساڈی اہو کی پو لی آن ٹی ہے۔ لسانیات دے اہو کے لفظیں وچ پائٹھی دے کم کوں جزئیو گرامر (generative grammar) آکھیں جیندے قانون جدید گرامر دے مطابق لاگو تھیندن۔ مثلاً پڑا لفظ 'پدنی' سرائیکی، 'پہن' کیویں تھی دیندے یا پنجابی وچ 'چنگا' اتیں سرائیکی سندھی وچ 'چنگاں' دا جیر ہا فرق ہے ایندی فونولوجی کیا ہے۔ ایندا تجربہ پائٹھی دے ادھیکاریں (قوانین) دے ماتحت تھی سگدے۔

مقامی ہندوستانی فکر دا تو لکھیا تذکرہ سمندر وچوں چلوں دے برابر دی نہیں۔ اتیں اے تذکرہ وی جیڑھی وجہ کن آئے اوکھ سوال ہے جیر ہا اے ہے:

ساڈے سرائیکی زبان دے نویں تیں پراٹے ادب کن علاوہ ساڈی الاوٹی وچ تصوف اتیں 'بھ سنگت' د مضمون ہوں رچیا ہوئے۔ اے ورتارا کتھو آئے۔ شاید اے سارا ساڈی مقامی الاوٹی تے جیوٹی وچ اتلا سارا ہے جو جیر ہا قلم چیندے، لکھ گھندے۔ پر سندھ ہندی ایس مقامی ریت دے بارے وچ اہر کاری تیں مزید لکھت پڑھت گزگا وادی وچ وچ تھی ہے۔ اساڈی خواندگی ناگری آکھ وچ نہ ہووے دے پاروں اسان مزید وانجے گئے ہن۔

اتو 'ہوند' دے بارے وچ ابن عربی سیں دا نظریہ مذکور کیتا ہا سے جیکو اتھ ولا آکھن وچ حرج کے نی۔ بنیادی طور تیں ہوند کوں وصفناں باہر وکن ملدیاں ہن۔ ساڈے سندھ ہند دے فلسفے ایں گالھ کوں وٹی وٹی کیتا ہوئے۔ 'نرگن'، 'سرگن' تیں اوگن ایندی ہک سرسری اتیں سادہ الاوٹی ہے۔ جیڑھی اے ڈیندی ہے جو اے فلسفہ ہوند کوں 'گن' (وصف) وچ ڈیہدے۔ یعنی اے جو ہوند آپ کجھ نہیں ہوندی۔ کجھ 'گن' ہوندن جیر ہے کہیں ہوند دا پتہ ڈیندن۔ ایں نکتے دی کجھ مزید پھول کرتے جے:

علمی آتیں خالی معنی (abstract thoughts) کیتے لفظ کئے تی ہوندے۔ خیالی معنی لفظ اُدھار گھندن۔ تہوں ہر علمی لفظ (term) دے علمی کن علاوہ ہوند۔ ورت والے اصل معنی ضرور ہوندن۔ مثلاً لفظ 'راگ' دے اصل معنی پہلیھے معنی 'رنگ' ڈو جھے معنی 'چس خوشی' اتیں ترتجھے یعنی علمی معنی گاؤں دا اچھا ڈھب، راگ، ہن۔ اینویں لفظ 'گن' دے اصل معنی ہن۔ 'رے دی ہک تند' جیر ہے لگ۔ 'مک' 'گن'۔ اتیں ایندے علمی معنی 'صفت'، وصف 'quality' ہن۔ ایس علمی ورتارے ایں لفظ دیاں مزید شکلاں وی بٹائیں:

گن
سنگن
'خوبہ' (سرگن) 'چنگی صفت' (والا)
آوگن۔ آوگن۔ 'چنگی وصف متوں، مند'
نرگن 'صفت متو'

بہال اے ہے جو جیر ہلے گن متو کئی شے نہیں ہوندی تاں وٹ 'نرگن' کیا ہے۔ ہند سندھ دے فلاسفریں ایندا جواب اے ڈتے جو اوسارے لوک جیر ہے سدھیں، اندر تیں دے راہیں چائٹ دے گن دے پدھل ہن، انھیں کیتے 'نرگن'، لکھیل نہیں ہوندی تہوں 'نرگن'، کئی شے نہیں ہوندی۔ پر 'نرگن' ہوند ہوندی ہے۔ جیویں براہما (یا خدا دی ذات)۔ اتیں اکیوں 'چنگ'۔ مند' دی وٹ کن واندے تھے ہوئے بندے چاٹ سگدن جنھیں کوں 'رشی' ڈیکھن ہا، آہدن۔

(Bhagvad - gita: ixff.cf. M. Asif khm, 1994: Aakhya Khwoja Farid, Pokhu, Pakistan Punjabi Adbi Board, Lahore)

ڈو جھیں لفظیں وچ جیندے گن ساڈیں سدھیں کوں نہیں لبھدے او شے کوئی ہوندی۔ چیتے کاری دی ایس ریت کوں ڈو قسم دے جوانیں اگو تیں ٹوریے۔ ہک براہمن جنھیں اے نتیجہ کڈھے جو ہوندی پاڑ بندے کنوں باہر وں 'اوم' (سوہم۔ اوہم) وچ ہے۔ اتیں ڈو جھے فلسفی، جنھیں اے سوچے جو ہوند 'آتما' (آت۔ آپ، self، منہ۔ منس، مانیڈ، ہاں) ہے۔ تہوں آہٹی 'آپ' اتیں ہر شے دی 'آپ' دا آدر کرتے جے۔

کرما:

سنسکرت

پراکرتی کریمانائٹی
گٹاہ کرمانی سرواہ
اہکاراویہودھا آتما
کرتا ہم اتی منیاتے

سرائیکی

جیوٹ پراکرتی دے جیرھے کم تھیندن
اوسارے کم گٹن کریندن
مدھ مغالطے پیا ہویا آپ
آپ کول کرتا منیندے چا۔

[بھلود گیتا۔ 27: III]

پراکرتی یعنی دنیاوی جیوٹ وچ جیرھا کجھ تھیندے او ہوند، وجود دے گٹیں دے تھو تھیندے۔ پر
اہکارا تیں میں دے بھلیکھے وچ پیا ہویا آتمن آپ کول انہیں دا کرٹن ہار تھیندے۔
اتھو اینویں چا پدے جو سندھ ہند دے فلسفے وچ علم دے کچھو تقدیر یا کہیں متھی ہستی دا
وجود کا ننا ہا۔ بلکہ لارڈ کرشن ایٹے مخاطب ارجن کول اے ڈسایا جو جیرھا کم کرما، تیڈے
تھو تھیندے او تیڈے وصفیں گٹیں دے تھو تھیندے نہ کہ تیڈی مرضی دے تھو، (یا کہیں ہی
اسانی طاقت دے تھو) تھیندے۔ مظاہراتیں کم ایکشن کول بندے اتیں شمین دے کوالٹی زاتے
گٹیں دا نتیجہ منن اے ظاہر کریندے جو مادیاتی فلسفے دیاں جیرھیاں بحثاں مغرب وچ ارسطو اتیں
افلاطون کن شروع تھیندین اتیں ہیگل اتیں مارکسزم وچ آئیر دین، اوسندھ ہندی چیتے کاری
وچ چار ہزار سال بیلھو وی ایہو جتلیاں اگڑیاں ہین۔ توڑیں جو اہو کی سائنس ہر شے
وانگوں فلسفے کول وی جھٹلا لائے اتیں زرتشت، افلاطون اتیں کنفیوشس وغیرہ دے پھول گھٹ
نظریے قابل قبول رہ گئیں۔ اس علاقے دی پنڈتیں اتیں ہانٹھیں ہارنیں منی اتیں سندھ ہندھ
دے فلسفے دی ریت دا ہوکا ڈیندے آئیں۔

کلام دے توابع تے سرائیکی وچ تابع مہمل

..... شوکت مغل

کلام وچ کہیں اسم دے نال یا اسم استعمال کرن تابع آئن ہوندے، پہلے کول اصل
اسم تے بعد آئے کول تابع اسم آہدن۔ اس استعمال دا مقصد کلام اچ زور پیدا کرٹن، بیان اچ
لطف آئن تے پڑھن اچ صوتی تاثر ابھارٹن ہوندے۔

ایہ توابع کئی قسم دے ہوندن:

- 1: ڈونہیں اسم (اصل + تابع) بامعنی ہوون۔ جیویں آونج۔
- 2: ڈونہیں اسم (اصل + تابع) بامعنی ہوون دے نال نال معنیاں وچ ضد رکھدے ہوون
جیویں: داناں پاٹی۔ اناڈ الا۔ کچا پکا
- 3: ڈونہیں اسم (اصل + تابع) بامعنی ہوون پر معنی ضد نہ ہووے۔ جیویں: گول پھول
- 4: ڈونہیں اسم (اصل + تابع) وچ اسم بامعنی ہووے تے تابع بے معنی ہووے جیویں:
کتاب ستاب، مٹلاں شٹلاں، کھینڈ کوڈ۔
- 5: بعضے ویلے تابع لفظ، اصل لفظ کنوں اگے آندے تے ایہ لفظ مہمل ہوندے جیویں: ایرا
غیرا، ایچ پیچ، ہیر پھیر، سیٹاں سوڈھا، آسے پاسے، اُری گری، اتھر پتھر، ادھو بدھو
- 6: بعضے ویلے تابع لفظ، اصل لفظ کنوں اگے آندے پر مہمل نہیں ہوندے۔ جیویں: ڈنگ ول،
ویر بھرا۔
- 7: بعضے ویلے مترادف لفظ کول تابع دے طور تے استعمال کریندن تے ایندے وچ
تبدیلی وی نہیں کریندے۔ جیویں: چنگا بھلا، گورا چٹا۔
- 8: جیکر فعل تابع آوے تاں:
(الف) بعضے ویلے تابع فعل، اصل فعل دے بعد بامعنی آندے۔ جیویں لکھ پڑھ، مرتج کٹیج، دریہ
چھاہ، پکڑتج جکڑتج، لکھ لکھا۔

(ب) بعضے تابع فعل، اصل فعل دے بعد بے معنی آندے ہن۔ جیویں: آکھ چاکھ، اُپر ستر، بھونک ٹونک، تریڑ بھڑیڑ (مزید دیکھو: تابع مہمل مرکب مصادر)

9: بعضے تابع لفظ اصل لفظ دے بعد آندن پر کنیں قاعدے لکھے دے پابند نہیں ہوندے۔ جیویں: آکھ مٹکی، لولا لالٹوں، نال سرختے۔

10: بعضے اسم جوڑے بن کے آندن پر ڈوجھا اسم تابع نہیں ہوندا بلکہ مستقل لفظ ہوندے۔ انہاں کول اردو وچ اسماء دے ”جگ“ آہن۔ آساں ایکوں سرائیکی وچ اسماء دے جوڑے، آکھ سگدے ہن۔ جیویں: کھاپی، دھودھا، لکھ پڑھ، ہال بچے، کپڑا، حقہ پانی، چال ڈھال، سُن بگن، چھو منتر، اکھاڑ پٹ، اُچ جھک۔

کنیں ویلے بعد لفظ پہلے لفظ دامنہ تے آوا نہیں متضاد تے کڈا ہن مناسب معنیاں آلا ہوندے۔ تابع اسماء تے اسماء دے جوڑے تحریر اچ ورتن نال:

- (i) بیان اچ لطف تے مزاج پیدا تھیندے
- (ii) لفظاں دے مترادف تے متضاد ورتن نال معنیاں اچ سوہنپ آندے
- (iii) پڑھن تے بولن اچ صوتی تاثر وی پیدا تھیندے۔

سرائیکی وچ تابع مہمل لفظاں دا استعمال

سرائیکی زبان وچ تابع مہمل لفظاں دا استعمال کافی ہے۔ ایہ لفظ ڈوطریقیاں نال بٹائے ویندن۔

(الف) اصل لفظ دے بعد اصل لفظ دا پہلا حرف تبدیل کر کے ”س“ لاڈ تاویندے جیویں: گپ سب، پُرائے سرائے، بھوکدا سوکدا۔

(ب) اصل لفظ دے بعد اصل لفظ دے پہلے حرف کوں ”شین“ نال بدل تے تابع مہمل بٹا گھدا ویندے۔ جیویں:

انڈاشنڈا، پول شول، پونا شونا، پول شول، پکسی شکیسی، پانی شانی، پڑھن شڑھن، ٹکڑے شکڑے، تول شول، چور شور، زور شور، روٹی سوٹی، سم شسم۔ سُغا تاں شغا تاں، غور شور، فالشے شالشے، فقیر شگیر، ککو شکو، کتا شکتا، کھاندا شاندا، گرم شرم، مور شور، منشی شمنشی، مٹاں شٹاں، نلکا شکا۔

(ج) بعضے ویلے اصل لفظ دے بعد آون آ لے تابع مہمل کیے اصل لفظ دے پہلے حرف کوں ”و“ نال بدل ڈتاویندے۔ جیویں: منشی ونشی

(د) بعضے ویلے اصل لفظ دے پہلے حرف کوں ”م“ نال بدل کے تابع مہمل بٹایا ویندے جیویں: وردی مردی۔

(ه) سرائیکی بھجھارتاں وچ بعضے ویلے ڈوڈ و لفظ مہمل آ کے ہک مصرع بٹیندے ہن تے ڈوجھا مصرعے با معنی ہوندے جیویں: اُچکا وچکا + ماء دے پچھوں لگا۔

(ق) بعضے ویلے اصل لفظ دے بعد تابع مہمل لفظ دی اصل لفظ ای ہوندے پراوندے پہلے حرف اُتے پیش لا کے تابع مہمل بٹایا ویندے۔ جیویں: اڑدا اڑدا، لکڑدا لکڑدا۔

اسلم رسول پوری، سرائیکی ادب دارولاں بارتھ

..... طارق اسماعیل احمد اٹلی

کلاسیکی سائنس حتیٰ سچائیاں تے نظریات دی دعوے دار ہئی۔ جڈاں جو فلسفے ہمیشہ امکانی صداقتیں دا پرچار کیتے۔ ہن معاصر فلسفی کارل پوپر دا آکھن ہے۔ سائنسی صداقت وی امکانی صداقت ہوندی ہے۔ آج سائنس اپنی حقیقت توں جتھ دھوون دے بعد اپنا علمیاتی دائرہ کار وسیع کر گھدے تے سائنس صداقت دی انسانی جتھو دے پراجیکٹ دے مزید نیڑے آ گئی ہے۔ امکانی سطح تے صداقت وی تلاش دی تاریخ ہوں پڑائی ہے۔ شہیت ایندا منڈھ جادو دی مت تے متھ (myth) توں بدھج کیا ہاتے قدیم ادب کنوں لگھدیں ہوئیں جدید فلسفے تے سائنس تیں اپڑویندے۔

انسانی تاریخ دا ہک خاص نقطہ نظر نال مطالعہ کیتا ونجے تاں پتہ لگدے جو انسان صداقت دے نویں نویں امکانات دی تلاش وچ بجا رہ گئے۔ اس سانگے فلسفے دی منطقیت تے سائنس دی تجربیت دی دریافت دے باوجود وی خالصتاً تخیلی فنون تے ادب دی سرگرمی کون وی جاری رکھیے۔ ادب جتھاں انسان کون جمالیاتی تسکین ڈتا ہے اتھاں امکانی صداقتیں دی تلاش دی جاری رکھی۔ صدیاں پہلوں ادب کون خالصتاً تخیل دا گورکھ دھندا سمجھیا ویندا ہا۔ ول جدید فکری تے فنی تحریکاں رومانیت تے مارکیست وغیرہ ادب دے سماجی تے سیاسی کردار کون واضح کیتا۔

پچھلی صدی وچ فنکاریں، موسیقاریں تے ادبییں دے نال نال ناقدین وی سرگرم رہیں۔ مہذب دنیا وچ نقادیں دا کردار تے فکر ہوں مؤثر ہئی۔ اے گالھ توجہ طلب ہے جو تمام مکاتب فکر نال تعلق رکھن آلے نقاد روایتی تنقید دے اصولیں توں غیر مطمئن ہن آتے تنقیدی فکر تے عمل کون ہک تخلیقی عمل ثابت کرن دی کامیاب کوشش کیتی۔ نقادیں دے فکری اثرات دے جائزے توں پہلے ایندا ذکر کرن ضروری ہے جو کم و بیش تمام نظریات دے حامل نقادیں ادب دی اضافیت پسندانہ (تشریح در تشریح.....) تفہیم تے زور ڈتے۔ انگلیسی دنیا دے نقاد آئی اے رچرڈز توں گھن تے براعظم یورپ وچ جرمن نقاد وولف گانگ آئزرتے فرانسیسی نقاد

رولاں بارتھ دے نال نال سرائیکی نقاد اسلم رسول پوری وی ادب وچ معنی دیاں مختلف تہیں واضح کرن دی کوشش کیتی ہے۔

اسلم رسول پوری سرائیکی قوم پرست، ماہر لسانیات تے نقاد ہن۔ پچھلی صدی وچ ادب دی نویں تشریح واسطے چلن والیاں فکری تحریکاں مثلاً آئی اے رچرڈز دی نویں تنقید، وولف گانگ آئزرتے یائوس دی قاری اساس تنقید، جارج لوکاچ دی مارکسی تنقید، فریڈرک جیمسن تے امبر تو اکیو دی مابعد جدید تنقید، تو دوروف تے رولاں بارتھ دی پس ساختیاتی تنقید، سارتر تے کامیو دی وجودی تنقید، باربرا جانسن، پیسی واک، پال ڈی مین تے زیدادی رچرڈز کیلی تنقید تے ایڈورڈ سعید دی پوسٹ کالونیل تنقید وغیرہ توں اسلم رسول پوری بخوبی آگاہ ہن۔ اے گالھ وڈی دلچسپ ہے جو ہک پاسے ویہویں صدی وچ ادب ادبییں تے فنکاریں فارم (ہیئت) دی جھن تروڑ کیتی اے آتے ڈوجھے پاسے نقادیں دی ادب دی بے انت تفہیم سانگے نظریہ سازی کیتی ہے۔ ادبییں تے نقادیں پچھلی صدی وچ ادب دے فلاحی (Emancipatory) کردار تے خصوصی زور ڈتے۔ اے نکتہ ہمیشاں اسلم رسول پوری دے سامنے رہ گئے۔

ادب دے فلاحی کردار دے حوالے نال اٹلی وچ فیوچر ازم دی قابل ذکر ہے۔ اٹلی دے ادبییں تے فنکاریں کون ویہویں صدی دے شروع وچ اے احساس تھیا جو اٹلی باقی یورپ دے مقابلے وچ مادی ترقی دے حوالے نال پچھوں رہ گئے۔ ادبییں تے فنکاریں کون چاہیدا ہے جو اٹلی فین پارے تخلیق کرن جیندے وچ حرکت، عمل، سرگرمی، تبدیلی رفتار آتے تردد کون نمایاں تے واضح کیتا گیا ہووے۔ اس طرحاں ادیب تے فنکار سماج کون متحرک کرن، جو اٹلی دے سماج کون اُکھ ڈے کرائیں اٹلی کون وی ترقی دیاں منزلاں طے کرا سکھن۔ (اس نظر یے کون روس دے علاوہ میسولینی دی فاشٹ سرکار دی پذیرائی وی ملی) کاروبار تے مادی ترقی دی آتنجھی دروگ لگی جیند ا پہلی عالمی جنگ دی شکل وچ نتیجہ سامنے آیا۔ ایندے بعد ہک ہی مؤثر تحریک سوشلزم لینن وچوں چلی جینکوں ”ڈاڈا“ ازم آکھیا ویندے۔ ڈاڈا ازم دے نظریہ سازیں کون پہلی عالمی جنگ کنوں مایوسی تھی تے انہیں آکھیا کہ اسان صدیں توں انسان کون فن دے ذریعے مہذب نظر آندے مگر اس جنگ توں انسان دی درندگی عیاں تھی گئی ہے۔ لہذا انسان منافق ہے ہن اسان وی انسان دے اگہوں منافقت کرنی اے آتے انسان کون فن دے نال تے جھوٹ

بولنے۔ مثال دے طور تے ہک مصور دستیں کوں اہٹی سا لکھنڈھ تے دعوت ڈتی تے گھر دے اگہوں رنگ سنٹ ڈتے تے رنگیں دے بعد خالی کیوس وچھا ڈتا۔ جڈاں تمام مہمان آگئے۔ جنیں رنگ برنگے نشانیں والے کیوس کوں چا تے گیلری وچ تنگ ڈتا تے ایس پینٹنگ داناں ”سا لکھنڈھ“ رکھیا۔ بھلا جنیں (Shoes) دے تلے نشان دی کڈا ہیں سا لکھنڈھ دے حسین و جمیل منظر کوں پیش کر سکدن۔ اصل وچ فن دے ناں تے اے ہک کوڑا۔ ایس روایت کوچ فن دے ناں تے ہوں ساریں بدنما چیزیں کوں بطور فن پارے پیش کیا گیا۔ ”ڈاڈا ازم“ ہک آنکھجی آرٹ تحریک ہئی جیڑھی انسان دے نام نہاد مہذب پن تے ہک ہوں وڈا طعنے ہے۔

ادب تے فن دی فلاحی (Emancipatory) جہت دے عنصر کوں ترقی پسند تحریک (جیڑھی یورپ وچ اشتراکی حقیقت پسندی دے ناں نال مقبول تھئی) ہوں نمایاں کیئے۔ مارکسی نقادیں دے نزدیک اعلیٰ ادب لوکیں وچ طبقاتی شعور کوں بیدار کریندے آتے فرسودہ تے استحصالی سماج دے خلاف لوکیں کوں متحرک کریندے ایویں پوسٹ کالونیل ادب تے تنقید دھرتی واسیں وچ اہٹی سر زمین نال محبت تے مشرق دے متعلق مغربی تعلقات تے نظریہ سازی دے رد دے طور تے سامنے آئی ہے۔ پچھلی پوری صدی وچ ادبی تے تنقیدی مکاتب فکر دے فلاحی کردار کوں سامنے آندے۔ میڈا خیال ہے جدید دور وچ سائنس تے ٹیکنالوجی دے زیر اثر چلن والی نتائجیت (Pragmatism) دی اندھاری کوں روکن واسطے ضروری تھی گیا ہا جو مہذب دنیا دے نظریہ ساز ادب اوندے سماجی کردار آتے اوکوں پرکھن دے اصولیں دی Rassessment کرن۔

اگرچہ اے سارا عمل یورپ تے امریکہ وچ تھیندا آیا ہا۔ لیکن ایندے اثرات باقی دنیا تے وی تھیندے پئے ہن۔ ایس طرح ادب سماجی کردار تے ادب دی تعبیر نو واسطے چلن والی عظیم تر تحریک ہک عالمی تحریک بن گئی۔

توٹے جو سرائیکی ادبی تنقید اپنے ابتدائی مراحل وچوں گزردی پئی ہے کیوں جو سرائیکی ادب دے نقادیں ڈاکٹر مہر عبدالحق آتے دلشاد کلانجوی وغیرہ کڈا ہیں تاثراتی تنقید کنوں اگہوں قدم نہیں رکھیا لیکن انہیں دے ہک نوجوان ہم عصر نقاد اسلم رسول پوری ان جنہیں آتے بیان کیتی گئی ”ادب دی تعبیر نو“ دی روشنی وچ سرائیکی ادب کوں پرکھن سانگے اپنے تنقیدی شعور کوں وسعت

ڈتی آتے نت نویں ادبی تنقید دے افق دی تلاش وچ مگن رہ گئے۔ اہح تائیں اسلم رسول پوری ادبی تنقید دے موضوع تے ترئے کتاباں تھلاوڑے، بتارے تے لیکھے توں علاوہ درجنوں مضمون شائع کیتے۔ جہڑے سرائیکی ادبی سہل دامتیر حوالہ دین۔ انہیں اپنے ادبی سفر وچ کئی راہ وٹائیں۔ ایس حوالے نال انہیں دا تقابل فرانسیسی نقاد رولاں بارتھ (1915-1980ء) نال کیا وئج سکدے۔ رولاں بارتھ اپنے تنقیدی کیرئیر دی ابتداء وچ مارکسزم کنوں متاثر ہا۔ اوں اپنے پہلے دور وچ ادب دا تجربہ مارکسی بصیرت کوں ذہن وچ رکھدیں ہوئیں کیا۔ ایویں اسلم رسول پوری دا پہلا تنقیدی کتابچہ ”مارکسی نقطہ نظر اور ہمارا ادب“ ہا جیندا مقصد معاصر ادب داما کئی تجربہ پیش کرن ہا۔ ایس توں علاوہ اسلم رسول پوری دی پہلی ادبی تنقیدی کتاب ”تھلاوڑے“ وچ کارل مارکس تے فریڈرک اینگلس دا اثر نمایاں تے واضح ہے۔ جیندے وچ سرائیکی غزل دے جدلیاتی امکانات تے بحث کیتی گئی ہے۔ سرائیکی ادب دی تنقیدی تاریخ وچ ”تھلاوڑے“ پہلی کتاب ہے جیں کوں فلسفیانہ تنقید دا حامل آکھیا وئج سکدے۔

رولاں بارتھ دی جوانی وچ وچ جی عالمی جنگ برپا تھئی۔ انہیں حالات وچ انسان کوں آزاد اوندے وجود تے جوہر کوں مقدم سمجھن والے وجودی فلسفے (Existentialism) دی مقبولیت ہوں تھئی۔ اونویں تاں سورین ایبے کرکیگا رڈ (1855ء-1813ء) کوں وجودیت دا بانی سمجھیا ویندے لیکن رولاں بارتھ دی فکر تے عظیم فرانسیسی وجودی فلسفی ژاں پال سارتر (1905ء-1980ء) دا ہوں اثر تھیا۔ مارکسیت دے بعد رولاں بارتھ دی ادبی تنقید وچ وجودی اثرات نمایاں تھئے۔ ایندے متوازی اسلم رسول پوری وی سارتر توں متاثر تھئے تے انہیں دی فکری تے دی وجودی اثرات ڈٹھے وئج سکدن۔ ”تھلاوڑے“ وچ ژاں پال سارتر دے فلسفے بارے آتے سرائیکی زبان دے عظیم شاعر خواجہ غلام فرید (1901ء-1845ء) دی شاعری وچ وجودیت دے اثرات تے انج انج مضامین لکھیں گئیں۔ تاہم خواجہ فرید (1901ء-1845ء) دا تقابل جرمن وجودی فلسفی فریڈرک ولہلم نطشے (1900ء-1844ء) نال وی کیا گئے۔ ادبی تاریخ دے سفر وچ رولاں بارتھ دی منزل مقصود پس ساختیات دی فکر ہئی۔ ایس حوالے نال رولاں بارتھ دا تھیس ”مصنف دی موت“ ہوں مشہور ہے۔ مارکسیت تے وجودیت انسان پرستانہ تحریکاں ہن۔ وجودیت دا ایرا مظہریت ہے۔ مظہریت پسند فلسفی ہسرل تے ہیڈیگر انسانی

شعور دے جو ہر کون واضح تے پھر اکڑ دی کوشش کیتی۔ وجودی فلسفیں دے نزدیک انسان دی موجودگی مساوی اے۔ انسانی شعور دے پس وجودی فلسفی سمجھن ساڈے چارے پاسوں مغنی توں خالی دنیا تے انسانی شعور دی بارش وسندے۔ اس دنیا کون انسانی شعور ای مغنی ڈیندے۔ وجودیت دا ڈوجھا وڈا نظریہ انسانی آزادی دا ہا۔ چونکہ انسان دا وجود اوندے جو ہر تے مقدم ہے تہوں سارتر آہدے انسان کون سزا آزاد کر ڈتا گئے۔ اے انسان دا نصیب ہے او مستقبل وچ چھلانگاں ماری رکھے۔ یعنی انتخاب دی مکمل آزادی ہے جیندی وجہ کنوں انسان اپنی چنگائی بُرائی دا خود ذمہ دار ہے۔

ساختیات دے مکتب فکر دے مطابق زبان وچ ساخت دی موجودگی ہے جیڑھی مغنی دے تشکیل دے عمل کون مکمل بیٹندی ہے۔ اینویں ای انسانی سماج دے اداریں وچ ساخت موجود ہے۔ جنیں انسانی سماج دے عمل کون تاریخی طور تے مکمل بٹایا ہوا ہے۔ سماج دی ساختیاتی تشریح وچ انسان ذمہ داری کنوں بری تھی وسندے۔ اے زبان وچ ساخت دی موجودگی مغنی خیزی وچ انسان دے کردار کون ختم کر ڈیندی ہے۔ پس ساختیات اس سانگے Anti Humanist ہے۔ ایہ وی دلچسپ مقام ہے جو رولاں بارتھ و انگوں اسلم رسولپوری دی وجودیت دے بعد پس ساختیات فکر نال وابستہ تھی گئے۔ اپنی ادبی تنقید دی ترجمانی کتاب ”یکھے“ وچ انہیں سرائیکی ادب دی پس ساختیات فکر نال قرأت کیتی اے۔ جیویں پہلے عرض کیتا گئے پس ساختیات مغنی خیزی دے حوالے نال اضافیت پسندانہ روش اختیار کیتی ہوئی ہے۔ معروف سرائیکی شاعر رفعت عباس دی ہک نظم دی تشریح کریندیں ہوئیں اسلم رسولپوری مغنی دیاں مختلف سطحیں واضح کیتن۔ عملی تنقید دے حوالے نال رولاں بارتھ تے اسلم رسولپوری دیاں تخلیقات وچ متوازنیت دی موجودگی اسلم رسولپوری کون سرائیکی ادب دارولاں بارتھ بٹاڈیندی ہے۔ ڈوہیں نقادیں اپنے ادبی کیریئر دے دوران کئی روپ وٹائیں اے ڈوہیں نقاد آخری سٹیج تے ”مصنف دی موت“ دے نظریے دے قائل نظر آئند۔ ڈوہیں نقاد تنقید کون تخلیق عمل سمجھن تے ادبی تنقید توں ہٹ کے ڈوہیہ فنون تے تنقید وی لکھی ہے۔ ڈوہیں نقادیں فن پاریں وچ مغنی خیزی دے عمل کون وی قاری تے چھوڑیے۔

جے عالمی ادب دی تاریخ وچ تنقیدی روایت کون ڈٹھاوئے تاں ہک ادب پارے دی

مغنی خیزی دے حوالے نال ڈو روایات ہن۔ ہک روایت دے مطابق فن پارے وچ مغنی تخلیق کار دارم ہون منت ہوندے اے اے ایس روایت دے مطابق قاری مجھول کردار ادا کریندے اے ڈوجھی روایت دے مطابق ہک ادب پارہ تخلیق دے بعد خود مختار تھی وسندے۔ فن پارے وچ مغنی دی تخلیق دا عمل قاری خود کریندے۔ ایس روایت وچ قاری دا کردار ہوں موثر ہوندے۔ ڈوجھی روایت دی تاریخ ہوں قدیم کوئینی۔ لسانیات دے ساختیاتی مکتب فکر تے تنقید دے بعد کچھ فرانسیسی مصنفین..... رولاں بارتھ، لیوی ستراس، مشل فوکو، ژاک دریدا تے ڈیلیوز وغیرہ پس ساختیات دی بنیاد رکھی۔ جیندے وچ لکھاری دے ذہن وچ موجود مغنی تک رسائی دی کوشش کون بے سود قرار ڈتا گیا۔ یعنی ”مصنف دی موت“ دا اعلان کر ڈتا گیا۔ پس ساختیات تنقید وچ قاری دے فعال کردار تے زور ڈتا گیا۔ اسلم رسولپوری وی اپنے مارکسی پس منظر پاروں قاری دے فعال کردار والی پس ساختیات تنقید دی تائید کیتی۔ مارکسی مفکرین ہمیشہ مارچل فوکس Folks دی حمایت کیتی تے عالمی ادبی تنقید دی روایت وچ وی قاری صدیں توں مارچل ہاتے ادبی فن پارے دے مطالعے کون وی ہک مجھول عمل سمجھیا وسندا ہا۔ جینویں جدید علمیات وچ برطانوی فلسفی جان لاک ادراک دے عمل کون ہک مجھول ذہنی فعل قرار ڈیندے۔ مثال دے طور تے اگر آواز ساڈے کئیں وچ پوی تاں ساکوں سٹاپا پوی۔ جے اکھیں کھلیاں ہوں تاں ڈیکھٹا پوی وغیرہ وغیرہ دیہویں صدی دے نامور فلسفی سترگ جوزف جان وٹکن سٹائن بلیخ تے خرگوش سلج دے تجزیے نال ایہ ثابت کیتا کہ ایندا دارو مدار ڈیکھن والے تے ہے کہ او کیا ڈیکھن چاہندے۔ اوندی مرضی اے او خرگوش ڈیکھے یا بلیخ۔ ایتھوں اے ظاہر ہے۔ ادراک وچ ساڈا ذہن فعال کردار سرانجام ڈیندے۔ وٹکن سٹائن دا ایہ تجزیہ فن پارے دی تشریح وچ قاری دے فعل کردار کون ثابت کر ڈتا گئے ہک مضبوط دلیل ہے۔

رولاں بارتھ و انگوں اسلم رسولپوری دی تنقیدی فکر دیاں کئی سطحیں ہن انہیں دی فکر تے کئی فلسفیں دے اثرات ہن۔ اس سانگے انہیں دی ادبی تنقید فلسفیانہ تنقید دے زمرے وچ آندی ہے۔ اسلم رسولپوری دی فکر تے اثر انداز تھیوٹن والے فلاسفہ وچ مارکسی بٹشے، شوپن ہاور، اینگلز، وٹکن، سٹائن، سامیور، چومسکی، باخٹن، فرانز، فیض، پال چرچ لینڈ اے ایڈورڈ سعید وغیرہ قابل ذکر ہن۔ انہیں دی تنقید وچ کھائیں وی فن پارے دی تشریح دے دوران تخلیق کار تے نقاد

دی شویت نظر نہیں آندی۔ جینکوں فلسفیانہ طور سے واقعہ آتے قدری کشمکش آکھیا ونج سگے۔ جو تخلیق کار آتے نقادوں خیالات ونج اختلاف تے تضاد ہے۔ مختلف فن پاریں کون مختلف سطحی تے پرکھیا گئے۔ اسلم رسولپوری دے تمام تخلیقی سفردیاں ترے نمایاں تخلیقی جہات ہن۔

- 1: فن پارے دی مفہومیاتی سطح کون اوندی اسلوبی سطح تے ترجیح پڑتی گئی ہے۔
- 2: ادب دے آلاقی یا مقصدی کردار کون واضح تے پدھر اکرن دی کوشش کیتی گئی ہے۔ بھانویں مارکسیٹ ہووے یا وجودیت ڈوہیں فلسفے انسان دی فلاح دے خواہش مند ہن۔ حتی کہ پوسٹ کالونیل فلسفے کون وی ایندے ونج شامل کیتا ونج سگدے۔ انہیں مکاتب فکر دے زیر اثر اسلم رسولپوری دی تنقید فکری دی آلاقی جہت نمایاں تھی اے۔
- 3: فن پارے دی معنی خیزی دے عمل ونج قاری دے فعال کردار دا تقاضا وی ہک اہم جہت ہے۔

اسلم رسولپوری دی ادبی تنقید دا دائرہ کار ہوں وسیع ہے۔ انہیں سرانیکی کلاسیکی شعراء۔ چراغ اعوان، اللہ بخش عارض، بچل سرمست، بیدل سندھی، حمل لغاری، بیکس فقیر، شاہ لطیف بھٹائی تے خواجہ غلام فرید کون گھن کرائیں معاصر شعراء غلام رسول ڈڈا، سرور کر بلائی، اقبال سوکڑی، عزیز شاہد، مصطفیٰ خادم، خالد اقبال، اشول لال، رفعت عباس آتے ممتاز حیدر ڈاہر دی شاعری دا جائزہ فنی حوالے نال گھن چکین۔ ایس توں علاوہ سرانیکی زبان دے نثر نگاریں محمد اسماعیل احمدانی، احسن واگھا، مسرت کلانچوی، ظفر لشاری، اسلم قریشی وغیرہ دے فن پاریں کون وی عالمانہ انداز ونج پرکھے۔ ادبی فن پاریں ونج مفہوم دی تلاش کیتے انہیں کئی نظریات دا سہارا گھدے۔ انہیں دی تنقیدی کتابیں کون تسلسل نال پڑھچے تاں اے غلط فہمی پیدا تھیندی ہے۔ انہیں اوٹی ابتدائی تنقید فکر نال Betrayal کیتے۔ حالانکہ سرانیکی ادب ونج معنی دیاں مختلف پرتاں دریافت کرن دا مقصد سرانیکی ادب ردِ تشکیلی قرأت ہے۔ معنی دیاں مختلف پرتاں واضح کرتے اسلم رسولپوری ساڈے سامنے ”نقاد دی موت“ دا تھیس گھن آندن ادا ساکون اٹھے ادبی دشت ونج گھن ونجٹاں چاہندن جتھاں قاری دا راج ہے۔ کیوں جو قاری دی موت تاں فن پارے دی تخلیق دی تکمیل دے نال ای تھیندی ہے۔ لیکن ہن ”نقاد دی موت“ تھی گئی ہے کیوں جو نقاد دی کہیں ہک نقطہ نظر دا حامل کائی۔

اسلم رسولپوری مختلف فن پارے، مختلف نظریات دے حوالے نال پرکھیں۔ ایندا مطلب ہے نہ کہیں تخلیق کار دا مفہوم واحد ہے (جیندے آتے آسانی نال رسائی حاصل کیتی ونجے) آتے نہ کہیں نقاد دا اصول واحد ہے۔ جیرھا ہر فن پارے پرکھ کرن کیتے اوندے آتے منطق تھی سگے۔ لہذا ساریں ثقافتیں وانگوں ادب ونج وی کئی Common Denominator کوئے نی۔ مابعد جدیدیت Common Denominator دا انکار اے۔ اسلم رسولپوری دی علمی تنقید مابعد جدید اے۔

اسلم رسولپوری سرانیکی ادب دے واحد نقاد ہن جنہیں نظری تنقید تے قلم چاتے۔ انہیں دی کتاب ”لیکھے“ ونج ابتدائی مضمون نظری تنقید دا حامل ہے۔ (تلاوڑے ونج رباعی دے اوزان تے غزل دے امکانات تے مضمون وی نظریاتی تنقید دے زمرے ونج آسگدن)۔ مابعد جدیدیت دے مطابق زبان دا اپنا تعلق اوندے اوٹی ماضی (Self reflexive) نال ہوندے۔ لہذا مابعد جدید ادب ونج وی خود تصوری دا عنصر پاتا ویندے۔ مثال دے طور تے ہک مابعد جدید ناول ونج ناول لکھے ونجٹن دا تذکرہ ہوں جدت پسندانہ جہت رکھدے۔ اینویں اسلم رسولپوری اوٹی مابعد جدید تنقید ونج جتھاں نقاد دی موت دا تاثر ابھارن دی کوشش کیتی ہے ایتھاں انھیں نقاد دے منصب تے دی لکھیے۔ میڈے نزدیک اے عمل انہیں دی تنقید نگاری ونج خود شعوری دے عنصر دی نشاندہی کریندے۔ اسلم رسولپوری دے مطابق اون نقاد ای ہوندے جیڑھا تاریخ ونج تبدیلی دے عمل کون مہیز کریندے۔ او استدلال نال نقاد کون وی ہک تخلیقی فرد قرار پڑیندن۔ لیکن اے فرق مد نظر رہ ونجے جو نقاد دا عمل تخلیقی ہوندا دے نال نال اکتسابی علم دا مطالبہ وی کریندے۔

اسلم رسولپوری اپنے مضمون نقاد دا منصب ونج نقاد بطور عمیل، ردِ تشکیل کیتی اے۔ جیندے ونج نقاد تے تخلیق کار دے درمیان فرق مٹ ویندے۔ انہیں دے نزدیک نقاد فن پاریں تے تنقید لکھدیں ہوئیں لازماً اون تخلیقی کرب توں گزر دے جتھوں فن کار گزریا ہووے۔ تہوں نقاد دا ڈکھ ڈڑا ہوندے۔ اینویں ای ہک فن کار نقاد دا منصب وی ادا کریندے۔ جڈال فنکار کجھ تخلیق کریندے ول اونکوں مختلف زاویوں توں ڈکھ کر اہیں اونکوں مزید سوہٹا کرن دی کوشش کریندے۔ ایس مضمون ونج اسلم رسولپوری نقاد تے فنکار دا فرق ختم کرن دا آہر کیتے۔ ایس مضمون دا ڈکھ مقصد مغربی تنقید کون اوٹی سر زمین نال جوڑن دی تجویز ہئی۔

ادب، قانون تے فلسفے وچ تعبیر دا عمل کم و بیش بنیادی حیثیت رکھدے۔ اس موضوع تے اسلم رسولپوری ہک پوری مختصر مگر جامع تحریر لکھی ہے جیندے وچ او جرمن فلسفی گڈامر..... دے ہم خیال ہن۔ جو فن پارے دی تعبیر دا کئی اصول نہیں بنایاں سبکدے۔

جینوں جو ساختیات تے پس ساختیات دے حوالے نال تفصیلی بحث کیتی گئی ہے۔ اسلم رسولپوری اپنی تنقید وچ نقاد دی موت دے قائل نظر دن۔ لیکن اپنے مضمون ”مصنف دی موت“ دے آخر ”مصنف دی موت“ دے حوالے نال تھولے جھیں رضا مند نہیں لگدے نظر آندے۔ (شاید اے مضمون کافی عرصہ پہلے لکھیا ہویا ہو) تخلیقی عمل دی تفہیم کیے اسلم رسولپوری روایتی (مثبت پسندانہ) رجحان کوں خیر باد آکھ کراہیں مابعد الطبعی نظریہء مادیت کوں اختیار کیے۔ مادیت پسندی دے مکتب فکر دے مطابق ہر شے مادی وجود رکھدی ہے۔ مادہ کئی ایٹم تے مشمل ہے۔ ساری کائنات مادے نال بنی ہوئی ہے۔ کائنات وچ مادے توں علاوہ عدم وی موجود ہے۔ اینکوں کلاسیکی مادیت آکھیا ویندے۔ جیڑھی جدلیاتی مادیت توں مختلف ہے۔ مارکس دی جدلیاتی مادیت ہیگل دے فلسفے دے زیر اثر مادیت دی ہک نویں تعبیر ہے۔ کلاسیکی مادیت دا احیاء آسٹریلیوی فلسفیں..... جے، جے سی سارٹ، یو۔ ٹی پلیس، سی بی مارٹن تے ڈیوڈ آرمسٹرانگ کیجیا لیکن مسئلہ ذہن کوں سمجھن واسطے پال چرچ لینڈ تے سٹیفن سچ وغیرہ مادیت پسندی دی نویں قسم دی بنیاد رکھی جینکوں اد Eliminativism آہن۔ ایندے مطابق ذہن انسانی دراصل دفاعی عمل دا ناں ہے۔ ذہن تے ایندے نال وابستہ مسئلے کوں حل کرکے روایتی اصطلاحات (لوک نفسیات ویاں اصطلاحات) دا خاتمہ ضروری ہے۔

اسلم رسولپوری دا خیال ہے جو تخلیقی عمل دی مفروضاتی اصطلاحات دا سہارا گھنٹ نال یا Introspection دے ذریعے حل کرکے دی بجائے اینکوں ہک دماغی عمل دے طور تے گھدا ونجے۔ او سمجھدن نہ ای یونانی دیوی ”میوز“ دا کوئی وجود ملے جیڑھی تخلیق فن دی دیوی سمجھی ویندی ہے اتے نہ ای تخلیقی واردات دا سہارا گھن تے مسئلہ حل تھیسے۔ اسلم رسولپوری دا کمال اے ہے جو انہیں جدید ترین نظریہ ذہن Eliminativism کوں تخلیقی عمل سمجھن واسطے استعمال کیے۔ اپنی عملی تنقید دی طرح نظری تنقید وچ وی انہیں ادب تے فلسفے دا ہک حسین سنگم پیش کیے۔ موصوف سرائیکی ادب دے فلسفی نقاد اکھواوٹ دا استحقاق رکھدن۔ انہیں دی تنقید وچ فلسفیانہ Stance

مابعد جدید رسپوسٹ کالونیل عناصر دی حامل ہے۔ اسلم رسولپوری اپنے چالھی سالہ تنقیدی کیریئر وچ اے ثابت کرن دی کوشش کیتی ہے جو کوئی دی تنقیدی نظریہ ہر فن پارے دا تنقیدی احاطہ نہیں کر سبکدے۔ انہیں دی ادبی تنقید بیٹا نیر ٹیوڈا انکار ہے۔ اس پاروں انہیں دی تنقید کوں بلا خوف تردد مابعد جدید آکھیا وچ سبکدے۔

”لوں لوں جاگدی تس“ تے ہک تردی جھات

عصمت اللہ شاہ

اپنے دل دی کالھ کوں سوہنے تے نوکلے ڈھنگ نال کرن دے چ کوں شاعری آکھیا ویندے۔ اے خدا دی ڈی ڈی ات ہوندی ہے۔ شاعری اتجھاں گئی ہے جیڑھا صرف مغز ماری کرن تے کتاباں پڑھن نال حاصل فی تھیدا۔ بیکر ایس گئی کوں وسیب دے سدھار تے چنگائی دے ودھارے واسطے درتیاونچے تاں اکیوں شاعری دی معراج آہدن۔ ایس طرح اساں پورے یقین نال آکھ سکدے ہں جوہو کے سرائیکی وسیب دے ماٹ تے سچاں سکین گل عباس اعوان وی شاعری دی معراج تے ہن۔ اوہک اتجھیں شاعر ہن جہاں دی شاعری دے کئی پکھ ہن، ڈھیر سارے رنگ ہن۔ جہاں تے تفصیلی تے بھرویں کالھ مہاڑ کرن واسطے کئی مضمون تے کئی نشستیں دی لوڑ ہے۔ اتھاں میں اٹھاں دی نویں پھیل شعری مجموعے ”لوں لوں جاگدی تس“ دے کچھ نشا بر پکھ تہاڑے سامنے پیش کریاں۔

”لوں لوں جاگدی تس“ دی شاعری دی سبھ توں وڈی خوبی اوہدے وچ موجود مقصدیت ہے۔ گل عباس اعوان ہوراں دے ایس شعری مجموعے وچ آزاد نظم، کافی، غزل، ڈوہڑہ تے سرائیکی موجود ہن تے ہر صنف مقصدیت دی خوشبو نال بھری ہوئی ہے۔ انہاں دے ہر مصرعے تے ہر شعر وچ شعور دی دولت موجود ہے۔ اپنے وچھڑے سنگتیاں کوں یاد رکھن، ماء تے ماء دھرتی نال دلوں جانوں پیار تے جوت، رل کھاوٹ، سکھ ونڈاوٹ تے سکھ ہنڈاوٹ، ہک ڈو جھے نال ہمدردی کرن، کہیں دی مشکل وچ ہمت نہ ہارن، اگوں تے ودھن، اپنیاں مذہبی، اخلاقی تے ویسی قدریں نوایاں نسلاں کوں سوگھیاں کرن، انسانی دوستی دے جذبے کوں ودھاوٹ، سچ آلاوٹ، ماء پوی دی حفاظت کرن، رب کوں عرش دی بجائے فرش تے ڈیکھن، اپنی دنیا آپ پیدا کرن، ویسی خوشحالی، امیر غریب اچ اچ جھک مٹاوٹ اپنیاں چنگیاں رسماں ریتاں کوں اوگلی نسل کوں منتقل کرن تے مندییاں رسماں کوں سروں مکاوٹ دے جذبییاں نال سنگری سنگری شاعری ”لوں لوں جاگدی تس“ اچ جاء تے پڑھن کوں ملدی ہے۔

گل عباس اپنے دل وچ سرائیکی وسیب کوں جنت دانمونہ بٹاوٹ دی شدید خواہش

رکھیندن۔ جتھ کہیں کی نال نفرت تے وانج نہ کیتا ونجے، جتھ ہال نال بیو ماء کوں ڈرن دی بجائے انہاں کوں سنگتی سمجھن، جتھ خوشیاں ونڈ کے سکھ حاصل کیتے وٹھن۔ جتھ دہشت گردی نہ ہووے، جتھ روایتی ملاں دیاں آپو گاڈھویاں کالھیں سٹن دی بجائے ہر بندہ اپنے رب نال خود ہم کلام تھیوٹ سکھے۔ جتھ سیاستدان اپنی عوام نال کوڑے وعدے نہ کرن، جتھ رل میل جھمر پاوٹ دا رواج ہووے، جتھ ڈکھ سکھ اچ بھائیواں بٹن دی ریت تے عمل کیتا ونجے، جتھ ڈکھ، بکھ، ترہہ تے آسمانی آفتاں کوں ہمت تے حوصلے نال بھو گیا ونجے۔ جتھ خزاں موسم وچ وی بہار دے رنگ کھنڈن۔ جتھ کوئی کہیں دا دشمن نہ ہووے، روہ، روہی، بھل، دمان ہمیش وسدے رہون۔ سرائیکی وسیب دیاں بگلیاں، شہر، بازار، پیار محبت دے رنگاں نال جیے تے سچے جذبییاں دی خوشبو نال مہکدے رہون۔

گل عباس ہوراں ہک حساس انسان ہن او اپنے آہروں باہروں تھیوٹ آ لے سارے کماں دا غور نال مشاہدے کریندن، اوہدے اُتے غور فکر کریندن تے دل اوہدے چنگے مندے پکھاں دا تجزیہ کر کر اپنی قاری دے سامنے رکھ ڈیندن۔ اوہیڑھلے ڈیہدن جو کہیں قوم یا قبیلے دا سردار خود تاں چوٹی دے وکیل کرتے، انہاں کوں منہ منگیاں فیساں بھرتے انصاف مل کھڑا گھندے تے علاقے دے غریب شودے کوں اپنی بے گناہی ثابت کرن واسطے کپڑا ہیں بھاہ اچ کھڑا سئیدے تے کہیں ویلے وہندے دریا اچ کھڑا لکھیندے، تاں او ایس ظلم، وانجھ تے دروہ تے چپ نی رہ سکد اُتے ایندے تے مجبور تھی ویندے جو:

اپنے کیتے چوٹوں چوٹوں یار وکیل منگاویں
ساڈی قسمت کیویں پیا لکھدیں اوہا ”آس تے“ ”آف“

واہ تہیڈ انصاف

ایویں ای جیڑھلے او وسیب اچ صدیاں توں چلیاں آندیاں چنگیاں تے فائدہ مند رسماں داہو کے دور اچ غلط استعمال ڈیہدے تاں اوہدے اندر دا سچاک تے آشناک شاعر اوکوں پولن تے مجبور کر ڈیندے تے او آہدے جو بس ہن انہاں رسماں ریتاں دا کوئی فائدہ نی رہیا۔ ہتھوں اے ساڈے لوکاں کوں لوہی، خود غرض، ظالم تے بے حس بٹائی ویندن، انہاں کوں ہن بگلاں چاہیدا ہے۔ ایس واسطے او شادی دے موقعے تے نیندر گھنن تے ونی جھیاں رسماں دی کھلم

کھلا مخالفت کریند انظر آندے تے ایندے نال نال چنگیاں ویسی رہاں ریتاں کوں اپٹیاں آنون
آلیاں نسلاں تک بچاؤن دا اہر کرن تے دی زور ڈیندے۔

”نوں لوں جاگدی تس“ وچ ڈاکٹر گل عباس اعوان ہک باشعور تے یکے پیٹھے
تخلیق کار طرحاں لسانیات دے حوالے نال دی کجھ نویں تجربے کیتن خاص طور تے سرائیکی لفظاں
دی ساخت ایچ کجھ نویاں تبدیلیاں کرتے انہاں دی شکل بدلاؤتی ہے تے ایں طرحاں اہٹی ماء
پولی دی جھولی نویں نویں سرائیکی لفظاں نال بھرن دا اہر کیتے۔ میں سمجھداں جو اے دی اہٹی جاء
تے زبان تے ادب دی ہوں وڈی خدمت ہے۔ مثال دے طور تے جند کنوں جندڑی، ساڈے
کنوں ساڈے، پتر کنوں پترے، پھیرن کنوں پھیرن، واسی کنوں واسریا، وچٹن کنوں وچٹے
پکھی کنوں پکھیر، چس کنوں چسوری، کرد کنوں کردی، بچن کنوں بچالی، بہاری توں بہارے،
جھوٹن توں جھوٹ، ریت توں ریتل، ترن توں ترایا، دڑگن توں دڑکدی، وتاون توں وتائی،
وہون توں وڑہوئے، مونجھ توں مونجھیندے، یا مونجھائے، لوہندیاں توں لوہندا، جھمن توں
جھومے یا جھومدی، تھی توں تھہ، پھانڈن توں پھنکیاں، وسن توں وس، بورتوں پورا، تے پئے
ہوں سارے نویں لفظ ساڈے سامنے آندن۔

ایں ٹوں علاوہ انہاں اپنے ڈھیر سارے ٹھینڈے سرائیکی لفظاں کوں وی اہٹی شاعری ایچ
ورت کراہیں انہاں کوں نویں حیاتی ڈتی ہے تے ہمیشہ واسطے محفوظ کرن دی شعوری کوشش دی کیتی
ہے تے ایندے وچ کامیاب دی رہیں۔ جیویں! مونجھ، تنج، چیلک، وید، امڑی، گھبرکار، ولوڑ،
کال واتے بھورا، پگھوی، جلیب، زبزیر، پاکروال، پھینگ، تھو ہے، کورے تھان، سرمویا، مچکدا،
پینگھ، بھوئیں امب، کندوراٹے، مزماٹ، نرباٹ، پکھی واس، جھپاکے، آپ تڑاپی، پاند، شاندا، چنگ
تے ڈھاک وغیرہ۔

سئیں! شاعر ہک مورخ دی ہوندے تے او اپنے آہروں باہروں تھیون آلے واقعات
توں اکھوٹے فی کر سبکدے۔ انہاں کنوں پئے لوکاں توں ڈھیر متاثر تھیندے تے ول انہاں
واقعات کوں اہٹی شاعری دا حصہ بٹا کے ہمیشہ واسطے محسوس کرتے اپنا فرض پورا کریندا
رہندے۔ ڈاکٹر گل عباس اعوان ہوراں دے ایں شعری مجموعے ایچ وی ساکوں انہاں دا اے
گٹن نشا بر نظر دے۔ اسان ڈہدے ہیں بھانویں 2010ء ایچ سندھ دریا دی منہ زور چھل دیاں

تباہ کاریاں ہوں یاسیا لکھن ایچ ڈوننگر بھرانواں کوں گٹ گٹ تے مار گھستن دا ظالمانہ فعل،
سرائیکی وسیب دے جموڑ ہندوستانیوں دی اہٹی ماء دھرتی تے آمد ہووے یا اتھیر سکوار تے ہک
آمر دے خلاف تھیون آلا لوکاں دا کھ، ہر تاریخی واقعے کوں ڈاکٹر گل عباس اعوان ہوراں ہک سچے
فنکار تے کامیاب مورخ طرحاں ہمیشہ ہمیشہ واسطے محفوظ کر گھدے تے اینکوں تاریخ دا حصہ بٹا
ڈتے۔

ملک دی گالھ اے ہے جو ”نوں لوں جاگدی تس“ دی شاعری زندہ رہوں آلی شاعری
دے سارے گٹن اپنے اندر رکھیندی ہے۔ ڈاکٹر گل عباس اعوان ہوراں ہک کامیاب انشائیہ نگار،
افسانہ نگار، محقق، نقاد تے ماہر تعلیم دے نال نال اپنے آپ کوں ہک وڈے سرائیکی شاعر دے طور
تے منواون ایچ کامیاب تھی گئیں۔ اللہ انہاں کوں ڈھیر عزتاں ڈیوے۔ آمین

نوٹ: فاضل مضمون نگار مذکور شاعر دی شاعری وچ سرائیکی دھرتی
دیاں کجھ سماجی رسمیں دی منفی ورت ورتا کوں شاعر مطابق جیرھے معنی
ڈتن اسان اوندے نال اصلوں اتفاق نیں کریندے تے نہ ای
اُخاں لفظیں دی لسانیاتی تشکیل دے کال کرتے کجھ لفظیں دی مثال
ڈتی ہے۔ ساڈے نزدیک ادوی درست نیں۔ (ادارہ)

صدیں سچ الایا

غضنفر عباس

سرائیکی خطہ ادب دوست لوکیں دی وسوں ہے؟ اے سوال ہے یا ول جواب، ایندا نتارا کینویں اتے کیڑھے اصولاں دی بنیاد تے کیا ونج سیکدے؟ اے تاں ہر بھر کوئی ناقد ہی ڈس سیکدے۔ پر ہک گالھ جیڑھی ادب دا طالب علم ہوندی اسان جاتی ہے او اے ہے جو ساڈی وسوں دی ادب دوستی سکھنی سٹن دی جس چاؤں جوگی ہے۔ او بھادیں کہیں وساخ، چونک یا جھوک تے توں راتے قہے ہوں، یا ول کہیں پیر فقیر دی درگاہ تے تھیندے عرس یا موسمیں دے آدراج تھیون والے میلیاں ٹھیلیاں وچ شاعراں دی زبانی انھاں دی شاعری یا ول گلوکاراں دی آواز اچ انھاں دا گونیا کلام۔ اپنی وسوں تے آس پاس دی وسوں بھانویں او پنجابیاں دی وسوں ہووے یا ول بلوچاں اتے سندھیاں دا وسیب انھاں وچن دا مونیخ ملدا ریبہ گئے۔ سوائے سندھیاں اتے سرائیکیاں دے ساکوں بیا کتھائیں وی میٹھیلیاں تے مشاعریاں دی ریت نہیں نظری۔ آڈیو کیٹاں دا عہد ہووے بھانویں سی ڈی، ڈی ڈی یا ول کمپیوٹر نال جڑی ڈیکھن سنن (آڈیو ڈیو) دی سہولت۔ ساکوں صرف سرائیکی بولی اچ ہی مشاعرے تے شاعراں دی آواز اچ انھاں دا کلام ملسی اتے دھڑا دھڑا اوکدا نظری۔ سرائیکی وسوں اچ لکھن دی ریت تاں اوں ویلے توں دھن کار ہے جڈاں توں ایں وسوں دے لوکاں اپنے آپ کوں سرائیکی چاندیں ہوئیں بغیر کہیں سرکاری یا غیر سرکاری تنہ دے اپنی زبان اچ لکھتاں لکھ چھاپ تے لوکاں تیں پچاون دا ذمہ وی آپ چاتا۔ سرائیکی وسیب اچ پڑھا کوکتے ہن تے پڑھن دی ریت لکھن دی ریت وائوں کیوں نی پھلی وھی اے وی ہک سوال ہے؟

چیتے اچ آؤں والے ایں سوال دا سوب حق گالھ تاں ایہا ہے جواں ویلے پیدا تھیا جیڑھے ویلے "وسوں ویزھے" دے مدیر محبوب تابش آکھیا جو یار صوفی تاج گوپا نگ دی کتاب "صدیں سچ الایا" دے بارے اپنے تاثرات تاں لکھ ڈے تے لکھ دی جلدی ڈے کیوں جو رسالہ چھپن کان تیار ہے۔ صوفی تاج گوپا نگ ہوریں میکوں اے کتاب دے ہر ڈوہڑا ہر ڈوہڑا اچ دان کیتی

ہی جیڑھی اوں ویلھے تاں تردی جھات پاؤں توں بعد کتاباں آلی الماری دی زینت وونج جی ہی پر ہن والا خاص طور تے مطالعہ کرٹا پیا۔ اینویں کتاب دا مطالعہ کریندیں خیال دی آیا جو بھلا کوئی قاری کتاب دے اتے کیا تبصرہ کر سیکدے؟ کتاب تے رائے ڈیون دا حق تے فرض تاں نقاد دا ہوندے۔ ول اے سوال وی پیدا تھیا جواں کتاب دے بارے وچ ہن تک کہیں نقاد کیوں کوئی گالھ نی چولی؟ بھل کتاب دے حوالے نال کجھ لکھیں سیں اسلم رسولپوری کیتیاں ضرور ہن پر او مقدمے طور کتاب دے منڈھ اچ شامل ہن۔ سرائیکی ادب وچ ترجمے دا سوال وی بہوں اہم ہے۔ جے اسان اپنیاں نال دیاں زباناں خاص طور سندھی اتے پنجابی کوں ڈیکھوں تاں سندھی تے پنجابی ادبی سکنتاں خاص طور تے تراجم دا آہر کریندیاں پین، سرائیکی ادب دے حوالے نال اپنے ذہن نال سوالی تھیا تاں جواب تسلی بخش ہرگز کوئی۔ ایں ویلے اپنے چیتے وچ ملک عبداللہ عرفان دی "گالھے دی پوتھی"، دلشاد کلانچوی دی "توبہ زاری"، اسلم درانی دے چوئیں "عالمی افسانے" توں علاوہ کوئی بیا کم ذہن اچ نی پیا آندا۔ جتھوں تک شاعری دی گالھ ہے تاں "صدیں سچ الایا" توں علاوہ کوئی کم کتابی صورت اچ نی ڈسدا۔ ممکن اے ایں توں علاوہ وی کوئی کم تھیا ہووے۔

"صدیں سچ الایا" سرائیکی وسوں دے ضلع راجن پور دے واسی سیں صوفی تاج گوپا نگ دا پورھیا ہے۔ انھاں پاک و ہند سمیت، عرب، انگلینڈ، جاپان تے روس دے نامور شاعراں دے کلام کوں منظوم ترجمے دی صورت اچ پیش کیے۔ صوفی تاج گوپا نگ فاضل پوردی نواحی وستی کوٹی خدائی دے جم پل ہن۔ میں انھاں کوں پچھلے سولھاں ستارھاں سالوں توں چاندا ہاں تے انھاں کوں ہمیش مہان سرائیکی شاعر سیں عاشق خان بزداردی سنگت اچ ہی ڈٹھے۔ شاید عاشق خان بزداردی صحبت اچ گزریاں شماں دی بدولت تے وسیب دے ہر دے دے شاعر نال محبت ہی انھاں کوں شعری ذوق دان کیے۔ نتاں اسان تاں مشاعریاں وچ انھاں کوں کلام سٹاون دی بجائے ہک سیاسی سوجھواں دی حیثیت نال ہی گالھ مہاڑ کریندا ڈٹھے۔

ہک سوٹھ صفحاں دی اے کتاب جھوک پبلشرز ملتان ڈوہڑا ہر ڈوہڑا اچ چھاپی۔ صوفی تاج گوپا نگ اپنی گالھ سمیت توں بہناں مہاندریاں دی رائے دی کتاب وچ شامل کیتی اے۔ انھاں وچ اسلم رسولپوری، جگدیش چندر بٹرا، عاشق بزدار، شوکت مغل، نذیر احمد فیض

ہجی، عبدالمسیح حجاز، منظور احمد خان دریشک، جاوید آصف تے محمد اختر گوپانگ شامل ہن۔
صوفی تاج گوپانگ دلوں نظماں دی چون پچھوں وی سرائیکی سیاست دی چھاپ
واضح نظر دی ہے۔ کتاب دا انتساب ایندی گواہی دیندے۔ سرائیکی دوسوں دی سیاسی شافقی آتے
سماجی شخصیات نانویں نظم وچوں ڈوشعر:

جام تاج، کریم کورائی دی خلق دی چھا چھڑئیں دے نانویں
پیت پریت دی راہ دے مورھی فدو گاڈی سیں دے نانویں
ملک مجید سرائیکی کیجے، اپنی جندزی گھولی رہ گیا
تھورے لکھ وزیر امجد دے سب تے تات تاں چولی رہ گیا
اے کالھ چیتے رکھے بغیر جو اے ترجمہ تھیل نظماں دی کتاب ہے، ایس کتاب دیاں نظماں
پڑھچن تاں چا پدا اینویں ہے جو اے صوفی تاج گوپانگ دی اپنی شاعری ہے:

زندگی ہک تماشہ ہے

پلن ڈوپل دامیلہ ہے

بس فنا دارستہ ہے

میں جڈاں دا جاتا ہے

دل ودھیک مونجھا ہے

(قدیم جاپانی شاعری: اوتو مونو تاہیتو)

کتاب وچ انا نوے تخلیقات شامل ہن جیدے وچ غزلاں نظماں، دایاں،
کافیاں، بیت اشلوک تے دوہے وغیرہ جھیاں اصناف دا ترجمہ کیا گیا ہے۔ کتاب وچ شامل
بیشتر کلام عرب تے عجم دیس نال تعلق رکھن والے شاعراں ادبیاں دا ہے۔ جے عرب دی کالھ
کریجے تاں انجیل مقدس، حضرت علی، حضرت ابوطالب، امراو القیس (سعودی عرب)، نزار
قبانی (شام)، خلیل جبران (لبنان)، ابن العربی، مرسیا پین پیداتھیا شام اچ جھوک لڈائی، محمود
حدویش (فلسطین) تے سید ابن طاووس (عراق) جھیں شاعراں دے کلام دا منظوم ترجمہ کیا
گئے۔ اینویں موسیٰ جلیل (ترکی) تے خرسٹو بونیف دا تعلق روس نال ہے۔ عجمی دیس اچوں حسین
بن منصور حلاج (فارس) مولانا روم، فردوسی تے حافظ شیرازی جھیں جید شاعراں دا کلام

چٹیا گئے۔ ہندوستان دی کالھ کروں تاں رگ وید، رمان، مہا بھارت، بھگوت گیتا جھیاں مذہبی
کتاباں دے نال نال رابندر ناتھ ٹیگور، بھگت کبیر، امر تاپریتم، گوردانک، اسد اللہ خان غالب،
نارائن سسوروے، نیر دا پٹیل تے نام دیودھاسل دی شاعری کوں سرائیکی شاعری دا چولا پوایا گیا
ہے۔ تاج گوپانگ سیں اپنے نال دے نال صوفی لیدن تاں اے کیوں تھی سیکدے جو انھاں
صوفی شاعراں دا کلام شامل نہ کیا ہووے۔ جیڑھے صوفی بزرگاں دا کلام ترجمہ کیا گیا ہے انھاں
وچ خواجہ نور محمد نارووالہ، حضرت خواجہ معین الدین اجمیری، بوعلی قلندر، عثمان مروندی المعروف خلی
شہباز قلندر تے مخدوم محمد زمان طالب المولیٰ شامل ہن۔ بلوچی زبان دے شاعراں مست توکلی،
میر گل خان نصیر تے میردک، سندھی وچوں شاہ لطیف بھٹائی تے شیخ ایاز دے نال نال
ترائے خواتین دا کلام وی شامل ہے جھان وچ بے نظیر بھٹو، فاطمہ بھٹو تے قرۃ العین طاہرہ دے
نال شامل ہن۔

مغرب دے صرف چار شاعراں دا کلام شامل کیا گئے۔ چارے شاعراں دا تعلق
انگلینڈ نال ہے۔

جان ڈن انگلینڈ دے چرچ وچ ہک کلرک دے طور تے کم کریندا ہا او ہک وکیل تے
ستارہ شناس وی ہا پر اوندی اصل شہرت دا سوب شاعری بنی ہے۔ انگلینڈ دے جیڑھے ڈوجھے شاعر
دا کلام شامل کیا گئے اونداناں جان کارن فورڈ ہے جیڑھا انوی سو پندرہاں اچ پیدا تھئے تے کم
عمری اچ ہی سول واردے نتیجے وچ انوی سو چھتری اچ ماریا گئے۔ اولیور کرمویل دے عہد اچ
کامن ویل تھ آف انگلینڈ دے ملازم جان ملٹن دی شاعری وی صدیاں سچ آلیا اچ سامنے آئی
اے۔ نامور شاعر، ڈرامہ نگار تے ایکسٹرولیم شیکسپیر دی نظم وی کتاب دا حصہ ہے۔

نامور محقق آتے نقاد اسلم رسول پوری "صدی سچ آلیا" بارے لکھدن جو "مترجم در
اصل اپنے سچ کوں ہک دفعہ دل بولن دا عمل دراصل خود شناسی یا اپنے آپ کوں از سر نو دریافت کرن
دا عمل ہے۔ جینکوں خواجہ فرید" اپنے آپ کوں گوئے" آہدے۔ ایہہ دراصل مغرب نال مشرق دا
ہک نواں مکالمہ وی ہے آتے اچ دا کلامیہ (ڈسکورس) دی جینکوں اچوں تے ٹورن دی لوڑ اے۔
سرائیکی اچ جگ جہان اچ تھیون والی شاعری دے ترجمے دی لوڑ دے حوالے نال
فاضل پور نال تعلق رکھن والے انقلابی شاعر نذیر فیض ہجی دی تاثراتی تحریر کتاب دے بگن کینویں

نشاہت کر رہی ہے ملاحظہ کرو: "میڈا پٹر! پڈھیا اپنی جاہ میڈی پڈھ تال پڈھ مڑی نہیں تھئی۔" میں پرانے سن دا بندہ ہاں۔ پاکستان عمر اچ میں کنوں ڈو سال چھوٹا ہے۔ میں زمانے کوں چاٹداں۔ سرائیکی زبان اچ ساری زندگی شاعری کیتی ہم۔ "صدیں سچ آلا یا" کوں پڑھن دے بعد میکوں پہلی دفعہ دنیا جہان دے ادب نال تعارف تھئی۔"

جگ جہان دا ادب بھانویں او شاعری دی شکل اچ ہووے یا نثر اچ افسانہ، ناول یا ڈرامے دی صورت سرائیکی اچ اوندے تر جے دا سوال کڈاں تک رہ ویسی؟ گالھ شاعری دی تھیندی پئی ہے تال "صدیں سچ آلا یا" اچ صوفی تاج گوپا نگ اپنا بھانگاں تال رلا پڑتے تے یقیناً انھاں دے ایں آہر تال سرائیکی ادب دی جھولی ساوی تھئی ہے بھل حالی وی اتھے یعنی تر جے دے حوالے نال بہوں سارا کم کرن دی لوڑ باقی رہ ویسی۔

نیویارک مانٹسراچ چھیل بک فچر موجب فروری ڈو ہزار یارھاں اچ یونیورسٹی آف سان فرانسسکو دے انگریزی زبان دے پروفیسر ڈین ریڈر تاریخ دے ڈاھ بہترین شاعراں دی فہرست مرتب کیتی۔ انھاں اپنے لوں جیڑھے ڈاھ تال مرتب کیتے انھاں کوں سان فرانسسکو کرانیکل تال دی ویب سائٹ تے پندرھاں ڈیڑھ کیتے اپ لوڈ کر ڈتاتے لوکاں کوں ووٹ اتے کمنٹ کرن دا آکھیا۔ پندرھاں ڈیڑھ تال بعد اوں نمبر وار جیڑھی فہرست مرتب کیتی اوندے وچ سب توں پہلاں تے نمبر لاطینی امریکہ دے شاعر پابلو نرودا دا ہا۔ مسٹر ریڈر لکھدے جو پابلو نرودا جھیاں دنیا وچ کوئی شاعر وی کوئی جیڑھا دلی جذبے نال اپنے لوکاں دے ڈکھ درد تے خوشیاں بارے آلا یا ہووے۔ مسٹر ریڈر ڈیڑھ سا جو "کانو جنزل" تال دی اوندی کتاب پندرھاں حصیاں تے مشتمل ہے جیندے وچ ڈوسو نظماں تے پندرھاں ہزار لائناں ہن جیڑھیاں لاطینی امریکہ دی مکمل تاریخ دا احاطہ کریندیں۔ پابلو نرودا دے ایں پراجیکٹ دی وجہ توں پورا ملک متحد تھی گیا ہا۔

ڈو جھے نمبر تے ٹیکسپر دا ناں آیا تے تر جیجے نمبر تے دانتے۔ اوندے بعد ساندو ژانڈ والٹ ڈمین، جان ڈن، ایملی ڈکنسن، ولیم بٹلر یٹس، والسی سٹیونز تے جھیکو تے ڈوناں مشرق وچوں رومی تے لائی پودے آئے۔

جھیکو تے دل سوال اے ہے جو دنیا دے انھاں ڈاھ نامور شاعراں دے نال نال کاٹکا، لورکا، رابرٹ فراسٹ، الزبتھ بیرٹ، ٹی ایس ایلٹ، جان کیٹس، ورڈز ورتھ، ڈبلیو ایچ آڈن، رابرٹ براوننگ، الزبتھ بشپ، ڈیلن تھامس، تھامس ہارڈی، آسکر وائیلمڈ، میتھیو آرنلڈ تے ہومر جھیں تاریخی مغربی شاعراں دے نال نال اجو کے عہد دے نانویں جینویں جو نثر شاعر تھوے، مایا اینجلو، بلے کولن، گرے سوٹو، مکی جیوانی، میری اولیور، ریتا ڈو، چارلس سیمک تے جیک پریٹسکی دی شخصیت تے فن نال چاٹ سچاں کڈاں تے کون کروسی؟

کچھ فارسی کنوں سرائیکی اچ

.....وسیم واگھا

میڈی سنبھل وائی اچ جتے ایکشن تھیں، تو نے شاہراہ اچ 'کتاب' (جمعیت علماء اسلام، بعد اچ ج، ع، ا، ف، د) انتخابی نشان) کوں ڈو وٹ ضرور پوندے ہن، ہک میڈے ڈے ڈے دا، ہک میڈی وڈی وڈی بواء دا۔

میڈا ڈے مولانا ملک اللہ داد واگھا، اہٹی پیڑھی اچوں پہلا پڑھیا لکھیا بندہ، عالم با، مولانا مدنی دے دور اچ (ہندوستان دی تقسیم دے ویلھے) دارالعلوم دیوبند اچوں پڑھیا آتے ساری زندگی پڑھاوٹ لکھاوٹ اچ گزارئس۔ ہک سوترائے (103) سال دی عمر اچ، اگست 2010ء اچ میڈے بائیس اچ ایس جہانوں آخری ساہ گھدس اتیں پئے جہان ٹر گیا۔

میڈے اتیں اوندے کافی احسان ہوسن۔ میکوں ہوا احسان ہوں تھی پئے جواوٹ میکوں شیخ سعدی شیرازی دی شاعری پڑھائی۔ میں اوندی کتابی الماری اچوں شیخ سعدی دی کتاب "بوستان" گول گھدی اتیں اوکوں آکھن لگم جو میکوں بوستان پڑھا۔ پہلو پہل تاں اوں سمجھیا جو میں اوکوں ولیندا اپیاں، نئش کرن کیتے، بھل میڈی ول ول دی درخواست پاروں او راضی تھی پیا۔ اتیں آکھئیں جو "بوستان" دی واری بعد اچ آسی، پہلو نامہ حق، (شیخ شرف الدین بخاری دی) پڑھ، وٹ، کریم، اوندے بعد 'گلستان' اتیں بعد اچ 'بوستان' پڑھ (آخر ترے کتاباں شیخ سعدی دیاں ان)۔ میں اینویں کیا اوندے بعد پوکوں حافظ شیرازی اتیں مولانا جلال الدین رومی شروع کیتم۔

سرائیکی علاقے اچ مدرسیں اچ پڑھائی سرائیکی زبان اچ تھیدی ہائی۔ استاد فارسی کنوں سرائیکی زبان اچ ترجمے کوں سترن دی جاہ لوٹیں کوں وٹیندے جلدے ہن۔ ایندا اوڈا فیدہ اے تھیدا ہا جو شاگرد کے ویلھے ڈے زبانوں سکھدے ہن، فارسی اتیں سرائیکی۔

میکوں اے طریقہ چنگا لگے۔ پٹھ کچھ بھاوٹے شعر فارسی کنوں سرائیکی اچ وٹائین: کریمابہ بخشائے بر حال ما کہ ہستم اسر کمند ہوا

اے کریم خدا بخشش کر اتیں حال ساڈے جو ہائیں اسان ہدھے نال رے خواہش دے
نداریم غیر از تو فریاد رس توئی عاصیاں را خطا بخش و بس
نئے رکھدے اسان ہوا پیڈے فریاد سٹن آلا توں گنہگاریں دے گناہ بخش آلا ہویں بس
نگہدار مارا ز راہ خدا خطا در گزار و صوابم نما
بچا ساکوں کنوں راہ بدی دے بدی چھروا اتیں نیکی میکوں ڈیکھا
(کریم، شیخ سعدی، بہ تحشیہ از مولانا قاضی سجاد حسین)

صدر مدرس، مدرسہ عالیہ فتحپوری، دہلی، ورقہ 2

سٹیندن جو ہک واری شیخ سعدی ملتان آئے۔ حمام اچ دھاوٹ گئے تاں سر دھوون
کیتے انہیں کوں ملتان مٹی پیش کیتونے۔ (ملتان مٹی جیڑھی تو نے دے اتوں کوہ سلیمان توں ملتان مٹی
پونجیدی ہائی)۔ اڈا ہن روانہ جو ملتان مٹی کوں بھلیں دے عرق اچ پسیندے ہن۔ شیخ سعدی
مٹی دی خشبو کنوں مست تھے اتیں شعر آکھوئیں۔

گلے خوشبودر حمام روزے رسید از دست محبوبے بدستم
مٹی دی خوشبو وچ حمام دے کو ڈے ہنوار پہنچی اے کنوں تھ مجبور دے تھ میڈے تاں
بدو گفتم کہ مشک کی یا عبیری کہ از بوئے دلاویز تو مستم
پچھم جو مشک ایں یا غیر ایں جو کنوں نشیودل بھاوٹی دے مست میں تھیاں
بگفتا من گل ناجیز بودم ولیکن مدتے با گل نشتم
آکھئیں میں تاں مٹی ناچیز بے کار ہم بھل کچھ مدت نال بھل دے پٹھی آں رگزاریم
جمال ہمنشیں در من اثر کرد و گرنہ من ہما خاکم کہ ہستم
ٹھپ (خشبو میڈے یادی اتیں میڈے اثر کیتے) نتاں میں تاں اوہا مٹی ہاں جیڑھی ہم
(گلستان سعدی، بہ تحشیہ مولانا سجاد حسین مدظلہ، مکتبہ امداد ملتان 31 جولائی 1952ء، ورقہ 9)

بشنو از نے جو حکایت می کند وز جدائیا شکایت می کند
سُن کوں بانسری دے جو قصہ کریدی اے اتے کوں براہ جدائی شکایت کریدی اے
کز نیتان تا مرا بیریدہ آند از نفیرم مرد وزن نالیدہ آند

جو کیوں بانس دے جنگل / میڈے قبیلے دے
میکوں کیسے نہیں

سینہ خواہم شرحہ شرحہ در فراق
سیدہ تھیم ٹوٹے ٹوٹے، ورقہ ورقہ درج ہر اہم دلی دے
ہر کسے کو دور ماند از اصل خویش
جیرہا جو پرست تھے کنوں اصل پیاریں آئیں کنوں
فن بہتر جمیعے نالاں خد
میں ہر کٹھ ہر میلے اچ رنی آن
ہر کسے از ظن خود خد یار من
ہر کوئی کیسے تھی اپنی تھے یار میڈا
ہر من از نالہ من دور نیست
راز میڈا / سب میڈی کنوں روات میڈے
پردیں تنہائی

تن زجان و جاں زتن مشور نیست
جُست کنوں روح دے آئیں روح کنوں جُست
دے لگی نہیں

آتش ست این بانگ نائے و نیست باد
بھا ہے اے بانگ راواز بانسری دی آئیں ہوا نہیں
آتش عشق ست کاندہ نے فتاد
بھا عشق دی ہے وچ بانسری دے لگی
نے حریف ہر کہ از یار سے برید
بانسری سگتی اے اوندی جیرہا یار کنوں جدا تھے

ہجو نے زہرے ورتیا تے کہ دید

کنوں میڈی فریاد کوک سوئجھ دے چٹے،
تریتیں روہند

تابگویم شرح درد اشتیاق
تاں جو ڈس سگن تفصیل حال عشق دی پیردا
باز جوید روزگار واصل خویش
گلندارا ہندے زمانہ ولدا وصال اپنے دا
جفت خوشحالاں و بد حالاں خد
بھانویں او خشال، بھانویں بد حال بن
وز دوران من نہ جُست اسرار من
بھل اندرون میڈے نہیں گولیا راز میڈا
لیک چشم و گوش را آن نور نیست
بھل (سٹن، ڈیکھن آلیں) آکھیں آئیں
کنیں کوں اے سو بھل تنہائی

لیک کس را دید جاں دستور نیست
بھل کوئی بھال روح دو بھالے، اے دستور
نہیں

ہر کہ این آتش ندارد نیست باد
جیرہا لے بھانیں رکھدا، ڈو اوندو جودای کائی
جوش عشق ست کاندہ نے فتاد
جوش عشق دا ہے وچ شراب دے لگیا
پرد ہالیش پرد ہائے ما دُرید
راگ اوندے (بانسری دے) پردے
ساڈے کنوں پاڑو تن

ہجو نے دساز و مٹھیا تے کہ دید

وانگے بانسری دے زہر آئیں اوندو تریاق
علاج نہیں ڈٹھا

نے حدیث راہ پر خون می کند
بانسری ڈکھندی اے رستہ اوکھا میکوں
دو دیاں داریم گویا بھونے
ڈو مونہہ من میڈے جیویں بانسری دے
یک دیاں نالاں شدہ سوے شا
ہک مونہہ (کنوں) کوٹ نکلدے پائے تپڈے
لیک داند ہر کہ او را منظر ست
بھل جاں سگدے او جیکوں ڈیکھن دی
قابلیت اے

محرم این ہوش جزو بیہوش نیست
جاٹوں این ہوش داسوا بیہوش دے نہیں تھی سگدا
روز ہا گر رفت، گو زو پاک نیست
ڈیہووار جیکر گزردن، گزرن ڈے
در نیا بد حال پختہ ہچ خام
نہیں چلن / بھج سگدا حال (عشق) کچے دا کوئی عاشقو
بادہ در جوش گدائے جوش ماست
شراب پٹے جوش کیتے متھان اے جوش ساڈے دی
بادہ ازما مست شد نے ما ازو
شراب ساڈے پاروں مست اے ناں جو
اساں روہندے پاروں

بر سماع راست ہر کس چیر نیست
گالہ جی سٹن دی ہر کہیں کوں قدرت نہیں ہوندی
طعمہ ہر مرے انجیر نیست
(جیویں) ٹراک ہر کھی دی انجیر نہیں ہوندی

بند بکس باش آزاد اے ہر
قید بھن بھن تھی آزاد پتر
گر بریزی بحر را در کوزہ
جیکر بھریں توں دریا کوں وچ کوزے دے
کوزہ چشم حریصاں پُر نشد
کوزہ لو بھی اکھیں دا بھریندا نہیں

چند بچند سیم و بند زر
کیہ تیں راہیں قیدی چاندی آتیں سونے دا
چند گنج قسمت یک روزہ
کتلا ماہی قسمت ہک ڈیہاڑی اچ
تا صرف قانع نہ شد پُر در نہ شد
جے تیں ہی شکر نہیں کریندی (ہک
قطرے تیں) موتی نہیں بندا

او ز حرص و عیب لگی پاک شد
او کون لای آتیں سہو عیب دے پاک تھے
اے طیب جملہ علتہائے ما
اتیں طیب میڈی ہر پیر مرض

ہر کرا جامہ ز عشقے چاک شد
ہر ادھیند لباس کون عشق دے چاک تھے
شاد بادش اے عشق خوش سودائے ما
نخش راہویں روسدا راہویں رتید عشق
بھانوٹے جنون آلا

جسم خاک از عشق بر افلاک شد
جسم مٹی دا پاروں عشق دے آسمان تیں پونہتے
این حقیقت را شنو از گوش دل
ایں سچائی کوں سُن دل دے کنیں نال
جیکر عقل ہیوی تاں روح کوں رستہ ڈے

کوہ در رقص آ دو چالاک شد
(عشق کون) پہاڑ جھیں پاتیاں اتیں ساٹے تھے
تا بروں آئی بکلی ز آب و گل
تاں جو ہر ٹکلیں توں وچوں پاٹی اتیں مٹی دے
بعداوندے نال شوق دے پیراں راہ تیں دھر

مثنوی مولوی معنوی۔ ہست قرآں در زبان پہلوی دفتر اول
مصنف: مولانا جلال الدین رومی۔ ورقہ 35-39

میں افریقی ہاں

..... انگریز یوں دسیم واگھا

کہیں بندے، کہیں قوم دی سونہ سُنچاں، اوندے چودھاروسدے بندیں اتیں قومیں
دی سونہ سُنچاں پاروں ستریندی اے۔ سرائیکی ویب دے تل وطنی دستیک دی آپ کوں نال رل
وسدیں سندھیں، بلوچیں، پشتوئیں رپختوئیں، پنجابیں، پوٹھوہاریں، اتیں گلگت بلتستانیں وغیرہ
نال سترکیں اپنے آپ کوں ڈیکھن دی کوشت کیتی اے۔

اے تاں قومی سلسلہ اے۔ عالمی حوالے نال دی سرائیکیں آپ کوں اپٹیں جھنیں
دے پچھانویں رشتے اچوں ڈیکھن دی کوشت کیتی اے۔ (جیویں جو ریڈانڈین سردار دا گورے
سردار کوں ولدا، جیرہا سُنچاں رسالے اچ چٹھ 2059 کبریٰ رجون 2002ء اچ چھپیا ہا۔)

پٹھلا ترجمہ ہابو ویلواہیکی (Thabo Mvayelwa Mbok) جیکوں میں تھاہو
مہیکی پڑھار یہاں، دی اول نقدیر دا ترجمہ اے جیرہی اول اٹھ مکی انوی سو چھیا نوے (May
(1996 & دے ڈیہو اریکیتی جیرہے لے افریقہ رساوتھ افریقہ اپٹا نوں آئیں پاس کیتا۔ اول
ویلھے سیس نیلسن منڈیلا اتھو دے صدر رہن اتیں ہابو ویلواہیکی انہیں دے نائب، مطلب نائب صدر۔
نیلسن منڈیلا دے بعد ہابو ویلواہیکی نوں سالی کیتے ساوتھ افریقہ دے صدر رہن
(15 جون 1999ء کنوں 24 ستمبر 2008ء تائیں)۔ 20 ستمبر 2008ء دے ڈیہو اری
جیرہے انہیں دی صدارتی مدت اچو ہالی نوں مہینے راہندے ہن، انہیں استفاڈے بے ڈتا جو اوں
ویلھے دے موثر معتبر جج نیلسن انہیں کوں غیر ضروری مداخلت وغیرہ پاروں نااہل آکھیا۔ بعد
اچ 12 جنوری 2009ء کوں سپریم کورٹ جج نیلسن دے فیصلے کوں غلط قرار ڈتا۔

نیلسن منڈیلا، ہابو ویلواہیکی اتیں ہن افریقی قوم پرست گوریں دی نسلی تفریق دی
پلیسی رپالیسی دے خلاف تحریک اچ پلیسے اتیں اُسرے۔

کچھ اپارٹڈ پلیسی بارے

نسلی فرق دی ایں پلیسی بارے کچھ جائز، لکھن چنگا اے۔

انگریزی دالوٹ Apartheid (جیکوں میں ہیں ویتھ تائیں، او پارٹھائیڈ پڑھدا ریہاں، اصل اچ او پارٹڈ "aparted" ہے) (وچوں کتری جھمکس "ہ" آدیندی اے جیڑھی انگریزی زبان دی خاص اے)، آتیں ایندا لوزی رلوٹی مانا معنی تھیندے "چن کڈھینے"۔ مطلب اولوک جنہیں کون چن کیں انج کینا گئے جو او غیر مہذب ہن، اُن پڑھ جاہل ہن (جو انگریزی تھ جائدے؟ ناں انگریزی طور طریقے)۔

ساؤتھ افریقہ اپنے پاتالی ویل پاروں ستارہویں صدی اچ ولندیزی (ہالینڈ) (Halland) آتیں انگریزی (English) دے قضے اچ رہیے۔

ولندیزی (ڈچ / ہالینڈ دے حکمرانیں) اورنج فری سٹیٹ (orang free) State قائم کیتی۔ بھل 1980ء اچ بہریں دی دریافت پاروں ولندیزی آتیں انگریزی اچ جھیرا پئے گیا۔

آخر اچ انگریز تاں لگے گئے بھل ولندیزی آتیں افریقہیں وچالے کہ وچا افریقہ رہ گیا۔ ولندیزی لوک، انگریز دے مقابلے اچ آپ کوں افریقہیں بکڈے ہن آتیں تل وطنی افریقہیں کوں کہیں کھاتے اچ تھ پیندے۔ سیاسی طاقت / حقوق دی اے جنگ تل وطنی افریقہیں آتیں ولندیزی افریقہ وچالے چلدی رہی۔

آخر 1948ء دے جنرل الیکشن اچ ولندیزی دی افریکنر نیشنل پارٹی الیکشن کھٹ بگی آتیں ساؤتھ افریقہ دے معاشی آتیں سماجی نظام تیں کنٹرول کیتے اسمبلی کنون / قنون پاس کرایا جو افریقی گھٹ درجے دے شاہری ان۔ اس کنون رپالیسی ساؤتھ افریقہ دی آبادی کوں چار قسم دے لوکیں اچ ونڈیا: کالے، گورے، رگی (Coloured) آتے انڈین۔ انہیں دے راہن دے علاقے دی انجوانج کرڈ تونے۔ اس پالیسی پاروں 1960ء کنون 1983ء تریوی سالیں وچ تقریباً 3.5 بلین تل وطنی افریقی گھر بار چھوڑ کیں گھروں بدر تھی گئے۔ تل وطنی افریقہیں اپارٹڈ قنون دے خلاف ہک لمبی تحریک چلائی۔

آخر 1990ء اچ وقت دے صدر فریڈرک ورلم ڈی کلارک افریقہیز آتیں افریکنر وچالے مذاکرات شروع کیتے جیندے نتیجے اچ آئین اچ ترمیم پاروں اپارٹڈ قنون ختم تھی گیا۔ بھل اپارٹڈ پالیسی دا اصل خاتمہ 1994ء دے جمہوری آئین دے بعد تھیا۔ بیرھٹے سکس نیشن

منڈیلا ساؤتھ افریقہ دا صدر بنیا۔

جناب چیئر پرسن

عزت مآب صدر جمہوری ریاست

محترم ممبر آئینی اسمبلی

ساڈے قومی آتے عالمی مہمان آتے ہیلی:

آنجھیں خاص موقعے تے چاہیدے، جو منڈھوگا لھ کر تہجے۔

میں منڈھوگا لھ کریندا

میں افریقی ہاں

میڈا وجود، میڈی سچاں انہیں پہاڑ تیں، وادیں، جنگلیں آتے جنگلیں اچ سترے میدانیں، راہ رستیں، دریائوں، تھلیں ریتیں، درختیں، پھلیں، سمندریں آتے انت ولیندے موسمیں دی دان اے۔ جیرھے ساڈی بھوکیں دامونہ متھا آتے سٹھپ ان۔

میڈا اچھ / خساکتی واری تہچالے، کورے آتے برفیں اچ برف تھئے۔ جم گئے، آتے کتلی واری سچھ دی تپش اچ پھگھریے آتے ڈوپا ہری گری اچ اُپئے۔ اُنہا لے ہدلیں دی گاج آتے کھمن جتھاں جئے رنجے کوں چھمکاں ہن کیں لگدی ہائی آتے کھمن چھٹ ویندی ہائی۔ اُنھاں بک امیدوی ڈویندی ہائی۔

اسا کوں قدرت / کدورت دی کستوری اینویں بھانوٹی اے جینویں جنگلیں دی مخلوق پھل پوئے، گھاہ، اپنے اپنے موسمیں اچ مُشکن۔

ڈریکسبرگ دیاں نت ویدیاں شکلاں، لکیو آتے اُکلی تھکلا دے مٹیا لے پائی، آتے گلڈ گڈی دی ریت اوں نانک سٹیج دیاں چوکھیاں، مہاڑیاں ہن جتھاں اساں اپنے زمانے دے ٹھٹھر دے کردار بن گالھے کر توت کریندے ہائیں۔

کڈا ہیں کڈا ہیں آتیں ڈرکنوں، میں سچیندا ہا ہی جو میں چھیتے کوں، شینہہ کوں، ہاتھی کوں، لومبہ، کالے نانک آتے مچھر کوں اپنے برابر داملکی شاہری قولاس یا ناں؟

میں افریقی ہاں، آتیں کہیں دی جُرت تیں جو میکوں چیلنج کرے۔

میں لے پچا دی افریقہ دے وٹیک کھوئی (Khoi) آتے سان (San) قبیلیں دا

بندہ ہاں جنہیں دیاں ویران رُوحاں سوئے اُتے وسیع و عریض کیپ ناؤن (Cap town) کوں آسب آلی کارڈ رینڈین، اوقیلے جیرھے اٹلی دی بے رحم نکی کشی داکٹر تھنیں جیرھی ساڈی بھوئیں کڈا ہن نہیں ڈھکی، جنہیں اُچی آزادی پچاؤن سانگے سبھ توں پہلو اپٹا جیون ہاریا، جنہیں دی نسل رُل گئی۔

اُچ آزاد ملک ہوندی، اسان پنج وچن آلیس نسلیں دے پُربھیں سانگے سچن آلی پُچ قبولی اے، پچھلے کیے رھو گئے دی دہشت کن، اپنے چیتے توں ہر ظلم دی یاد میسٹ کیے، جیندی یاد ساکوں اے سکھائے جو دلدا کڈا ہن غیر انسان روحشی (inhuman) نہیں تھیوٹا۔

میں اُنہیں مہاجرین دا جوڑ یا ستر یا ہاں جیرھے نویں جیون دی گول ایچ یورپ چھوڑ کیس ساڈی تل وطنی بھونیں تے آن ورا دھے۔ اُنہیں دیاں کیتیاں اُنہیں دے نانویں، اواچ وی میڈا حصہ ہن۔

مپڈیں رگیں ایچ مالے (Malay) غلامیں دی رت واہندی اے جیرھے پوا دھو آئے ہن۔ اُنہیں دی عظمت روڈائی میکوں برداشت سکھائے، اُنہیں دا کلچر میڈی ست رجو بنیاد اے۔ اُنہیں دے جے رجنے تے اُنہیں دے مالکیں دے کوڑیں دے جھمب میڈے شعور چیتے تے پھل پوئیں آلی کالج چتری رگڑھی یادداشت اے جو (ظلم اُتے بے انصافی) نہیں تھیوئی چاہیدی۔

میں نالکاؤس (Nangqanse) داننگر آں، او جنیں دنیا ایچ ہیرے اُتیں سونے دی تجارت، اُتیں اول خراک دی تجارت کوں ممکن کیے۔ میں اُنہیں اچوں ہک آں جیرھے انڈیا اُتے چین کنوں چوتج گئے، جنہیں دی ذات صرف ایں سچائی نال بدھیج گئی جو او جان بھن مزدوری کر سگدے ہن، جنہیں میکوں سکھائے جو انسانی بقا خود ڈسیندی اے جو ”انسانی بقا“ کیے آزادی لازم اے۔

اُنہیں سارے لوکیں دا حصہ ہوندی ہونیں، اُتیں اے جائیدادیں ہونیں جو ایں دعوے کوں کوئی چیلنج نہیں کر سگدا، میں دعو کرینداں جو میں افریقی ہاں۔ میں جائیدادیں جو کتلی تکلیف تھیندی اے جیرھے ہک بندے کوں پئے بندے تیں سبقت رطاقت ہووے، جیرھے ڈاڈھار طاقتور اپنے کیے نابرابری کوں جائز ہن گھندے، ایں حد تیں جو او خدا دے ایں حکم کوں معنی توں

انکاری تھی ویندن جو خدا ہر تریمت جوان کوں برابر پیدا کیے۔

میں جائیدادیں اوں نا انصافی کوں جیرھے نسل اُتے رنگ دی بنیادیں اے فیصلہ تھیندے جو کیرھا اول درجے دا انسان رشاہری اُتیں کیرھا گھٹ درجے دا انسان رشاہری۔

میں ذات دے ہر حوالے دی نفی تھیندی ڈھکی اُتے بھوگی اے، کتلی ترن مارٹے پوندن اوٹن کیے جو اسان نے، صرف کچھ فیدیں کیے جنہیں تیں اولوگ قابض ہن، جیرھے پڑھ لکھ، مہذب بن سڈن ساڈے مالک بن پٹھن۔

میں اذ حالات دی بھوگین جیرھے رنگ اُتے نسل پاروں کنہائیں کوں امیر اُتے بقائیں کوں کنگال کر ڈیندے۔

میں ڈٹھے جو انسانیت دے خلاف جرم زیادتی کوں جائز اُتے قونی کریندیں کریندیں۔ امیریں رحاکیں دے چیتے اُتیں دیل کیوں غیر انسانی رکرپٹ تھی ویندن۔

میں ڈٹھے اُتیں بھوگیے جو کیوں کچھ لوک جبر اُتیں تشدد نال، شعوری، انتظامی اُتیں سرکاری ڈھنگ ڈھور طریق نال انسانیں کوں اُنہیں دی سچاں اُتیں آدرش کنوں محروم کر ڈیندن۔

اُنہیں کوں ڈیکھو جنہیں دیاں شکلاں، جنہیں دے پنڈے ظلم زیادتی دے قصے سُٹیندن، اے پنڈے، اے طوائفاں، گلیں رُلدے ہال، جیرھے انتہائی ظلم زیادتی دے حالات ایچ ممکن ہن گترے جتنی بھال میہر دی، او جنہیں کوں ڈڈھ دی بلکھ مارن کیے چوری کرٹی پوندی اے، اُتیں او جنہیں کوں ہوش، احساس کوں مارٹا پوندے جو اے پیڑ کریندن۔

میں اے سبھ جائیدادیں، تہوں جائیدادیں جو میں افریقی ہاں۔

میں اُنہیں اچوں ہاں جنہیں کڈا ہن ظلم زیادتی کوں برداشت نہیں کیا۔

میں اُنہیں لوکیں دا حصہ ہاں جیرھے ایں گالھ دے خلاف ہن جو موت، تشدد، قید، ملک بدری یا سزا دے ڈر پاروں لوکیں نال بے انصافی کوں جاری رکھجے۔

اسان عوام ایں رویے کوں جائز نہیں سمجھیندے جو اسان اچوں کچھ بُرے لوکیں دی بُرائی پاروں ساڈی ساری افریقی قوم کوں وحشی اُتے غیر مہذب جائیا اُتے درجیا لکھیا ونجے۔

”صبر کرو جو اُچ ترن اُنہیں دے ہتھ ایچ اے، میوں رمایوس نال تھیو جو او کاڈینہ

ساڈے کیے چنگا نہیں۔ بھل سمجھ کا سمجھتاں ابھرن ڈیو، لازم نہیں جو سبھائیں وی اوہے فاتح ہون۔

ساڈے لوکیں جو کجھ بھوگئے، اہ وی ایس کالھ تیں قائم ان جوائی سنجھاں انہیں آپ لکھٹی اے۔

اہ اسان اتھاں کٹھے ہسے اپنے پڑھیں وی ایس جیت دے اظہار کیے جو اے حق صرف خود افریقہ کون ہے جو اوکون ہن، کیا ہن.....

اے آئین جیرھا اہ اسان جاری پئے کریندے ہائیں، صاف آبدے جو اسان افریقہ کون ساڈے رنگ، ساڈی نسل پاروں ناں سنجھاں۔

ساوتھ افریقہ انہیں دا ہے جیرھے اتھاں وسدن، بھانویں کالے، بھانویں بگورے۔

اے آئین اچھیں حالات راتجھاں سماج سترن چاہندے جتھاں ساری خلقت خوف متوں ہووے، جتھاں ہک گروہ پئے گروہ نال وانجھ نال کرے، ہک گروہ پئے کون زیر ناں کرے، اپنا غلام رمتھان نہ کرے، جتھاں ہک گروہ سکاری اختیار پارٹوں پئے گروہ کون اوند احق حقوق کن محروم نہ کرے۔

اے آئین وانجے گئے لوکیں کیے رستے جڑیندے جو اہ آپ کون نال وسدے لوکیں دے برابر محسوس کرن، بغیر رنگ، نسل، فرقے، عمر آتے صنف دے فرق دے۔

اے آئین ساوتھ افریقہ دے ہر شاہری کون موقع ڈیندے جو او حکومت بٹاؤں / چلاؤں بارے آئینی ذات راتجھاں سنجھاں، اپنے حقوق دا اظہار کرن آتیں اوندے آتی ن عمل کرن دے قانونی رساجی ڈھنگ ڈھوسترن۔

اے آئین آبدے جو جھیرے جھکڑے اختلاف کون کالھ مہا نال ستر و نہ جو زوری آتیں تشدد نال۔

ساڈا آئین وکودک دے ریت روا جیں آتے اظہار دے حق کون منیندے۔

اسان افریقی ہائیں، آتیں اے آئین ساڈی کامیابی اے، ساکون ایند افرارے۔ میکون چنگا محسوس تھیاندے جو میں ساوتھ افریقی ہاں، آتے طاقتور افریقی فوج،

افریقہ نیشنل کانگریس دا پیادہ ہاں۔
میں افریقی ہاں آتیں

لائبیریا، سومالیہ، سوڈان، برونڈی، آتیں لیبیریا دے لوکیں دادرو مپڈا درو اے۔

اے آئین جیرھا اسان اہ پاس کریندے پئے ہائیں، ایس کالھ دا ثبوت اے جو اسان کیری رسواہ اچوں جیون دی چنگ بکھیندے پئے ہائیں۔

ایس ویلھے ساکون کوئی تھٹکا، کوئی زیادتی، ساڈے حق کنوں ساکون محروم نہیں کر سگدی۔ ہن جو اوکھ آوے، افریقہ آمن دی کوشت کر سکی۔

اسان اہ جووی ہائیں، ساڈے مفاد کیا ہن، اسان اپنے ماضی دا سٹلا بار چائی و دے ہائیں؟ ایہاں ساڈی سنجھاں اے، آتیں ساکون اپنے لوکیں دی طاقت رطور طریقے تیں اتباراے، جو اسان افریقی ہائیں، آتے اہ ساکون کوئی نہیں روک سگدا، اپنے حق حقوق آتے ذمیں واریں توں۔ شکریہ

مالک اشتر (خاکہ)

..... اکبر مخمور مغل

بک ہتھ وچ کتاب، ڈونجھے ہتھ وچ کتابیں دا شاہ پر، مونڈھے توں گھلکدی لکار۔
ونگرے وال، سوئے من موئے مہاندرے، ڈسٹاں پاستاں لسکا چہرہ، سوہیاں اکھیں قد بگٹھ
بگوکھوں ذری چوکھا ہوندا تاں آپ نہ ہوندا تنکھے نقش، نین جیویں اقبال سوکڑی دامصرہ رخسار
عنائی، ہونٹ گلابی، نہ کولا انوڑ چھوہر نہ پکانینگر، پتلا چھنوک دامچھنوک، ٹرے تاں ہوا دے
لوڈے نال ڈھن دا خطرہ، نچھ مارے تاں چٹاک وچ پوٹ دا ڈر، بھریا بھیم، اٹھ ہو، ورت
ورتوا، چال ڈھال، الاسٹھا، طبیعت وچ تھرام، اتر دا دھوسوال نہ دا دھوگا لھ، بے جتلا سوال اوہو
جتلا لدی، نپی تکی گفتگو اے ساریاں نشانیاں ڈیکھ کے سوچنیاں پٹھاں ہم جو خدا نہ بھلاوے تاں
سارے بھو بھانڈ سیدیں آلے ڈسدن، بیس وچالے مصطفیٰ خادم جان سچان کرائی تاں سدھاسادا
تاٹا پیاریشم، بھو بھو تر اپر اسید نکھتا۔ اے ہی مالک اشتر نال میڈی پہلی پہلی سونہہ سچان۔

اونویں تاں شاہ صاحب ڈاڈھا دھیرا تے گھيو دا گھڑا جوان اے، نہ پھوت پھات، نہ
آکر وڈائی، نہ تریڑ تر پڑی، نہ تنگ پوٹا، منہ ماریا شرموں وی کائی جو بندے کوں ڈیکھ تے
چھرکیاں کھاوے تے اے جیڈا ملاوڑہ وی کائی جو پوٹ سٹ پہلی ملاقات وچ ہر و بھر دیکھ تھی
ونچے پر جیرھلے سونہاں روہاں تھی ونچے تاں بچھیں کھل ہٹ، مشکری، مشکو لے نال ہتھ کھڑا اندر
گھنڈے، میڈا خیال ہا جو اے سوہیاں من موہتا ملوک غینگر منگو وٹھ شرفی تو نہ شریف داموڑ پلوڑ
اے، ہوں سارے لوک ایندے پچھوں ہوں پر اے تاں آپ کہیں ہی شے دی بول اج ہا،
سیاٹے آہن ٹر دا پندہ کریندے، جذبے سچے ہوون تاں سفر سکھے سولے تھی ویندن، پتہ نہیں سید
زادے کوں شاعری تے ادب دی کیونیاں پاں لگی تے کہیں مٹ لئی۔ ایں اوکھے تے گراڑے
پندہ دا پاندھی تھی پیا، پہلے محمد خان، ول مصطفیٰ خادم تے چھیکو وچ سیں سرور کر بلائی دا اولگا آ
کیش، بھوم بکھل، شوں بھوں تاں پہلے ہی پئی، تھوڑی جھیں تجھ مجھ تے گھاڑت دے بعد
پولہیاں مریندا، ہتھ پیر گسا کے راہ بنیندا، جھاگے جھاگدا، اوچھڑ مریندا، کال کر یہ دے پندہ کپیندا

، ویندا وگدا، ویندا وگدا صحیح دگ تے آکھڑا۔

آپ وچار کرو جو لوک کڈا ہیں وچن کیتے وڈے ویلھے پرہ باکھ کوں ٹردن، پرکھرا
تھیون دا بھالا کریندن 'سروں چرک تھی ونچے تاں تھج سیٹا تھیون دے بعد کانے ڈینہ کوں سفر
شروع کریندن۔ پر مالک اشتر دا گھپ آکھوں یا دھنگائی پڈ دی دینر دے بعد "لہندی شام"
کوں ادبی سفر دا آغاز کیش، ول بچھیں "سرور کر بلائی فن تے شخصیت ہفت روزہ" خبر ساز، دا
اجرا، غلام خٹان دی کتاب "کچھی سونے دی بچھی" تے ولا اردو شاعری دی کتاب "ہاتھ ہمارے
قلم ہوئے" چھاپ تے نویں نسل دے سرکاڑھیں لکھاریں وچ نشا برقی کھڑا، پورھیا سچا پتھیا۔
اللہ اینکوں سوبھ ڈتا نہ تاں ڈھیر سارے لکھاری شاعر، ادیب، دانشور، شودے ساری حیاتی چھر
مار مار ٹر ویندن، اچھا بک گالھ اے جو اے شودہ ہیں ہاتھی کاٹھی، پڈ بت نال لکھت پڑھت تے
شاعری دے سوا کیا کر سگدا ہا، نہ سلھ چا سگدا ہا نہ تغاری، رڑھ رنگڑی دے ڈاواوی نہ ہا جو آپ
مسائیں چوڑی کون چپے کھن اراے راندا روز ڈاندھلا گھر ول آوے ہا، ول وی شودا بلوچستان
تاٹی روزی روٹی سانگے دھوں پہلی مریندا رہ گئے۔ اتھاں وی ڈاڈھے تن مارین سی، پر ڈنے
نہیں ملیے، کئی ڈیہاڑے ملتان بک این جی او وچ وی کم کریندا رہ گئے۔ یار اے این جی اوزاں وی
عجیب شہیں ہن، وسیب دے جتے سچاک، سیاٹے سوڈھے، پلایا، دانشور تے مہاندرے لوک ہن
جہاں دے پیے دی ترقی تے بھلے داکم کرٹا ہا، پیسے دالو بھ ڈے کے جٹن جٹن کے بک لو اندر کر کھڑاے
نہیں۔

تے اووی جو فے تے ٹھج کے اتھا ہیں ودا ہاند لگ گئے۔ او مال اشتر کوں وی ولا ڈے
گئے۔ ولا پتہ نہیں کوئی اوٹ پوٹ تھی یا انہیں دی تول تک تے پورا نہیں لٹھا، خیر نال گھر ول آیا،
اساڈا خیال ہا جو مالک اشتر نہیں سنگتیں آلی کار ساڈے ہتھوں گیا۔ جینویں وسیب دے پتے نینگر
روزی دے بہانے امریکہ، برطانیہ، کینڈا، وہی، سعودیہ کنڈے کے گئے تے منہ ڈے نہ ویلے
جینویں چڑی دا پچہ آکھنے وچوں نکل کے آکھنے وچ ولا نہیں ولدا اووی اتھجے اڈراک تھجے جو اپنے
وسے دیاں وسوں وسندیاں، وستیاں ٹھٹھیاں، آسن آکھنے، فصل داڑیاں، رڑھ رنگڑیاں، بھاجو
بھوڑے، سانوک، سموکے، چھدرے گھائے، ٹابے ٹابے جو اربا جھریاں، موٹھ گنواراں، ٹھہر
ترنگر گھوٹھلوں، مولیاں، بنڈوں، تراں، گوڑے پتے، کچریاں ونگے، کھیرے پاپیاں، جھیر دے

بڑے، بڑے بویاں، ساویاں کب خودیاں، گھاہ پٹ، پٹے مٹر، ساگ بساگے، میزیں
کھڑالے، درجہ جوانہ، لڈیاں جالیں، جھریاں پرتیں، ساگھال دٹاٹھیاں، اک دھتورے،
بھانجاں پوئیاں، ہر ہریاں، وڈھ کڈھیاں، آجھوں ڈوہڑیاں، کوئل گھوگھڑیاں، ہسریاں
گہریاں، بھٹ ڈالے، مے ڈھوڈھے، پھوئے چلوئے، ٹکڑے مانے، دھنولے رکھائے،
گاؤے ڈوہ، ماہے پاندے، اودھ ولوڑیے، سک ڈوہے، ڈوہدیاں مہاگاں، ڈوہدیاں
سندھانیاں، سلکھریاں گراڈھیاں، مال کھیرالے، گھانٹیاں لسیاں، مکھن ماکھیاں، گھپ گھپ
نیاں، ڈولے دکھیاں، جوئے نہیلے، کھیر مندھانیاں، تھان تھپے، مانگیں، منگھیاں، پاتریاں
پتروئے، پھیر چھو، ٹھوٹھے، ٹکڑے تڑیاں، سپے ٹھوہے، جاہ پتھاریاں، ہریاں
کلہوٹیاں، جھانولیاں جھپے، اہل آروڑیاں، کوڑمک دے ریت دے بھگے، جھم جھم کھپڈاں،
شیدن، کوڈیاں، چدھے، بھنڈے، لوہالاٹوں، چنٹ گھاٹوں، اٹکن، ملکن، لال شٹوکن، چیکل
پنگھان، لال بھنڈالیاں، جھمراں، تاڑیاں، لوڈیاں لچھاں، جھوٹے لہاں، تانیاں بندیلے، نلیاں
سلکھریاں، تندوں ترکلے، ترتمیلے، پونیاں چرکے، آتن ویزھے، کچیاں چوڑیاں، تارحویلیاں،
ڈیڈھیاں پردے، دردر سالان، ٹانگیاں ٹانگے، ڈانٹیاں چھکوں، چھکے چھپے، بھنگی بھوپے، ملاں
بانگے، کوڑکماندے، دین دیاں ہٹیاں، وٹیاں، کھٹیاں، ریزکدے پانی، چکل چکلیاں، تیرتلونگ،
بھرنٹی بھر جہل، کانجن ڈھینڈھے، سوترن ٹھاکن، اڈ انواندھے، گسیاں ونجھیاں، روٹاں
جھارے، گہن گارے، ڈتھوں ڈیندے وٹ پھپھوڑے، لغراں لڑیاں، بھل پوٹے، باغ بگوچے،
موتیے چنیلیاں، کچیاں گلیاں، رات دیاں رانیاں، تھڈے بھجیاں، کندر کھمبائیاں، گاریاں،
کڑوکیاں، ترنھوں، چھتویں، گاچے، پھڑھے، لاکڑ، چھڑیاں، لاکڑے، ڈانگاں، بڑوہارے،
جھانجھے، ڈھارے، رتے پیلے ورے گندوڑے، تل ڈنگ ڈو کے، پنڈوں، پیڑھیاں، بیکھن
چاڑھے، وسدے پاڑے، چھپر جھمنے، جاہ گریڑے، چھاندن چھابیں، چٹکے کٹانویں، ٹنگے
ٹانویں، چھاترے، درگھے جال جہوئے، ڈیلے، پیلے، بھوہوں، ہٹیاں پیلے، پٹان تروئے، گوپے
بھالیں، دیرے دماے، بھان بھنھا، تھڑے ٹھپے، جھوکاں وساخان، اوطا قان، توتاڈے، کھوہ
کھاڈے، آندری باہری، قولاں، تراڈاں، بھوتے ٹوٹیاں، سیلہاں رے، ڈانول دستیاں،
کھوپے تلہارے، اگڑیاں پچھاڑیاں، پڑھدیاں جھوں، اٹھ کچاؤے، ڈنگے ٹنگے، ٹھپر جھان،

جاگدیاں جگیاں، جاگے جگارتے، جھل مٹر، گاٹے پدھے، پونچاں لچھے، کنٹھے کلا بے، کھارے
چڑھدے، لانواں لہندے، گھوٹ رنگیلے، آنہر سہالے، چیکوں باٹن، جھمکے جھاریاں، پون تھوں،
بولے بیٹے، مندریاں چھلے، گروے پو پے، چلکاں وٹگاں، سکن سہیندے، منگٹیاں مینڈھیاں،
گرگیاں ٹھوٹھیاں، پوریاں ٹھننے، مڑکے دھوٹے، اٹے گھٹے، سانگے وٹے، گھنڈ مسادیاں،
سولہیاں وڈے، بھانگیں بڑے، کوٹے ٹکھے، دوسوں وساندڑ، میل ہماچے، پیار دے گاچے،
لٹکیاں لاچے، میلے مچ، سینڈاں گچ، پڑدھالاں، مونڈھے شالاں، آندس پانڈیندے گھرو،
کھپڈ دے کڈ دے ننگر بکر، پوریاں پوٹاگاں، چوہتے کانچاں، منگھن ہلاڑیو، کوڈی کوڈی
ہکسنی ٹی، گوڈھیاں گھریاں، گہٹیاں ڈننے، رانداں راہے، گھے گھپے، سوڈے وٹے، ڈھسپ
چٹیاں، بھنگے بھاڑے، ساگی واگی، منہ بہا بے، لایاں چاڑھیاں، یاریاں باشیاں، ورت
ورتیوے، ریسے منیوے، اٹیاں اٹانجھے، خاراں خنداں، اولوں گھولوں، خدمت سیوا، لوڑلہار،
آفذر بھاہ، گھاٹ پیار، تھنڈکاں جھورے، وڑکے داپے، ہندھاں چاگھاں، پھٹیاں جھیردے،
گھوٹریاں خلوٹے، ہٹ خلوٹے، سندھے سنیے، وڑایاں گارے، توتریاں ڈوڑوں، کھپڈ تماشے،
ریاں جھمراں، دول نغارے، طلبے واپے، ساوٹ ساوٹیاں، ہر کے لڑکے، اوڈک اوچھڑ، ڈٹھے
وڈڑاں، لسی جھڑیاں، گجریاں گاجاں، ترہندے چوکھر، وسدی واچھڑ، رنڑکے گاؤں، سڈے
ہاکلے، ہارے چو لے، آجڑی آجو، دھن دھٹوال، بھپڈ بھڈورے، ویٹھے گابے، کھیرے
ڈندے، چو گے جھکے، گھٹے چھیلے، چڑکویے، ولدیاں چھیراں، چٹکے نلیاں، گھنڈتواراں، ولدے
چھیرو گنڈو گاندے، چوریاں ہولیاں، ڈپیاں ٹکڑیاں، گدرے بھورے، مشکلی موچے، پکھرو
تروڑاں، کوٹل پھنڈراں، ترہڑ ہریاراں، چکدے پکھرو، ٹوئیں ڈوہڑے، لایاں گہرے،
چھٹاں جھاراں، چھیرو چھانگاں، چاروڈاگاں، وکدیاں لاگاں، کھار کراگاں، کھیر تڑنڈیاں،
میڑھ مہاگاں، گہاہ گہیندے، کچے ولدے، تروپ ڈیویندے، بوکے ڈیندے، ٹکھے ٹھٹھے، رل
مل، گہیے، مکنے مٹھیلو، گانیاں گہٹیاں، ہارمیاں، تگلو بانڈاں، گوب کھنڈاں، ٹولے سندھاریاں،
پاراروار، من اڈھوائے، پونگے ٹھیاں، ٹھیاں کچھوں، کھڑ بھک، ڈھانہاں، ہٹن چیکن، چکو
راہے، دُڑوڈوہاں، کھوہن گارے، گوندراں کانہیں، کانے کانہاں، چھل چھوٹیاں، تڑے لانگھے
وٹل وہیرے، چھر کے جھاگے، رٹی رٹی کوڑتے دھی دھی کھپڈن، آگرو پچھرو، راندر ساوٹ،

چھینڈے، پھینکاں، پپو ماراں، جوتھ پر وتھ، نصیب جنہاں دے تھوڑے تھیں، تھیں لاٹ پلائی،
ڈلی بھکتے کھاٹ کمارے، اوگٹ ہارے، کھلدے چہرے، اندر دھانڈے، تھک نہ پہندے،
تکھے لڑیاں، ٹھڈیاں بیلاں، ماروڑتاں، سیال بنالے، جھوسو ملیں، لکڑ پالے، پیروں ننگے، کندو
راٹے، کیمبل کٹائے، جگھدے ٹھکدے، لہندے سکدے، آس ڈرے، جھورے ٹھر دے،
آس امیدے جیندے مردے، اپٹیاں تاریاں گرتے ترو دے، تل دے واسی، اللہ راسی، کینویں
آکھن کینکوں آکھن، ”پاردا واسی ول اُروار آکھیں نہ اُدھوائے“ سب کچھ بھل گئے۔

بیاتے ہیا ٹکلیل بیکانٹی تے محبوب تابش ملتان وچ تے ملتان بن گئے۔ اُتھاں وچ کے
پچھو تے نہیں ڈٹھا، خیر چچوں دا خیال تاں پہلے وی نہ کریندے بن، ولانداری پوٹاں اے ہے جو
آبدن ساکوں سیانا تے دانشور وی آکھو، اسان جیکر رات ڈوپہر ملتان انہیں کولہوں بھٹنے تاں
انہیں کول سیانا تاں آکھٹا پوسی، بیا ڈھیر کیا آکھوں مفتے منہ دے لعل نہ وچاؤں، ڈر لہندے جیکر
کوڑیج پئے تاں پتو نکھتے دیسن۔

مالک اُشتر دی قسمت وچ وٹ کائنی پر گھری وچ پھیر ضرور ہے، کتھائیں خواجہ جاہ نسی
ڈیندا، کڈا ہیں بھکر غلام خر خان، ڈاکٹر افضل ڈھانڈلہ، ملک فدا حسین پشیہ، تے کڈا ہیں راجن پور
منظور خان دریشک، عاشق بزدار، رؤف لڈ، اسلم رسول پوری، تاج گوپانگ تے وٹ کڈا ہیں
جھنگ جابر علی خان، اطہر علی خان دوساندوڑ اندا دیندلی رہندے یاسر ورکر بلائی دے پرانے کچکی
یاراں کول گول گول انہیں کول گزریاں دہائیاں پچھد اودے تانجو سرور کر بلائی فن تے شخصیت
کتاب دامواد کتھا تھی پودے۔

چھپیں چھپیں مہینیں بعد گھر وچے تاں گھر آلے پچھدن ”ابا خیر تاں ہے جو وقتی گھر
ول آئیں“ اونویں تاں شاہ صاحب گھر ہے تاں گھر کلہا ہے کائنی تاں گھر کلہا ہے۔ نہ انا کوٹا نہ گنی
بھانجی نہ بھابی بھتی، نہ کپڑا لانا نہ سروتر، نہ سودا سود نہ گھردی نک سک نہ گھانا دوا دھانہ خیر چنگائی،
کئی شے دا پیہ نہ کائنی، کوئی ذمے داری ہووے تاں کوئی ترک ساڈھ کرے، ڈپے دی گڈتے جو
ہے سنگیں کول رسہ لھسٹی و دے، کوئی ڈیوال نہیں ڈیندا، گھر آلے بے جتلا رٹوٹ کرن نہ بچ
ڈیندے نہ بدت، اندر دا اُوبت سروں نہیں ڈیندا اچھلوری کم تاں منڈھوں نہیں کریندا۔

مالک اُشتر اعلیٰ انگاں تے گالھا بھولا دی کائنی جو کوئی اینکوں توپیاں اُتلیں لا کے

دھک مارو نچے تھوں گالھیں گالھیں وچوں اپنے مطلب دی گالھ کڈھ گھندے، کہیں نہ کہیں
سنگی دی وٹاس جی رہندے نہیں کون نہیں ڈیندا، ہادی بکھ کہیں کون نہیں ڈیندا پر کم ای کہیں
دانہیں کریندا، وعدیں وٹیں تے ٹھنگا لی رہندے، ابدے کہیں کول لھٹے دی خوشی ڈیون دی ثواب
اے، ڈھیر سارے لوکیں کول گرتے رکھی ددے۔ ہابک گالھوں سادا بندہ ہے جو کتھا ہیں رات
وچ بکے تاں ٹھکے آلے کول نہ تھندھا ٹکڑ پکاؤں دا چنتا تے نہ راکھوں کھڑے بستر دے دی فکر جھ
سر لکاؤں دی جاہ مل پودے سما کر گھندے۔ بھانویں و بھ تے رات آو بکس تاں و با گھندے،
کھانوں پیوں آلے پاسوں وی ڈاڈھا تھ سوڑھس، منگری وچ جینویں چیزیں چن ماری ہووے،
کنچر کندوری رچی کچی گھر ول دیندی اے، روٹی مانی نہ ملے تاں لنگھویں رات گزار گھندے
۔ ہب رس ہب چاہ کھا پی گھوک کے سم دیندے، ہیلی ڈینہ تھیں تاں شینہ تھیں۔ جاہ پتھاری
آلے کول اونویں کوئی ڈنچہ ہووے تاں ہووے پیا ایندے طروں کوئی تکلیف نہیں تھیندی۔ وسیب
دے میل مچ وچ دی بچ وندے، مشاعرے پڑھن دا محنتی کائنی شاعریں آلے جھکے دی نہیں ڈیندا،
نہ تھوڑیں رویاں نہ سر بھونڈ نہ پوی پوتھی نہ لڑکدیاں لیلہاں نہ سگریٹ پی پی کالے تھوڑے نہ چیتا
گردان۔

میڈا خیال ہا مالک اُشتر کول پکیہ پئے گئے، چٹے چوکھے تھی آئے تاں جتھاں ایندی
ڈھک چا دینا اگوں مائی سین آکھی میں چا پے نال نہیں پریندی، پر قسمت دی گالھ اے پتہ
نہیں جو لیہ دے سیداں کول کینویں بدھ آئی جو ڈرک تے ساٹگا چا کیتو نے، شیت انہاں کول
سندھا کاٹنا ہی جو کہیں شاعر کول ہالڑی ڈیون کٹلا گھائے دی گالھ ہے، اکثر اشاعرین دے ہال
حق ہمائیں دے دھوں دوا نکھ تے پل تے وڈے تھیندن، میڈی گالھ تے یقین نہ آوے تاں
کہیں شاعر دی زال نال الوڈیکھو سارا اندھارا سو جھلا سامنے آویسی۔ ڈھیر سارے شاعر اینویں
لوٹے تے مچ گئی رہندن، جیکر کہیں طرانویں پھس وی وچن تاں وقتی جان چھڑا، چادر چھنڈک
زونکی ول کھڑن نہ اچی نہ پچی نندر کرے اچھی۔ چڈھی کم دے کڈھوڑ گالھیں دے، گھوڑ، ڈوچار
ڈوہڑے، غزلاں، لکھ کر اہیں جنہاں کول سہائی ددے رہندن پر مالک اُشتر تاں ایہو چہاں نہیں کم
گزراں آکھچو اے، ہن تاں خیر نہ نیا پتر یا تھی گئے، پتر یا دا مطلب اے پتھا تھیا ہو یا یعنی
جیرہیاں عاداتاں سناختاں چھڑے پڑے پٹے وچ ہونڈین وچ ویندین، بندہ بندہ بن ویندے،

ڈیکھو شاہ صاحب گھر نذران آلہ تھیندے، نچال و ٹیندے پانچویں ٹورنے ٹردار ویندے، پتر پوتریں آلہ تھیوے پتریاں دے شہر آباد ہوون سی، پر جڈاں کچھدے ہاسے اہدا ہاساول اے، پر ساکوں تاں پک اے جو ساول ہووے یا نہ ہووے آپ دے پیرتاں پھو کے نال ہال جو اگھندن، جیون جو گے سن خبر سٹائی اے جو حیاتی آلہ پتر جایا پے۔ نو لکھ مبارکاں، زال مونس تے نویں جاول ہال دی اللہ عمرہ وڈی کرے، کچھے سے ہال نائیں تے گئے یاڈا کیں تے، تے ہو لے ہوئے آکھیں اکھ، نک، منہ مہاند رے، شکل شاہت سروں زراپر امپڈے اتیں نچھاپے۔

دھک

حبیب موہٹ

”ہاں، ہاں پیندا پٹھا ہاں“

”بسکٹ؟“

”بسکٹ دی گھن چھوڑے ہم“

”اچھا اے کھاؤ“

”وڑے میں نہ کھاندا۔ میگوں کھنگ آندی ہے“

اے پڑھی مکاراں کتلی چنگی چنگی بندی پئی ہے۔ اے شکلوں میسی تے یہی لکھدی ہے۔
پر صائیں جیویں میڈی دھی ایندی نو نہ پئی، اے پڑھی ڈوپاراں دی ماوندے اُتے راج کریسی۔
گالھ گالھ تے رچ ذلیل کریسی۔ اپنے پتر کوں رابعہ دے خلاف پچھسی۔ اے چچی تریت پلنگ
تے آکڑی پٹھی رہی تے میڈی دھی ایندے اگہوں ہانیاں نوٹیاں داگوں بچ بچ کما سی۔
میڈے تھیوٹ آ لے جو انترے داوڈا بھرا کتلا خوش اخلاق لکھد اپیا ہے۔ دکان دے
مالک کو لکھ ڈو گھنیاں دی موکل گھن کے آیا کھڑے۔ اسا کوں ٹور تے بھجدا دکان تے ویسی۔
اینڈے منہ تے سکون دے نیلے پٹیں دے پچھوں پریشانی تے اوکھ چلکدا کھڑا ہے۔ شیت سیٹھ جی
دیاں کوڑیل آکھیں اوکوں ڈریندیاں پٹیاں ہن۔

اے یکے بھرا انجوانج راہندن۔ شکلاں کولوں گروے دے نسوت لکھدن۔ نکلے نکلے
تے کسیری کسیری دا حساب کر لے لوک لکھدن۔ مٹھائی بسکٹ وڑے شرے تے چاہ دے
پیے کہیں بھرے ہوسن؟ تھی سبکدے اے پیے میڈے تھیوٹ آ لے جو انترے عمران ڈتے ہوون،
تھی سبکدے یکے بھراواں دا چندہ ہووے۔

”اے میڈی دھی ہے، فاطمہ، یکیاں کو لھوں چھوٹی ہے“

”اچھا اچھا! کیرمی کلاس وچ پڑھدے ہووے؟“

”تیرھویں“

”ماشاء اللہ! کیشی بٹن داشوق ہے؟“
”جج“

اِس فاطمہ دے انگلیاں دی حرکت کتلی سوہٹی ہے۔ اے کتلی بس مکھ ہے۔ کتلی مٹھیاں مٹھیاں گالھیں کر بندی ہے۔ اِس زہردیاں او تھیلیاں کتھاں لکار کھیاں ہن۔ جہو ایاں او جج دے بعد مپڈی رابعہ دے خلاف کڈھیں۔ ادا نال اٹھن آلیاں ایندیاں لبیاں چٹیاں انگلیاں رابعہ دے پاسے دھوویں دے ڈنگ دے کار.....

کجھ موقعیاں اے یکے بھرا نٹاں تے اے چٹ سری مہاڈاں کٹھے تھی کے ڈینھوں وانگوں رابعہ دے سرتے شوکسن۔ ڈنڈھ گھسیسن۔ اپنی گالھ کنوا کے اپٹیاں اپٹیاں غوراں دو لگے وین۔

”سین کیوں حال اے؟“

”اللہ سوہنے دا احسان ہے۔ پہلے کولھ پھوں چنگاں۔ اللہ کری می کرے اندھ رنگ دا جھکاتاں پھوں اوڈا لا۔ پر رب مانی ڈے چھوڑی اے۔“

”کوئی ہتھ دا ڈا تا پکرے بے ہی“

ڈینہ ویلے یکے چٹے کماں کاراں دو لگے وین، چھوہریں جھیکریں کالجاں سکولاں دو لگیاں وین۔ پڈھڑی نال آ لے گھراں وچ پھر ٹرن لگی ویسی۔ گھروچ مپڈی دھی تے اوند پڈھڑا، سوہراہ ویسی۔ اے پڈھاہرو ویلے اوندے سرتے کھنگد اریسی۔

لگدے گھر کول انہاں چونا آپ کیتا ہے۔ اے میزتاں کہیں افسردے گھر دی لگدی ہے۔ ٹین دے ڈیاں وچ لگے ہوئے بوٹے.....

”کہہ آہد ہیں۔ تکتھے تھی اساڈے مزماں آجے ہوئے ہن۔“

”کاکی تیڈا ناں کیہ ہے؟“

”سلی“

”کیڑھی کلاس پڑھدی ہیں؟“

”ڈو جھی“

”اِس کاکی کول سوروپہ ڈے چا“

”مپڈے کولھ بھجے کوئیں“

”ڈیکھوتاں چا“

”ہک منٹ..... ہوں..... ہاں اے گھن“

”ہا کاکی، اے تیڈے ہودن“

”ناں ناں میں نہ گھندی“

”نہ ڈیوس..... ہک اے گوانڈھن سرکھا ویندی..... ہاے نہ ڈیو“

”نپ نپ کاکی..... کوئی اوپرے ہیں“

اے کئی چھوہر کتلی مشوم لگدی پئی ہے۔ پہلے ڈینہاں وچ اے رابعہ کول تکیندی رسی۔ ہرویلے اوندے پچھوں لیلا ہاں تھی وڈی ہوئی۔ اے چھٹی رابعہ دے کوٹھے اچ لکھسی۔ رابعہ کول ہارنگھار کر ڈیسی تے شیشے دے سامنے کھڑو کے اپنے آپ کول ڈیکھسی جو اور رابعہ وانگوں لگدی پئی ہے یا نہیں۔ پہلے ڈینہاں اچ ایکوں مپڈی دھی پھوں بھاسی پر ہولے ہولے اے رابعہ دے خلاف پوچ کرٹ شروع کر ڈیسی تے اوندی ہر کئی چھوٹی گالھ اپنی چھپی تے ڈاڈی تیں اپڑیندی کھڑی ہوئی۔

”اے کوٹھا مپڈے وڈے پتر دا ہے۔ اے کوٹھا مپڈے ڈو جھے پتر دا ہے۔ اے نواں

کمرہ جیوے عمران گل دا ہے تے اِس اچ میں تے.....“

مپڈی لاڈلی رابعہ اِس کٹلی اچ پوڑ پکیسی۔ اِس کالے توے تے روٹیاں گوگیاں پکیسی۔ او اٹھاں تھالیاں، دپگڑیاں تے ٹوٹھیاں کول ہزاراں واری دھوی۔ او اِس کاتی نال پتہ نہیں کتلی واری ستیاں پکیسی۔ انھاں دی کاتی تاں پھوں تکتھی ہے۔ میں رابعہ کول پہلے ڈیاں چا جو کاتی کول دھیان نال استعمال کرے نیں تاں کڈاں اپٹیاں انگلیاں کپ پسی۔

اِس گھر وچ مپڈی دھی پتہ نہیں کتلی واری کھلسی، کتلی واری روسی، کتلی واری بیمار تھیں، کالیاں راتاں وچ خاموش کندھاں نال گالھیں کر لسی۔ کوئی ڈینہہ تنجھے وی، اوندی زندگی وچ آسن جڈاں اوروٹی پکا کے ڈو جھیاں کول تاں ڈیسیا سی پر آپ نہ کھاسی۔ او اِس گھر اچ ہزاراں دے منہ روٹیاں پکیسی۔ کتلی دفعہ چاہ بٹسی، ٹکر بھاجی کر بندے ویلے اوندے منہ تے تلے پکھر واہسن۔

اے گھر کتنا تنگ تے نکا ہے۔ سنبھاں دا پنجرہ بگدا ہے۔ انھاں ریتیاں، بتکیاں، بے
ڈھنکیاں، سنبھاں کوں ڈیکھ کے بندے دی اچوی اچھڑ تھیندی ہے۔ ایندے وچ رابعہ کیوں
غزارة کریسی۔ میڈے خیال اچ ہو لے ہو لے ہیک تھی ویسی۔

انھاں دا بھٹکن کتنا کوڑھا ہے۔ کتلی مدھراڑاں ہس۔ کیوں جاگدے۔

”اے بے عمران۔ ڈیوٹی تے گیا ہی“

”انکل السلام علیکم“

”وعلیکم السلام..... جیندا رہویں“

ہک ڈینہ رابعہ بیمار ہوئی۔ عمران اونکوں بھٹکن تے پہا کے ڈاکٹر دینسی پیا۔ اے بغرا
پھادان موٹر سائیکل رستے وچ خراب تھی ویسی۔ او بھٹکن کوں گھلیسی یا رابعہ کوں توجہ ڈیسی۔

”اساڈی چھت کولھ پکا شاہر ڈ سیندے، اٹھا لے وچ اساں چھت تے سمدے ہیں
تے سیالے اچ چکا کھاوٹ اُتے آویندے ہیں۔“

”لیکن بجلی دیاں تاراں بہوں نیڑے ہن؟ انھاں کوں ڈانگ نال تھولا پرے دودھکا
ڈیوہا“

جھیریاں جھپاڑاں تے روز روز دی کرکر کولھ تنگ تھی کے رابعہ ہک ڈینہ چھت تے
نکل آسی۔ ہوا کھاوٹ..... وقت اوندی دید انھاں تاراں تے پوی۔ اوکھائیں تاراں کوں تاں نہ
نہیسی چا.....

”اساں جلدے ہیں“

”اتنا تکھے ٹکر کھاؤ اساڈے نال“

”ہٹیں ہٹیں میں کھان دجٹاں ہے۔“

ڈھولک وچ دی راہوٹی اے

اشوال

(ساڈے سرتے کون فقیر اے)

کندھ دا کاں اے

گھر دی پیر اے سر اپٹے تے

ہک نہیں، ڈو نہیں

کھیر دی کھیر اے سر اپٹے تے

گاڑھوال دا ہووے

بھانویں شاہ راجن دا

شاہ عیسیٰ دا ہووے

بھانویں لعل عیسن دا

رَوَضتاں اُتوں

روہاں تے پڑ روہاں اُتوں

نیل پچھانویں کھیڈ دے آوِن

نیلا گھوڑا ڈردا آوے

کھمب لاء کے آسانی

تو تاستی کیول رام داپلکیا

بُوھڑولی، پچل بولیا

سر اپٹے تے دین فقیر دا ایں لہہ پوندے

جیویں کونجاں
 پہلے وچ گر لائے پچاؤن
 نظر نہ آون
 اکھیں بناؤن والا جیویں
 اکھیں بنا کے نظر نہیں آندا
 جیویں مونجھاں اندری اندر
 مونجھ منا کے نظر نہیں آندیاں
 کھمب لاء کے
 اینویں اڈ پوندیاں ہن
 آسمان تیں
 جے تیں اپنے نال اڈ اری
 جے تیں کھمباں نال اپنے چچلا اے
 جے تیں بھاء اے
 جے تیں سالھ سفیل تے ڈ اندان
 جے تیں گھوڑے،
 جے تیں ماہرے،
 چیر وچتری
 کھیڈن والے کھیڈن اے
 وچاؤن والے وچاؤنی اے
 درگا ہیں تے
 ڈھولک وچدی راہوٹی اے

(سندھ ساگر نال میٹھاں دے ڈ وچھے درشن اپوں)

مُکاٹ

جہانگیر مخلص

ایہ کینجھاڈ کھ اے؟
 کہ جیروہا اندر تمام نسلیں
 دے سنگ تھیون تے آہیا ہے
 ایہ کینجھا غم اے؟
 کہ جیروہا ساڈیاں تمام خنیاں
 دے نال جیون تے آہیا ہے
 ایہ کینجھی بکھ اے؟
 کہ جیروہی دزبر تھیں توں تھی تے
 اسباڈی روح داروان جن گئی
 ایہ کینجھی مونجھا اے؟
 کہ جیروہی صدیاں توں ساڈے اندر
 دی کونج دی ہم مزاج جن گئی

ایہ کینجھی تَس اے؟

جو ساکوں چیون دی ڈس نی ڈیندی
تے ساڈے مویاں وی مَلدی کیننی

ایہ کینجھی مَنج اے؟

جو اندری اندرتوں، ساڈی اکھ دے
ویران ٹوہے تے ہمدی پئی اے
تے مَلدی کیننی

ایہ کینجھا سَچ اے؟

کہ جیندے اندھے یقین تے
اساں گنگی دھرتی تے جیندے پے ہیں

ایہ کینجھا زہرا اے؟

جو اٹھیں وڈ کیں تے
اٹنی نسلیں سمیت چپ چاپ
پیندے پے ہیں

ایہ کینجھی سِک اے؟

سَمَن نی ڈیندی، تے
ساڈے چیون دی جاگ وی ہے

ایہ کینجھا پندھ اے؟

کنڈورائے فقیر لوکیں دا

بھوگ وی ہے تے

بھاگ وی ہے

ایہ میڈا ساناوُل!

میں رُل گیا ہاں ”یا“

میکوں سفر دی سُنچاٹ ڈے وِچ

میڈے روح دی بے انت روہی

دی آج تاں میکوں

مُکاٹ ڈے وِچ

غریب ترمیت داڈ کھ

رحیم طلب

ڈھانڈھے چارے کارا کرے
 جیون دا ہر چارا کرے
 پل پل بکھ دے سول نبھاوے
 چنگا ویلہا جتھ نہ آوے
 غربت پاروں گھر نہ بٹیا
 عُمران لنگھ گئی ور نہ بٹیا
 پڈھڑا پو گھر پیا کھنگے
 غریب دے گھر اج کون آنگھے؟
 طعنے مہٹے سُن تے جگ رے
 ہک ڈینہ دل دے آکھے لگ تے
 دل دا چاک رفو کر گئی
 واہندے دریا اج دھو کر گئی!

تیکوں ہال آکھاں؟

مظہر علی تابش

دل	دھریں	تاں
ناں	ڈریں	تاں
تک	پووی	تاں
روح	ہووی	تاں
لب	چولیں	تاں
کچھ	پولیں	تاں
ہک	گالھ	آکھاں؟
تیکوں	ہال	آکھاں؟

نظم

مظہر علی تابش

اچھی سُرَت سنبھال
 جنگل پہلے نال
 بھائی تاں جی مکٹا
 ڈکھ اے رُل گئی سالھ
 کہیں دا تا پوکھوں
 پی گئے دریا نال
 کوڑے سو جواب
 سچا ہک سوال
 مری گئیں ہے مندری
 کن گئے ہن مہینوال

ڈاڈ او احو

اتیار فریدی

توں تاں سانول بے چتا تھی
 رُ گیا ہیں پردیس
 ڈیکھ تاں دُج جو اُج ڈینہ توڑیں
 مونجھا ڈسدے دیس
 ساڈے ویرھے نِت خوشیاں دے
 مھل کھنڈیندا ہانویں
 سرتے دُعا میں دیاں گنڈھڑیاں چاتے
 آن دھیندا ہانویں
 توڑیں اپنئے اندر سو سو
 مونجھ مھلیندا ہانواں
 دَل وی ساکوں سکھ دے گانے
 آن پدھیندا ہانویں
 توں جو رُ گئیں ہن تاں ساکوں
 مونجھاں ڈھیر نظر دیں

غزل

اقبال سوکڑی

کئی یقین اچ تے کئی گمان اچ ہا
ہک تماشہ جیہاں جہان اچ ہا

نہ زمین اچ نہ آسمان اچ ہا
جس جتنا میڈے مکان اچ ہا

جھ تے چھالا تھیا تاں کل پنی اے
تلخ لہجہ میڈی زبان اچ ہا

عرش تیں ہا تاں اُتھ قیامت ہی
آدی اُتھ دی امتحان اچ ہا

جے آلائے سے تاں کیا آلائے اسان
بس دا شیشہ تاں درمیان اچ ہا

غزل

اقبال سوکڑی

پل وندیندا ہے پل سوالی ہے
اُچ دی چوکھت تیں کل سوالی ہے

جتھاں بھگی ہے بخت والیں دی
سامنے کئی محل سوالی ہے

روز ہے حاضری فقیریں دی
تانہہ وی تو نے دا تل سوالی ہے

اے جو پالیں دا بچ ہے دیڑھے دچ
سوچ تھی تھی کے شل سوالی ہے

ایویں دستک بُنی سی تھوڑی جھئی
کھل کے آکھی سی دل سوالی ہے

لفظ ہوندن تاں میں نمی ہوندا
لچلے لچلے غزل سوالی ہے

غزل

سعید اختر سیال

ناگ جو توڑے اپنے مونہہ اچ ڈنگ ہر دلیھے پالیے
وَت دی ناگ کوں ناگی بابے کھیر پلا کے پالیے

جے، تیں وَن کوں مٹی ڈتے اپنے ہاں دا پاٹی
او تائیں مٹی اُتے چھاں کوں ہک ہک پترے پالیے

اساں نہ تاں پتر آلے دور اچ پتر تھیوں ہا
ساڈے پندھ کوں ساڈے اپنے پیر دے چھالے پالیے

جایاں بہروں آیاں دا گئی اٹ پوٹ نس کیتا
ہر ہر وَن دے کانے کوں پھلاں دے سہرے پالیے

چنڈا ساڈا ، ما پو رکھے اپنے پنڈے اندر
جی اسڈا نانی ، نانے ، ڈڈوی ڈاڈے پالیے

ٹھپے دے وچ ٹھپے ہن بھل کہیں پچھل رت دے
آندی رت دی اجرک اُتے جیکوں چھینے پالیے

غزل

سعید اختر سیال

گئی سالھ فقیراں دی ، سنگ پپل گوانڈھی اے
تیڈے ناں دی چھاں ہے تاں سبھ جنگل گوانڈھی اے

ایہو عشق دا سچ ہیرھا کیچ دو گھن دیندے
چودھار ڈسیندا ہے جیٹوئیں پپل گوانڈھی اے

دردیلے ڈکھ کیتے ڈکھ پوندا ہے اے دھوں آپے
جتھ پاڑ ہے سورخ دی اتھ کھگل گوانڈھی اے

نہیں سٹھاں ترہہ پاروں اے تھل بر عمراں دا
اک ، جال ، ، کریٹے دی ہک نسل گوانڈھی اے

ایں کافی ٹھاٹھ دے وچ ہے سر دریاواں دا
ڈیس فریدن داتل سچل گوانڈھی اے

پیروں راٹے پاندھیاں دے ایں پندھ کوں ڈکھ تاں سہی
ہک مانی ہے لہیٹی ہوئی ، ہک وسل گوانڈھی اے

غزل

مصطفیٰ خادم

تیر، تلواریں، دھار کیا شے ہے
تیڈے نیئاں دی کار کیا شے ہے

جیب ہوندی تاں سوچاں پوندا
نقد کیا ہے ادھار کیا شے ہے

کلمے تھے ہیں تاں کچھ سمجھائی ہے
کونج کیا ہے، قطار کیا شے ہے

من دا موسم حسین ہے تاں ول
کیا خزاں ہے بہار کیا شے ہے

{ تھل تھکیڑا لہائے تاں پک تھی گئے
تھل دے لوکیں دا پیار کیا شے ہے }

سک دے سفری سچاؤن خادم
ریت ٹییاں دے پار کیا شے ہے

غزل

مصطفیٰ خادم

سزوپ صاحب خدا حافظ، اے نادانی! خدا حافظ
مہربانو! مہربانی، مہربانی! خدا حافظ

میکوں روزی دا غم کافی، تہاکوں ہے غم کافی
اجازت آرزو مندی، پریشانی خدا حافظ

اوندے خط توں پتہ چلدے، اوندی جلدی دے کیا کہنے
اول لفظ بسم اللہ، نظر ثانی خدا حافظ

میکوں پتھر دے پیکر دی پرستش راس آگئی ہے
ولا کہیں موڑ تے ملسوں مسلماناں خدا حافظ

میں اپنے آپ دا شاعر میں خادم ذات دا ذاکر
میں اُپٹا مرثیہ پڑھئے عزل خوانی خدا حافظ

غزل

شاہد عالم شاہد

تیکوں خود توں دور کریاں تھی نی سگدا
 میں تے اپٹاں آپ وچیاں تھی نی سگدا
 میڈیاں اکھیں روہی تھی گھن تیں نی ڈھیاں
 دل دی تیکوں حال سُٹیاں تھی نی سگدا
 جنیں میڈے ہونھیں کوں ترہہ دے تھے بخش
 میں اوندی درساں پھمیاں تھی نی سگدا
 میں تاں روہی جنگل تھل دی چپ دا عادی
 میں تے شہر دا شور سُہیاں تھی نی سگدا
 دل اے جنیں تے آوے جنیں توں گھولے تھیوے
 بھولی دل کوں میں ہٹکیاں تھی نی سگدا
 جیڑھے شاہد میڈے دل دی سنگت تھی گھن
 اتکھے یاریں کوں بھل ویساں تھی نی سگدا

غزل

شاہد عالم شاہد

اوندے چودھار ڈہدے رہ گئے ہیں
 بٹن تے پرکار ڈہدے رہ گئے ہیں
 جیندے انکار چک تے بل گئے مَن
 اوندے اقرار ڈہدے رہ گئے ہیں
 چندر آسمان تے پرایا ہا
 اساں بے کار ڈہدے رہ گئے ہیں
 اللہ جاٹے جو لوک کنتے گئے
 خالی گھر بار ڈہدے رہ گئے ہیں
 او تکیدا ریہے ، اساڈے سر
 جیندی دستار ڈہدے رہ گئے ہیں
 جیندیاں پیلیاں تے خاب سم ویندن
 اوندے رُخسار ڈہدے رہ گئے ہیں
 کون شاہد ہا کن گیا شاہد
 پار اُزوار ڈہدے رہ گئے ہیں

غزل

جاوید آصف

اوندی دنیا دیوانی ہے ، اوکوں احساس نہیں تھیدا
ساڈی اتنا کہانی ہے ، اوکوں احساس نہیں تھیدا

او واقعی خوبصورت ہے ، مگر مٹی دی مورت ہے
اوندا کافر روحانی ہے ، اوکوں احساس نہیں تھیدا

اوکوں چونڈھی نہیں پندیاں میڈیاں بنجوں میڈیاں میڑھاں
اتنجھی کئی بدگمانی ہے ، اوکوں احساس نہیں تھیدا

جوانی وچ کتھاں کئی سوچ ، کئی احساس ، کئی وپرا
اوندی چڑھدی جوانی ہے ، اوکوں احساس نہیں تھیدا

اوکوں احساس تھیدا تاں میڈے غم اچ پکھا تھیدا
خدا دی مہربانی ہے ، اوکوں احساس نہیں تھیدا

اوں آصف بے محابے دے محابے ساری رونق ہے
مٹی رت رت سہانی ہے ، اوکوں احساس نہیں تھیدا

خوشی چ نہیں سگی

جاوید آصف

لکھے کیچے بھل گیا ہاں
دیکھے دی ہرواں نمٹھا جی
خوش تھیا ہم سچ دیرھے اپنے
وڑے پیر کریندیاں خوشیاں ڈکھ کراہیں
کال بکھپ دی جاہ تے تپڑے ساتھ داسیونج
پرا خوشی توڑی دی خوشی نہیں بن سگی
نہیں وٹ سگی
جیویں تپڑی کئی بگھ دے
بکھدے چکھ تے دید کئی ہے
یاد آگئے ہن؟
روہی دے اوسکے ٹوبھے
چھیڑیں نال، مہا گیس سودھے مونجے ڈوبھے
روزی کاٹ لٹا کر بندے

ابھی دسوں ابھی بھونیں توں
 لکھاں لوک تھیں دے بے سو بھے
 یاد آگئے ہن
 تپڑے میل میلاپ دی خوشی
 چچ نہیں سگی
 درداں ماری دل دردیں توں
 چچ نہیں سگی

غزل

جاوید آصف

نہ پہچھ اوں بے وفا سنگدل بچن مغرور دیاں گالھیں
 جیکر سٹدیں تاں سُن میں توں کہیں مجبور دیاں گالھیں

ساڈے مسئلے زمینی ہن ، نہ آن آسمان کول اُدھ اج
 میڈی جاں طور دیاں گالھیں ، تاں ہن بہوں دور دیاں گالھیں

میکوں ہن لوبھ دے واعظ کوئی نیکی کماوٹ ڈے
 ذرا ٹھپ خلد دے قصے ، سٹا نہ حور دیاں گالھیں

ساکوں کہیں سوچی سازش نال سچ پولٹ توں روکیا گے
 ڈسا انجام سرمد دا ، سٹا منصور دیاں گالھیں

میڈے مزدور کیا منگدن ، اے چکنا چور کیاں چاہندن
 تپڑے چیتے کتھاں آمدین کہیں مزدور دیاں گالھیں

ڈوہڑے

عابد ملک، خانیوال

تاہیں اکھیاں خون وہائے یارو اتھے لوک اوقات نوں بھل گئے
 اتھے ذاتاں نقلی بٹیاں ہن بندے اصلی ذات نوں بھل گئے
 اتے عابد زر پرستی وچ خالق کائنات نوں بھل گئے
 ہسے خاک تے خاک اچ رُل ونچئے بندے قبر دی رات نوں بھل گئے

مہڈے بچن ہن کوئی تانگہ نہ رکھ گئے آس دے بھل کھلا ہن
 ہتھ دیکھ طیب پلیندے نئی جداں ہوندے بچن جدا ہن
 اوہا ولدی واپس آ دیندی جہڑی دیندے روز دوا ہن
 ہتھ ہاں توں عابد چنیدا نئی گئے درد اندر نوں کھا ہن

سانوں اچن وی یاد ہن او ویلے تیری نکھر تے نبھدی ہائی ناں
 انجیں کی جی گل توں رس پہاٹاں ہاویں سہدا پل وی جدائی ناں
 جداں رچیا ایں غیر اچ انج رچیا ایں مڑ یاد وی ساڈی آئی ناں
 میری قبر تائیں اکھ کھلی رہی تائیں عابد شکل دکھائی ناں